

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurası

Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu

BİR XALÇANIN İLMƏLƏRİ

AZƏRBAYCANDA
YAŞAYAN XALQLARIN
ƏDƏBİYYAT
ANTOLOGİYASI

2

ləzgi • talış • avar • tat • udin • kürd • dağ yəhudiləri

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurası

Yeni Yazarlar və Sənəçilər Qurumu

BİR XALÇANIN İLMƏLƏRİ

AZƏRBAYCANDA YAŞAYAN
xalqların ədəbiyyat antologiyası

Axf-257563

- Ləzgi
- Talış
- Avar
- Tat
- Udin
- Kürd
- Dağ yəhudiləri

“MBM” Nəşriyyatı
Bakı - 2008

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu
Association of New Writers and Artists

“İntellektual və **Kulturoloji** Ədəbiyyat Kitabxanası”. № 04

“Bir xalçanın ilmələri”, “MBM” nəşriyyatı, Bakı-2008, 288 səh.

Layihə əlaqələndiricisi, ön söz və ümumi bədii redaktor:

Aydın Xan (Əbilov), *yazıçı-kulturoloq*

Kitab üzərində işləmişlər:

Kələntər Kələntərli, Müzəffər Məlikməmmədov (*ləzgi bölümü*)

Aydın Əhmədovlu, Günay Şıxəliyeva (*talış bölümü*)

Asiyat Tinayeva, fil. elm. nam. (*avar bölümü*)

Maqşud Hacıyev, professor, fil. elm. dok. (*tat bölümü*)

Georgi Keçaari (*udin bölümü*)

Tahir Əliyev - Süleyman (*kürd bölümü*)

Simax Şeyda (*yəhudi bölümü*)

Azərbaycan Respublikasında əhəlinin 90%-dən çoxunu təşkil edən azərbaycanlılarla yaşayış təlişlər, ləzgilər, avarlar, kürdlər, udinlər, saxurlar, dağ yəhudiləri, tatlər, ingiloylar, həmçinin başqa azsaylı millətlər və etnik qrupların nümayəndələri yaşayırlar. Onlar tarixən uzunmüddətli birgə yaşayış şəraitində özlərinə məxsus mədəni və folklor ənənələrini qoruyub saxlamışlar. Azsaylı millətlərin, etnik qrupların olan mədəniyyəti - folklor və ədəbiyyatı Azərbaycanın mədəni irsinin ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir. Bu kitabda ölkəmizdə yaşayan azsaylı millətlərin bəzələrinin - ləzgi, talış, avar, tat, udin, kürd, dağ yəhudiləri - ədəbiyyat və folklor nümunələri (azərbaycanca və doğma dillərində) daxil edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyələşdirdiyi, YYSQ tərəfindən həyata keçirilən “Azərbaycan: müxtəlif mədəniyyətlərin birləşdiyi Ümumi Evimiz” adlı kulturoloji layihənin bir hissəsi kimi nəşr olunan bu kitab ədəbiyyatsevər oxuculara ünvanlıdır.

ISBN: 978-9952-29-043-2

© Aydın Xan (Əbilov) - 2008
© YYSQ - “İKƏK” - 2008

Aydın Xan (Əbilov)

YYSQ sədri, yazıçı-kulturoloq

ÜMUMAZƏRBAYCAN MƏDƏNİYYƏTİNİN - ƏDƏBİYYATININ YENİ QATLARI

Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu tərəfindən hazırlanmış, artıq üç aya yaxın bir müddət ərzində gerçəkləşdirilən, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının maliyyələşdirdiyi “Azərbaycan: müxtəlif mədəniyyətlərin birləşdiyi Ümumi Evimiz” adlı kulturoloji layihənin nəticəsi kimi “Bir xalçanın ilmələri” adlı bu antologiya oxucuların ixtiyarına verilir.

Bəri başdan bu layihə üzərində çalışanlara - onun icraçılara, xeyir-xahlıqlarını bizdən əsirgəməyənlərə, o cümlədən, şifahi xalq ədəbiyyatı, etnik mədəniyyət yaddaşının qoruyucularına, Azərbaycanın ənənəvi folklorunun daşıyıcılarına, respublikanın bölgə, şəhər və kəndlərinin ədəbiyyatsevər sakinlərinə minnətdarlığımızı bildiririk.

Onu da xatırladaq ki, adı çəkilən kulturoloji layihənin tərkib hissəsi kimi Azərbaycanda yaşayan azsaylı xalqların ədəbiyyat antologiyası sanballı kitab şəkilində ilk dəfə nəşr olunacaq.

Antologiyanın şəbəkə - elektron variantı ilə www.antologiya.azeri-blog.com ünvanlı İnternet saytıdan tanış olmaq mümkündür.

Yaradıcı qrup olaraq biz bu antologiyamı nəşrə hazırlayan zaman maraqlı mədəniyyət - folklor və ədəbiyyat hadisələri, faktları ilə rastlaşdıq. Araşdırıcılarımız tərəfindən toplanmış, sistemli halda tədqiq və tərcümə edilmiş, çox hissəsi bu kitabda yer almış bu ədəbi-bədii, poetik-tərcümə materialları bir daha sübut edir ki, Azərbaycan Respublikası ölkəmizdə yaşayan, eləcə də dünyanın hər tərəfinə səpələnmiş, özünü azərbaycanlı sayan müxtəlif xalqların, millətlərin, etnik qrupların 50 milyondan çox nümayəndəsinin kulturoloji-mədəni mərkəzi, bir sözlə, mədəni-mədəni məkanidir.

Ədəbi-bədii nümunələrin müəlliflərinin yaradıcılığına diqqət edəndə, görürük ki, onların çoxu həm milli dillərində, həm də Azərbaycan Respublikasının dövlət dili sayılan azərbaycanca yazıb-yaradırlar. Hətta elə

xalqların ədəbiyyatı var ki, orada aparıcı ədəbi dil azərbaycancadır. Bu da onu bir daha sübut edir ki, doğrudan da Azərbaycan Respublikası müxtəlif millətlərin, mədəniyyətlərin, hətta dinlərin və dillərin yanaşı mövcud olduğu sivil ölkədir. Əsas mədəniyyət Azərbaycan türklərinin yaratdığı kulturoloji-estetik təməl üzərində inkişaf edir, milli rəngarənglik bütöv Azərbaycan milli-mədəni dəyərlərini çağdaş sivilizasiya proseslərinə cavab verən qlobal intellektual standartlarına çevirir.

Cənubi Qafqazda, Xəzər dənizindən qərbdə yerləşən Azərbaycan Respublikasında müxtəlif azsaylı millət və xalqlar yaşayır. Burada əhalinin 90%-dən çoxunu təşkil edən azərbaycanlılarla - Azərbaycan türkləriylə yanaşı, ruslar, talışlar, ləzgilər, gürcülər (ingloylar), avarlar, saxurlar, yəhudilər, tatarlar, kürdlər kimi milli və etnik azlıqlar əsrlər boyu yanaşı yaşamışdır.

Tarixən də doğma məmləkətimiz dinlərarası, mədəniyyətlərarası tolerantlıq ocağı olaraq bütün dünyada tanınır. Azərbaycanda yaşayan bütün millətlər və xalqlar tarixən uzunmüddətli birgə yaşayış şəraitində özlərinə məxsus milli-mədəni və folklor ənənələrini uğurla qoruyub saxlamışlar. Azsaylı xalqların əlvan folkloru Azərbaycanın mənəvi mədəniyyətinin ayrılmaz tərkib hissəsini təşkil edir.

Qafqazdillil xalqlara mənsub olan ləzgilər, avarlar, saxurlar Dağıstan Muxtar Respublikası ilə yanaşı, Azərbaycanın bir sıra şimal və şimal-qərb rayonlarında məskunlaşmışlar. Eyni ərazinin Qəbələ və Oğuz rayonlarında tarixi Qafqaz Albaniyasının xalqlarından olan «udi» (udin) icmalarına rast gəlinir.

Gürcüstan Respublikasıyla həmsərhəd olan Qax, eləcə də Balakən rayonunda xaçpərəst gürcülər və yengiloyların - ingloyların (gürcüdüillil müsəlmanların) yaşadığı kənd var.

İrandillil xalqlardan tatarlar, talışlar, müsəlman kürdlər, iudaizmə sitayiş edən dağ yəhudiləri əsrlərdən bəri Azərbaycanda məskunlaşmışlar. Müxtəlif mənşəli xaçpərəst xalqları (ruslar, assiriyalılar və b.), eləcə də yəhudilər (aşkenazi) fərqli dil qrupuna mənsubdurlar. Ruslar və yəhudilər Azərbaycanın etnik xəritəsinə XIX əsrin əvvəllərindən daxil olmuşlarsa, assiriyalılar yurdumuza bir əsr sonra gəldilər.

Azərbaycanda yaşayan xalqların milli-etnik folklorunda zənginlik təcəqatçıların hər zaman diqqətini cəlb etmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, əmək, mərasim və mövsüm nəğmələri, layla və ağıllar, lirik mahnılar və instrumental rəqs havaları hər bir mədəniyyət daxilində xüsusi təzahür formalarına malikdir.

Məsələn, qədim millətlərdən biri olan talışların musiqi folkloru zəngin janr və ifa xüsusiyyətləri ilə seçilir. Qadınlar tərəfindən ifa olunan nisbətən yaxşı qorunub saxlanılmış əmək, toy, mövsüm mərasim nəğmələri, «həlay» mahnı-rəqsləri məlumdur. Bir çox mahnı nümunələri həm talış, həm də Azərbaycan dilində oxunur və bu mədəniyyətlərin sıx qarışılıqlı əlaqələrini əks etdirir.

Azərbaycanın müxtəlif xalqları və etnik qrupları arasında mövcud olan folklor əlaqələri və qarışılıqlı təsirlər coğrafi və tarixi amillərdən asılıdır. Respublikamızın ərazisində uzun əsrlər boyu yaşayan xalqların musiqi və folkloru qarışılıqlı bəhrələnməyə məruz qalmış, ayrı-ayrı hallarda şeir eləcə də musiqi ünsürlərində ikidillik hadisəsini meydana gətirmişdir. Bu mənada talışların və tatarların, qismən də saxurların və dağ yəhudilərinin folklor mədəniyyətlərini qeyd etmək olar.

Azərbaycanın bütün xalqlarının zəngin mədəniyyəti - ədəbiyyatı demokratik cəmiyyətimizin həmrəyliyi üçün xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Bu məqamda XX əsr Azərbaycan məarif və ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Abdulla Şaiqin maraqlı bir fikri yada düşür: "Bir günəşin zərəşiyik biz..."

Bu antologiyaya talış, ləzgi, dağ yəhudiləri, tat, udin (udi), kürd, avar folkloru, poeziya və nəsrini - orijinalda, Azərbaycan dilində, eləcə də bu millətlərin nümayəndələri olan qələm adamlarının azərbaycanca yaratdıqları əsərlərdən nümunələri daxil etmişik.

Layihə çərçivəsində nəzərdə tutulan bölgələrə səfərlərimiz zamanı aşağıdakı faktları dəqiqləşdirə bildik.

Aparduğumuz müşahidələrdən belə nəticələr çıxarmaq mümkündür ki, çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatına və milli ədəbi prosesə fəal qoşulan nümayəndələrinin sayına görə talışlar və ləzgilər üstünlük təşkil edir: sözsüz, bu məsələdə həmin millətlərdən onların ümumi sayının çoxluğunu və tarixi-mədəni amilləri unutmamaq olmaz. Daha sonrakı yerləri dağ yəhudiləri, tat, udin (udi), kürd, avar, saxur kimi azsaylı millətlər və xalqların nümayəndələri tutur.

Kulturoloji layihəmiz və onun son nəticəsi kimi nəşrə hazırlanan antologiya Azərbaycanda bunaqədərki aparılan ədəbi-mədəni fəaliyyətlərin davamı olaraq aşağıdakı məqsədlərə xidmət edir:

- Azərbaycanın Respublikasında yaşayan müxtəlif xalqların milli-etnik mədəniyyətləri - ədəbiyyatı və folklor nümunələri barədə təsəvvürləri genişləndirir;

- Dünyanın mədəni-kulturoloji və ədəbi-filoloji ictimaiyyətini Azər-

baycanda yaşayan azsayılı xalqların etnik mədəniyyət xəritəsi ilə tanış edir;

- Yaradıcı insanların, filoloqların, mütəxəssislərin, tədqiqatçıların və tələbə gənclərin humanitar biliklərinin zənginləşdirilməsinə imkan yaradır;

- Azərbaycanda uzun müddət yerli etnosla yanaşı yaşayan azsayılı xalqların ədəbiyyatının qorunmasına kömək edir;

- İstər yerli əhali, istərsə də turistlər tərəfindən mədəni - ədəbi-bədii sərəvətlərin qorunması ilə bağlı qayğının yüksəlməsinə yardımçı olur;

- Ənənəvi xalq folkloru və ədəbiyyatını, onların mövcud olduğu bölgələrdə mühafizə edir;

- Eko-turizm, kulturologiya, etnoqrafiya, xalqşünaslıq, regionsünaslıq, art-turizm, etno-turizm sahələrinin inkişafına təkan verir;

- Azərbaycanda yaşayan xalqların köklü ənənəvi mədəniyyəti - ədəbiyyatı və folkloru üzərində müəlliflik hüququnu möhkəmləndirir;

- Milli-etnik azlıqların dillərinin, eyni zamanda o dillərdə yaranan ədəbi-bədii əsərlərin, folklor nümunələrinin qorunub gələcək nəsillərə ötürülməsinə kömək edir və b.

Eyni zamanda onu da bildirmək istəyirik ki, layihəmiz insan haqlarına dair beynəlxalq – hüquqi aktlara və milli azlıqların qorunmasına dair çərçivə konvensiyasına əsaslanır; UNESCO-nun Milli müxtəliflik haqqında ümumi Deklarasiyasının (2001), Qeyri-maddi mədəni irsin qorunması haqqında beynəlxalq Konvensiyasının (2003), Mədəni özünü ifadə formalarının rəngarəngliyinin qorunması və artırılması haqqında Konvensiyasının (2005) müddəalarında öz əksini tapmış qeyri – maddi mədəni irsin mədəniyyətin rəngarəngliyinin qaynaqları və sabit inkişafının təminatçısı kimi əhəmiyyətinə diqqət yetirir; Beynəlxalq intellektual mülkiyyət təşkilatının 1998-ci ildən başlayaraq, intellektual mülkiyyət sahəsində yeni istiqamətin – ənənəvi biliklərin qorunması probleminin irəli sürülməsində təşəbbüslərini nəzərə alır; Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasını, «Müəlliflik hüququ və əlaqəli hüquqlar haqqında» və «Folklor nümunələrinin hüquqi qorunmasına dair» Azərbaycan Respublikasının Qanunlarından irəli gələn öhdəliklərə əsaslanır.

Azərbaycanımızın - doğma məmləkətimizin əsl sivilizasiya və tolerantlıq mərkəzi kimi dünyaya tanıtmaqda bu kimi kulturoloji layihələrin rolu böyükdür. Bu istiqamətdə həyata keçirilən kulturoloji-ədəbi layihələrin sayını artırmaqla, davamlığını təmin etməklə, yenilərini hazırlamaqla, daha da böyük uğurlar əldə etmək olar.

Tariyel Məmmədov
professor

AZƏRBAYCAN ETNİK MƏDƏNİYYƏTİ

(ixtisarla)

Cöğrafi baxımdan Avropa və Asiya qitələrinin sərhəddində yerləşən müasir Azərbaycan tarixi keçmişdə müxtəlif sivilizasiyaların: əhəməni-sasani, roma-bizans, skif-xəzər, türk-oğuz mədəniyyətlərinin kəsişməsində bərqərar olmuşdur. Lakin maddi və mənəvi dəlil kimi tarixi abidələrdə təcəssümünü tapmış bütün bu mədəni simbioz və rəngarəng ənənələrlə yanaşı, Azərbaycanın çiçəklənməsi fenomeni onun etnogenezi ilə, bədii yaradıcılığın ən müxtəlif sahələrində ecazkar incilər yaradan xalqla bağlıdır.

Azərbaycan etnosunun tarixini nəzərdən keçirsək, görərik ki, respublikamızın əhalisinin 90% -ni təşkil edən azərbaycanlılardan başqa, bu etnosun təşəkkülündə əsrlərdən bəri müxtəlif azsayılı xalqlar, etnik və milli qruplar iştirak etmişlər. Onların arasında Altay ailəsinin türk qoluna məxsus (azərbaycanlılar, tatarlar, mesxeti türkləri), həmçinin, hind-avropa (tatlar, talışlar, dağ yəhudiləri, kürdlər), qafqaz (udilər, ləzgilər, avarlar, saxurlar, buduqlular, ingiloylar, qırzlar, xımalıqlar), slavyan (ruslar, molokanlar, ukraynalılar) dil qruplarının təmsilçiləri vardır.

XX əsrin sonunda keçmiş SSRİ respublikaları dövlət müstəqilliyinin bərpası yolunda tarixi imkan əldə etdilər. Keçmişə, milli şüurun təşəkkülünə və inkişafına, mədəni sərəvətlərin yenidən dəyərləndirilməsinə, tarixi yaddaşın aktuallaşdırılmasına maraq artdı. Bununla yanaşı, müasir dünya birliyinin inkişafında «qloballaşma» aparıcı təməyülə çevrildi ki, bu da müxtəlif ölkə və xalqlar arasında sərhədlərin silinməsinə əsaslanır, insanları yaxınlaşdırır və

vahid ümumbəşəri, planetar mədəniyyətin təşəkkülünə və inkişafına şərait yaradır. İdeoloji, siyasi və dil baxımından mənəvlərin silinməsi mədəniyyətlərdəki rəngarəngliyin itməsinə və yekrəngiliyinə gətirib çıxarır. Belə yekrənglik isə polimədəniyyətə malik cəmiyyət daxilində özünəməxsus etnik mədəniyyətlər üçün xüsusilə məhvedici ola bilər.

Sədalanan ictimai – tarixi hadisələr dalğasında respublika rəhbərliyinin balanslaşdırılmış siyasətinin əsas məsələlərindən biri dövlətin polietnik əhali kütləsinin qorunub saxlanılmasından ibarətdir. Bu da xalqın mədəni genofondunun determenantı kimi, etnik mədəniyyətin – dil, xalq incəsənəti, xalqın maddi mədəniyyəti, adət və ənənələri, etika, ənənəvi tərbiyə sistemi və s. bu kimi ünsürlərini özündə cəmləyir.

«Azərbaycanda yaşayan milli azlıqların, azsaylı xalqların və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, dil və mədəniyyətlərinin inkişafı üçün dövlət yardımı haqqında» 1992-ci ildə verilmiş sərəncamı ilə başlanmışdır. Sərəncamın məzmununda etnik azlıqların təhsil, mətbuat, mərkəzi televiziya və radio ilə xüsusi verilişlərin təşkili, həmfikirlik və ədalətlik, tolerantlıq və həqiqilik, bərabərlik və əməkdaşlıq hüquqları təsbit edilir.

Bu sərəncamın uğurla həyata keçirilməsi ona gətirib çıxarmışdır ki, yeni Azərbaycanın vətəndaşlarının bugünkü süründə üç komponentin vəhdəti kök salmışdır: bunlar öz etnosuna mənsubluq haqqından (istər azərbaycanlı, istər tatar, istər talış, istərsə də rus olsun), öz milli ənənələrinə və öz xalqının tarixinə hörmət və məhəbbət hissindən, milli dilin və milli mədəniyyətin öyrənilməsi meyillərindən ibarətdir. Eyni zamanda, onların çoxmillətli Azərbaycan cəmiyyətinə və nəhayət, dünya birliyinə mənsubiyyət hüququnun təsdiqi, təkcə öz xalqının və çoxmillətli ölkəsinin taleyi üçün deyil, həmçinin, bütün dünyanın taleyi üçün məsuliyyət hissini aşılamaı bu qəbildəndir.

Şübhəsiz, elə bir xalq yoxdur ki, etnik mədəniyyətin qorunması və inkişafı problemi ilə qarşılaşmasın. Məlumdur ki, ümumi amal insanları birləşdirir. Əsas məqsəd – millətin və onun mədəniyyətinin qorunması, yeni bilgilərlə zənginləşdirilməsi, həm əvvəlki, həm də indiki nəsillər tərəfindən toplanılan biliklərin gələcək nəsillər üçün qorunub saxlanılması ilə bağlıdır.

Azərbaycan xalqı, yuxarıda qeyd edildiyi kimi, respublika cəmiyyətinin əsas hissəsi olan azərbaycanlılardan və ölkənin müxtəlif guşələrində yığcam halda yaşayan 30 sayda millət və etnik qruplardan ibarətdir. Sayının, dil və dinlərinin müxtəlifliyinə baxmayaraq, onlar Azərbaycanın bərabər bütün vətəndaşlarıdır və çoxsaylı azərbaycanlılarla bərabər bütün vətəndaşlıq hüquqlarına malikdirlər. Onların folklor ənənələri və bilikləri ümummədəni və elmi baxımdan dəyərlidir: çünki bunlar etnik təşəkkül və inkişaf tarixi, həyat tərz, dünyagörüşü və dünyaduyumu haqqında zəngin məlumatları özündə cəmləşdirir. Onların hər biri unikal, özünəməxsus və təkrarolunmazdır.

Təəssüf ki, bu etnosların ənənəvi bilikləri, onların autentik folkloru janr zənginliyinə və mövzu rəngarəngliyinə baxmayaraq, intellektual mülkiyyət kimi, bu günə qədər layiqincə qiymətləndirilməmiş, nə bizim ölkəmizdə, nə də xaricdə geniş işıqlandırılmamışdır. Bundan əlavə, bu xalq sərəti son illərə kimi Azərbaycan tarixçilərinin, etnoqrafların, etnopsixoloqların, etnoloqivstlərin, etnomusiqişünasların tədqiqat obyektinə çevrilməmişdir. Hərçənd ki, bu məsələlər Azərbaycanın həddlərindən kənarında nəşr olunan işlərdə daha ətraflı işıqlandırılma da, heç də həmişə həqiqətə uyğun və obyektiv xarakter daşımır. Buna görə də bu problemnin tədqiqi təkcə humanitar elmi araşdırmalar nöqtəyi-nəzərindən deyil, həmçinin, siyasi, ictimai, tarixi rakursdan qloballaşma və ənənəvi biliklərin hüquqi qorunması dövründə aktuallıq kəsb edir.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA MİLLİ AZLIQLARA MƏNSUB OLAN ŞƏXSLƏRİN HÜQUQLARININ QORUNMASI ÜZRƏ MÖVCUD VƏZİYYƏT

Azərbaycan Respublikası müxtəlif etnik və dini qrupların ənənəvi dözümlülük və harmonik birgəyaşayışı üzərində qurulmuş, həyata keçirilən milli siyasətin aparıldığı çoxmillətli, çoxdininli ölkədir. Qanun rəhbərliyindən, milliyyətdindən, dinindən və dilindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarının bərabərliyinə təminat verir.

Bir neçə əsr ərzində milli azlıqlara mənsub olan şəxslər Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan xalqı ilə sülh və harmoniya şəraitində yaşamış və yaşayırlar. Azərbaycan tarixən unikal çoxmillətli cəmiyyət olduğu üçün bu multimədəniyyətli, multietnik irs hətta bu gün də Azərbaycanda qorunub saxlanılmaqdadır.

Ölkəmizin 20% ərazisini işğal etmiş qonşu Ermənistanla çoxillik silahlı münaqişə nəticəsində mövcud olan çətinliklər, erməni silahlı qüvvələri və terrorist qruplaşmalarının təşkil etdiyi etnik təmizləmənin qurbanları olan Azərbaycanlılarla yanaşı müxtəlif milli azlıqlara mənsub olan şəxslərdən ibarət (kürdlər, ruslar, yəhudilər və s.) təxminən 1 milyon qaçqın və məcburi köçkünün, həmçinin keçid dövrünün problemlərinin mövcudluğuna baxmayaraq, Azərbaycan hökuməti milli azlıqların hüquqlarının qorunması üzrə ardıcıl siyasətini davam etdirir.

Milli azlıqlar öz milli mədəni mərkəzlərini, assosiasiyalarını və digər qurumlarını yaratmaq hüquqlarından tam istifadə edirlər.

Hazırda Azərbaycanda onlarla milli mədəniyyət mərkəzi fəaliyyət göstərir. Onların arasında «Birlik» cəmiyyəti, Rus icması, Slavyan mədəniyyət mərkəzi, Azərbaycan-İsrail icması, Ukrayna cəmiyyəti, Kürd mədəni mərkəzi «Ronai», «Samur» ləzgi milli mərkəzi, Azərbaycan-Slavyan mədəniyyət mərkəzi, Tat mədəniyyət mərkəzi, Azərbaycan-tatar cəmiyyəti, Tatar mədəniyyət cəmiyyəti «Turqan-tel», Tatar mədəniyyət mərkəzi «Yaşlıq», Krım tatarları cəmiyyəti «Krım», gürcü cəmiyyəti, Azərbaycan gürcülərinin humanitar cəmiyyəti, İngiloy icması, Çeçen mədəniyyət mərkəzi, Axısxa türklərinin «Vətən» cəmiyyəti, Axısxa türk qadınlarının «Sona» cəmiyyəti, Talış mədəniyyət mərkəzi, Avar cəmiyyəti, Dağ yəhudilərinin icması, Avropa yəhudiləri (Aşkenazi) icması, Gürcü yəhudi icması, Yəhudilərin qadın humanitar assosiasiyası, «Karelhaus» alman mədəniyyət icması, Udin mədəniyyət mərkəzi, Polyak mədəniyyət mərkəzi «Polonia», Beynəlxalq Talış assosiasiyası

«Mada», Talış assosiasiyası «Avesta», Udin mədəniyyət mərkəzi «Orain», «Buduq» mədəniyyət mərkəzi, Saxur mədəniyyət mərkəzi. Milli azlıqların sıx yerləşdiyi ərazilərdə həvəskar cəmiyyətlər, milli və dövlət teatrları, həvəskar assosiasiyalar və maraq qrupları fəaliyyət göstərir. Məsələn, Qusar rayonunda Ləzgi, Qax rayonunda isə Gürcü Dövlət teatrları, Astara və Lənkəran rayonlarında Talış folklor qrupları fəaliyyət göstərir.

Dövlət bu qurumları imkan dairəsində ölkə büdcəsindən və Prezident fondunun hesabına maliyyə yardımı ilə təmin edir və mənşəyindən, mədəniyyətdən, dilindən və dinindən asılı olmayaraq, bütün şəxslər arasında qarşılıqlı anlaşma, dözümlülük və hörməti gücləndirməyə yardım göstərir. Milli azlıqların cəmiyyətin həyatında, eləcə də ölkə səviyyəsində keçirilən birgə tədbirlərdə fəal iştirakları Azərbaycanda mövcud olan qarşılıqlı hörmətin əyani göstəricisidir. İslam, Ortodoks və Yəhudi dini konfessiyalarını birləşdirən «Üç qardaş» təşkilatı artıq qeydiyyata keçmiş və hazırda ölkədə fəaliyyət göstərir. «Links» təşkilatının (Böyük Britaniya) rəhbərliyi altında milli azlıqların Resurs mərkəzi də Azərbaycanda fəaliyyət göstərir.

Milli azlıqların dillərində onlarla qəzet və jurnallar nəşr olunur. Hər gün onların dillərində radio və televiziya proqramları yayımlanır.

Dövlət Radio stansiyası tərəfindən mütəmadi olaraq, kürd, ləzgi, talış, gürcü, rus və erməni dillərində Dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən verilişlər yayımlanır. Balakən rayonunda avar dilində, Xaçmaz rayonunda isə ləzgi və tat dillərində, Qusar və Xaçmaz rayonlarında yerli televiziya ləzgi dilində verilişlər yayımlanır. Bakıda rus, kürd, ləzgi və talış dillərində qəzetlər nəşr olunur. Məsələn, «Samur» və «Dəngi Kürd» ləzgi və kürd dillərində nəşr olunur, Yəhudi cəmiyyəti «Soxnut» isə «Əziz» qəzetini nəşr edir.

Müxtəlif milli azlıqların nümayəndələri Azərbaycanın dövlət qurumlarında geniş təmsil olunmuşlar. Milli azlıqların sıx yaşadığı ərazilərdə yerli əhalinin nümayəndələri yerli hakimiyyət orqanlarında rəhbər vəzifələri tutur. Milli azlıqlara mənsub şəxslər Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatında, Milli Məclisdə, Nazirlər Kabineti, Konstitusiyası Məhkəməsi, Mərkəzi seçki komissiyası, hüquq-mühafizə orqanları və digər dövlət qurumlarında çalışır. Milli azlıqların nümayəndələri Milli Məclisin bəzi Daimi komissiyalarının sədri və ya sədr müavini vəzifəsində çalışır.

Aşağıda Azərbaycan Respublikasında milli azlıqların sayının, dilinin və sıx yaşayış yerlərinin struktur tərkibi verilir:

Milli azlıq, sayı (min), dili, sıx yaşadığı ərazilər

Ləzgilər: 178, Qafqaz dillərinin Dağıstan qrupuna aid olan ləzgi dili, həmçinin Azərbaycan və rus dilləri, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri;

Ruslar: 141.7, şərq-slavyan qrupuna aid olan rus dili, Azərbaycan Respublikasının sonayə şəhərlərində, eləcə də bir neçə kənd təsərrüfatı bölgələri;

Ermənilər: 120.7, hind-Avropa dil ailəsinə aid olan erməni dili, Azərbaycan Respublikasının Dağlıq Qarabağ bölgəsində, Ermənistanın Azərbaycan torpaqlarını işğal etməsinə baxmayaraq, məlumata görə, 30 minə yaxın erməni Dağlıq Qarabağdan kənar, eləcə də Bakıda yaşayır;

Talışlar: 76.8, hind-Avropa dil ailəsinin İran qrupuna aid olan talış dili, eləcə də Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının cənub bölgələri;

Avarlar: 50.9, Qafqaz dillərinin Dağıstan qrupuna aid olan avar dili, eləcə də Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri;

Məhsəti türkləri; 43.4, türk və Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının şimal və aran bölgələri;

Tatarlar: 30, türk dil ailəsinə aid olan tatar dili, eləcə də rus dili, Azərbaycan Respublikasının şəhərləri;

Ukraynalılar: 29, şərq-slavyan dil ailəsinə aid olan Ukrayna dili, eləcə də rus dili, Bakı;

Saxurlar: 15.9, Qafqaz dillərinin Dağıstan qolunun cənub-şərq qrupuna aid olan saxur dili, eləcə də Azərbaycan dili, Azərbaycan Respublikasının Zaqatala rayonu;

Gürcülər: 14.9, Qafqaz dillərinin Kartvelian qrupuna aid olan gürcü

dili, Azərbaycan Respublikasının Qax rayonu;

Kürdlər: 13.1 İran dil qrupuna aid olan kürd dili, Ermənistanla silahlı münaqişədən əvvəl Laçın, Kəlbəcər, Qubadlı və Zəngilan rayonlarında sıx yaşamışdılar. Bu ərazilərin işğalı nəticəsində başqa rayonlara məcburi olaraq, köçürülmüşdülər.

Tatlar: 10.9, İran dil qrupuna aid olan tat dili, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri, Bakı;

Yəhudilər: Avropa (Aşkenazi), dağ və gürcü yəhudilərinə bölünür 8.9, semit dil ailəsinə aid semit qrupuna daxil olan yəhudi dili, Azərbaycan Respublikasının Quba rayonu və Bakı şəhəri;

Udinlər: 4.1, Qafqaz dil ailəsinin Dağıstan qrupuna aid olan udin dili, Azərbaycan Respublikasının şimal bölgələri;

1995-ci ildə qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası mənşəyindən, irqindən, dinindən və dilindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqlarına hörməti təmin edir. Azərbaycan Respublikasının suverenliyi haqqında Konstitusiyaya aktı Azərbaycan Respublikasının bütün vətəndaşlarının Qanun qarşısında bərabər olduğunu təsdiq edir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 25-ci maddəsinə əsasən, Dövlət irqindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən və mənşəyindən asılı olmayaraq hər kəsin hüquq və azadlıqların bərabərliyinə təminat verir. İnsan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını irqi, milli, dini, dil, mənşəyi, əqidə, siyasi və sosial mənsubiyyətə görə məhdudlaşdırmaq qadağandır.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 44-cü maddəsinə əsasən, «hər kəsin milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq hüququ vardır. Həç kəs milli mənsubiyyətini dəyişdirməyə məcbur edilə bilməz».

Azərbaycan Respublikasının «Mədəniyyət» haqqında Qanunun 11-ci maddəsində milli mədəniyyətin inkişafına və qorunub saxlanılmasına yardım nəzərdə tutulur. Dövlət Azərbaycan xalqının milli mədəniyyətinin inkişafına və qorunub saxlanılmasına, eləcə də Azərbaycan Respublikasının ərazisində yaşayan bütün milli azlıqların mədəni kimliyinə təminat verir.

1992-ci il oktyabrın 7-də qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının «Təhsil» haqqında Qanunun 6-cı maddəsi və «Dövlət dili» haqqında Qanunu 3-cü maddəsinə əsasən təhsil milli azlıqların dillərində verilə bilər.

«Azərbaycanda yaşayan milli azlıqlar və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, həmçinin dilinin və mədəniyyətinin inkişafına dövlət yardımı» haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1992-ci il 16 sentyabr tarixli Fərmanı milli azlıqlar arasında əlaqələrin yaxşılaşdırılması və hüquqi dövlətin yaradılmasına onların cəlb olunmasının səviyyəsinin artırılması məqsədini daşıyır.

Daxili qanunvericiliyin bu müddəaları ilə yanaşı, Azərbaycan Respublikasının 1996-cı il 31 may tarixində qoşulduğu İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılması, Apartheidin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması və Genosidin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında BMT Konvensiyaları kimi beynəlxalq sənədlərin müddəaları da tətbiq olunur.

2000-ci ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikası Avropa Şurasına üzv olmamışdan çox-çox əvvəl Milli azlıqların qorunması haqqında Çərçivə Konvensiyasına qoşulmuşdur. Konvensiyanın 25-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan 2002-ci il iyunun 4-də milli azlıqlara mənsub olan şəxslərin hüquqlarının qorunmasına dair vəziyyət barədə milli hesabatını təqdim etmişdir. Milli azlıqların qorunması haqqında Çərçivə Konvensiyası üzrə Məşvərətçi Komitə sözügedən hesabatın baxılması məqsədilə xüsusi işçi qrupu tərtib etmişdi. Bu qrup Dövlət hesabatını yoxlamaq məqsədilə 2003-cü il martın 29-dan aprelin 4-ə qədər Azərbaycana səfər etmişdir. Bu vədirlər Azərbaycanın milli azlıqlara yönəlmiş siyasətinin beynəlxalq standartlara cavab verməsinin əyani göstəricisidir.

Azərbaycan ATƏT kimi başqa beynəlxalq təşkilatlarla da milli azlıqlar məsələsində əməkdaşlıq edir. ATƏT-in Milli azlıqlar üzrə Ali komissarının siyasi müşaviri milli azlıqların hüquqlarının qorunmasına dair vəziyyətə müştahidə etmək məqsədilə Azərbaycana bir neçə dəfə səfər etmişdir.

Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyinin rəsmi İnternet saytının materialı əsasında hazırlanmışdır:

http://www.mfa.gov.az/foreign_policy/inter_affairs/human/mill_azliqlar.shtml

LƏZGİ ƏDƏBİYYATI BÖLÜMÜ

Azərbaycan Respublikasında
ləzgilərin yaşadığı ərazilər

Ləzgilər Azərbaycanda əsasən Qusar, Quba, Xaçmaz, qismən isə Qəbələ, Qax və Zaqatalada yaşayırlar. Bu rayonların ərazisində ləzgilər üçün məktəblər açılmış və onlar öz ana dilində dərslər keçirlər. 1993-cü ildən başlayaraq ləzgi dilində dərsliklər çap edilməyə başlanmışdır. Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonunun sənayesinin əsasını yüngül və yeyinti sənayesi təşkil edir. Başlıca olaraq meyvə-tərəvəz, şərab və süd məhsulları emal edilir. Rayonun kənd yerlərində xalçaçılıq ənənvi sənətkarlıq növü kimi inkişaf etməkdədir. Ləzgilər bu bölgənin iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayırlar.

LƏZGİ ƏDƏBİYYATI - POEZİYASI NÜMUNƏLƏRİ
(ləzgicə və azərbaycanca)

Stur Dalah (XII-XIII əsrlər)

ДАГЪЛАР

Зи гафар ваз лугъун за гьикI,
Жи арха хьай масан, дагълар.
За гьикI эхин, пад жезва рикI,
Дерт ала чал яман, дагълар

Азыр-азыр мугъул кьышын,
Атана чал яман, дагълар.
Жезамай кьан кькIлана чын,
Пара авай дышман, дагълар.

Квахьна фена хьыхьд кьене,
Къудратлу тий жи ван, дагълар.
ТIакъат амаш чакъ аквадай,
Мугъуларин дыван, дагълар.

Кьуьзуьд-аял пара кьена,
Чиларал гьакъ аман, дагълар?
Дуьньядин чин икI эльвенва,
Вучиз чузвачI кьакъан дагълар?

Вучиз кьвазвач Алпандин цIай,
Дышманд кьилел, я чан дагълар?
Талар-къамар хьанва чаз пай,
Пис хьаныва заман, дагълар!

БарбатI хьанва лезги эллер,
Талар гьикIа эхин, дагълар?
Хьанва лугъуз дуьнья чьылав,
Дигишнани на чин, дагълар?

Bir xalcanun imoleri

Стур Далагъа эрззава ваз,
Гьахъ аламах чилел, дагълар!
Икьван дердер аквар кьан чаз,
ЧыкьыкI вын жи кьилел, дагълар!

DAĞLAR

Söz deməyə dilim gəlmir,
Ay arxamız olan dağlar.
Qəlbim ağlar zarı-zarı,
Dərdimiz var yaman, dağlar.

Sağdan, soldan gəldi monqol,
Dəli-dolu seldi monqol,
Səmumdan bəd yeldi monqol,
Vermədi bir aman, dağlar.

Daş üstündə daş qalmadı,
Quru yandı, yaş qalmadı.
Daş dəyməmiş baş qalmadı,
Tutdu bizə divan, dağlar.

Ev dağıldı, söndü ocaq,
Sınələrə çəkildi dağ.
Öldü qoca, öldü uşaq,
Bəs kim oldu qalan, dağlar?

Düşmən dedi: zorum haqdı,
Tutduğunu buraxmadı.
Niyə göydən od yağmadı,
Alışmadı duman, dağlar?

Kim yaslandı, kim şad oldu,
Bu nə aman, nə dad oldu.
Ləzgi yurdu bərbad oldu,
Nə qansızmış zaman, dağlar.

Bir xalcanun imoleri M.F. Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Азф-257563

Haq ləzgidir Stur Dalah,
Bəs Yerdə haq hanı, Allah?
İşlətmişdik hansı günah,
Nədən axdı bu qan, dağlar?!

ВАТАНДИЗ

Ваз хьирхъевезва гьетер цава,
Жув суварин кьужадава.
Вав рахада ракъар, варцар,
Ви дагьлариз кьведа гьуцар.

Магьрарикагь кутуна кьил,
Лаш пара я ви мулкар чил.
Вари крар физва кьасан,
Берекатдиз авай тыш сан.

Такабур я сувар, синар,
Аярди я къацы Хинар.
Вун зи квал я, зи эл, хзан,
Закагь вуна урда мазан.

Чуькедава къацы чырар,
Ваз лайих я уткем крар.
РикIалагь ягь талар жуван,
Хкъаж вува лирлидин ван.

Йтлани ви кьвалар рехи,
Амбрив гва гьунар чIехи.
Вун я зы чаң, вун я зы тан,
Ваз тай авай тыш зы ватан.

Далагьаз чид кьваларин чIал,
Гьич кьил хьай тыш ягьияр вал.
Вун витьегь я гьар са чIавуз,
Акакъара на гьил цавуз.

VƏTƏNƏ

Gözəlliyn qucağında yerin var,
Göylərində gülümsəyir ulduzlar.
Ay, Gün sənə öz nurundan pay verir,
Dağların var, Allaha da hay verir.

Göz işləməz çəmənlərin, çöllərin,
Məskənidir çiçəklərin, güllərin.
Haq işinə haqsız bir pəl qatan yox,
Dövlətinə, varına əl qatan yox.

Təpələrin, zirvələrin qürurlu,
Bulağında, irmağında su nurlu;
Qoynundadır xoşbəxt elim, ailəm,
Bir mazanam, yaxın düşməz mənə qəm.

Övladların igid, aslan ürəkli,
İstəkləri, əməlləri gərəkli.
Bir sevincin min ağrıdan öc alsın,
Mahnıların hər gün ərşə ucalsın.

Qayaların boz rənginə qalsa da,
Həftələrlə başı çənli qalsa da,
Hər birini canım, qəlbim sanıram,
Gecə-gündüz səndən ötrü yanıram.

Dalah bilir hər daşının dilini,
Dər məqamda kəsər yağı əlini;
Ey vətənim, kimdi çəkən ah-aman,
Öz elinlə qüdrətli sən hər zaman!

Я РУШ

Закъ элкѣвентиз гьинз физва вун,
Йан акунрал ашукъ я зун,
Яб ча магъи къве гаф лугъун,
Чан дагъларин суьгъурлуь къуш.

Зы ватандин велед я вун,
Вили цавун са гъед я вун,
Гуьндик квай са къвед я вун,
Вун зу гъилел апакъдин, къуш?

Вун акурла зырзада рикI,
Заз чир жедаш рахадатIа гьикI,
Ажурна вуна зын икI,
Чан дагъларин суьгъурлуь къуш.

Вун галач, рехъ дувар я заз,
Ви гъар са гаф лувар я заз.
Вун акур йигъ сувар я заз,
Зы уьмуьр алван ая, рушы.

Жегъил рикIин гафар я вун,
Заз са ширин афар я вун,
Зы уьмуьрдин гатфар я вун,
Чилал ваз тай авайди туш.

Вуна зы рикI тар ийимир,
Чехи чилер дар ийимир,
Руьгъ папшмандай кар ийимир.
Зы мурадар имир аруш.

РикIа кызва ашкъид цIаяр,
Лирлияр я ваз зы паяр,
На Далагъяз лагъ кани яр,
Элкьуьрай дагълар зы къилел.
Тек бахтавар жен зын чилел.

AY GÖZƏL

Üzümə də baxmadan hara belə qaçırsan,
Aşıqının qəlbində ağır yara açırısan;
Sən ey dağlar gözəli, ayaq saxla, bir dayan,
Könlümdən keçənləri edim sənə mən bəyan.

Bir elin övladıyıq, unut dərdi-səri sən,
Məndən ötrü göydəki ulduzların birisən,
Yamacda dil-dil ötən kəklilik kimi yeri sən,
Səni gözdən qoymağa halım hanı, ay gözəl?

Qarşımdan keçən zaman ürəyim tir-tir əsir,
Söz demək istəyəndə dilimi dişim kəsir,
Gözəlliğin əlində mən olmuşam bir əsir,
Tutub qalan kimdi ki, bu dünyanı, ay gözəl?

Sənsiz keçən düz yolum dönür yaman yoxuşa,
Bir kəlmə xoş sözünlə çevriliyəm bir quşa,
Hər günüm bayram olsun, ilhamım gəlsin coşa,
Xoşbəxt elə mənim tək binəvani, ay gözəl.

Sən ki, cavan ömrümün al-əlvan baharısan,
Bu nəğməli könlümün söz adlanan varısan,
Dünyada özündən çox yar sevənin yarısan,
İndi öz kimliyini bir də tanı, ay gözəl.

Qəlbim ağrı yuvası, gəl, ağrıtdı qəlbimi,
Gözümə görünməsin gen dünya məzar kimi,
Ayrı gəzib dolanma özgə yarın var kimi,
Nahaq yerə alma sən candan canı, ay gözəl.

Ürəyimin içində eşqdən yanır alovlar,
Sənə dünya varından ancaq məhni payım var.
Bəxtəvər bir yar kimi çıxı bilim qarşına,
Uca dağlar dolansın qoy Dalahın başına!..

АХИР ГАФ

Ацанвай жи хуърун ким,
Атана фидай дуъня я им.
Зы гафаркагъ татый чвез хьед,
Чын алайда вари рекъел.

Сува фейда зы къар, варцар,
Зав рахырда нуцар, гъуцар.
Чиларин къил чир хъанач заз,
Цавар вичин сир ганач заз.

Тапрыкъ Менди алцырайда,
Ракъын нуар рахкъурайда.
Азиз урда цайлапанд ван,
Вине къурда ватан жуван.

Бубади заз рахыр гафар.
Бадади заз авур афар.
За жув патал вине къырда,
Чехидан гаф кыиле тырда.

Чака атайла къырда яракъ,
Мегъкемвиз хъайда чын ракъ.
Клукларайда йагъи михъиз,
Урда къирмиш лап чуътер хъиз.

Акурда заз канвай хуърэр,
Ацырайда за видив уърер.
Гилани зы атланвач агъ,
Гъунар майдан гъинватла лагъ.

Рекъе туртлани за уьмуър икI
икIегъзама мазанан рикI.
Хайи хъантлан зы тандиз чил,
Саракъ къведда заз ахир кыл.

Тамаша чуьне заз хтылар,
Япара тур чан шылар.
Зы чандиз муг хъайтла цава,
Зы рэкъэл чуьн алама.

Чуь рикъар гъич тахъый пашман.
Экъечлайтла зы тандагъ чан.
Ял аклана къейтла Далагъ.
Жи арадай фейтла Далагъ.

SON SÖZ

Gældi-gedər dünyadı bu,
Gah sağlamlıq, gah xəstəyik;
Kimsə məndən inciməsin,
Həmlıqlə yol üstəyik.

Dağda keçib ayım, günüm,
Ona çatıb səsim, ünüm.
Yer versə də Yerlər mənə,
SİR vermədi göylər mənə.

Gündüz Günəş göndərdi nur,
Gecə Aya bəxdim məğrur.
Gül-çiçəkdən xonça tutdum,
Vətənimə uca tutdum.

Babam deyən hər sözünü,
Nənəmin sə zər sözünü,
Yığıb bir-bir təkbaşına,
Həkk elədim yaddaşıma.

Bir əlimə ora q alıb,
Bir əlimə yaraq alıb,
Yağları vurmuşam mən,
Birə kimi qırılmışam mən.

Göz önümdə kənd kül oldu,
Gölməçələr qanla doldu.
Elə düşdü bir vəlvələ,
Ərşə qalxır ahım hələ.

Dar günlərim çox olsa da,
Canım dərdə tutulsa da,
Meyvələrim kal düşmədi,
Ürəyimə xal düşmədi.

Qulaq asın, nəvələrim,
Sabah göydə olsa yerim,
Qoymayın toz tuta yolum,
Hər biriniz igid olun.

Bu dünyadan köçsə Dalah,
İstəmirəm çəkəsiz ah.
Arzunuzla ucalasız,
Vətənim tək qocalasız!

Ləzgiçədən çevirəni: **Kələntər Kələntərli**

Müşkür İbrahim (XVI əsr)

XVI əsrdə Müşkürün ləzgiçə, azərbaycanca, ərəbcə və farsca yazıb-yaratmış sənətkarları arasında Müşkür Əkbər, Müşkür Məhəmməd və Müşkür İbrahim xüsusilə seçilmişlər. Müşkür İbrahim həm də Dağıstanda və Şirvanda məşhur idi. Onun Müşkür şəhərində təşkil etdiyi şeyr məclislərinə qonşu ölkələrdən də şairlər gəlirdi.

ЗАКАЙ

Зи рикl завай кьакьуднавай кланиди,
Хажалат вакай я, аламат закай.
Заманади кукIварна зи хиялар,
Хаянат вакай я, аламат закай.

Зи накъвари фур атIузва чилера,
АлакьдатIа, сагъара и гьилера.
АкIизва зун кьер авачир гьуьлера,
Акурла катзава кьурамаI закай.

Ибрагьимал гьалтай тават я залум,
Вучиз лагь и фелек хъана заз кьалум.
ДуьньяI крар кьилияй-кьилди я зулум,
Алахъна ийизва ягьанат закай

MƏNDƏN

Başına döndüğüm a nazlı dilbər,
Gələrmə guşinə sədalar məndən.
Gərdişi-zəmanə, hiyləyi-əğyar,
Demədimmi səni yad elər məndən.

Sənsiz bu aşıqın bir mədəni yox,
Cən çıxdı cəsəddən, ixtiyarı yox.
Qərq oldum dəryaya, bir kənarı yox,
Görəndə xof eylər adalar məndən.

İbrahim der: tərsə sevdim zalımı,
Fələk əydi mənim qəddi-dalımı.
Mən kimə söyləyim ərzi-halımı,
Küsü saxlar mələkzadələr məndən.

Ləzgi Saleh (XVII əsr)

XVII əsrin məşhur ləzgi şairlərindən olan Ləzgi Saleh dörd dildə - ləzgi, Azərbaycan, ərəb və fars dillərində yazıb yaratmışdır. Bütün Qafqazda tanınan Yaraq mədrəsəsinə rəhbərlik etmiş şair hələ XVII əsrdə ana dilinin təmizliyi uğrunda mübarizə aparmış, başqa dillərdə şeir yazmağa meyl edən, lakin o qədər də uğur qazana bilməyən şairləri əvvəlcə ana dilində yaratmağa səsləmişdi. Ləzgi ədəbiyyatı ilə yanaşı klassik Şərq və Azərbaycan ədəbiyyatı ilə də yaxından tanış olan Saleh Azərbaycan dilində qoşma, gəraylı, bayatı, müxəmməs, təcnis, qəzəl janrlarında gözəl əsərlər yazmışdır.

ЧИР ЖЕНИ?

Варз я вун, Рагъ я вун лугъузвай ашукъ,
Лезги ч'лал течирдаз, лагъ, фарс чир жени?
К'ел тавур са касдиз элифни, бейни,
Эдеблу са к'валах, я тарс чир жени?

Масад гьик' чир хьурай, вич тийижирдаз?
Гьахъ вуч я, экв вуч я, мич' тийижирдаз?
Я Аллагъ, гьакьикъат, кич' тийижирдаз,
Аванд кар кваз такъаз, лагъ, терс чир жени?

Асул сиясатда аби течирдаз,
Мисалра т'вар авай Неби течирдаз,
Я вич, я вичин гаф, дебии течирдаз
Марифат, я акъул, я нефс чир жени?

Гьахъ рик'ел тагъана, ийизвайдаз негъ,
Гьикъван авурт'лани на телегъ-белегъ,
Кябедиз, Багъдатдиз тефейдаз, Салигъ,
Я Шам, я Эрзурум, я Къарс чир жени?!

NƏ BİLSİN

Ay usta, gün usta söylöyən aşuq,
Ləzgiçə bilməyən farsı nə bilsin?!
Oxumayıb əlif, beyin binadan,
Ədəbi, ərkanı, dərsi nə bilsin?!

Özgəni nə bilsin özün bilməyən?
Əyrisin nə bilsin düzün bilməyən?
Danışanda doğru sözün bilməyən
İşin avandını, tərsi nə bilsin?!

Əsil siyasətdə abi bilməyən,
Məsəllərdə neçə Nəbi bilməyən,
Özünü, sözünü, dəbi bilməyən,
Haqqı, qanacağı, nəfsi nə bilsin?!

Bu sində haqq gülə vüsal etməyən,
Kənim, haqq yoluna cəfə qatmayan,
Kəbəyə, Bağdada, Saleh gətməyən
Şamı, Ərzurumu, Qarsı nə bilsin?!

Əmirəli Tihirjalvi (1790-1846)

XLIX əsr ləzgi ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Əmirəli 1790-cı ildə Azərbaycanın indiki Qusar rayonunun Tihirjal kəndində anadan olub. Şeyx Şamilə bir mədrəsədə təhsil alan Əmirəli onunla çiyin-çiyinə rus işğalçılarına qarşı döyüşmüş, 1837-ci il Quba üsyanının rəhbərlərindən biri olmuşdur. Əmirəli həm də tanınmış alim idi. O, Abbasqulu ağa Bakıxanovla dostluq edirdi. Hər ikisi 1846-cı ildə birlikdə Məkkəyə getmişdir. Şair Məkkədən qayıdanda vəfat etmişdir. Əmirəli iki dildə - ləzgi və Azərbaycan dillərində yazıb yaratmışdır.

ЖЕДАЧ

Дуьньядикай ханвай, куьцленвай гуьгьуьл,
Лугьумир ваз я багъ жедач, тар жедач.
Псхърен мука пехъ я чехи жедайди,
Лекърен мука алапехърен кар жедач.

Садлагъана кар атайтIа кьилел ви,
Гъамлүвилин накъвар тахъуй вилел ви.
На жуван мукъвабур, стха яхъ кIеви,
Патандакай ваз дуст жедач, яр жедач.

Гъар са касди вичин касвал хуьз ятIа,
Яб акалрай, несигъатар гузватIа.
ЦIвелиндаз вуна дуст, кьуллугъ авуртIа,
Адал я жум жедач, я анар жедач.

Дуьнъяд крар даим жуваз пар жеда,
Шумуд касдив шумуд касдин кар жеда.
Халис касдал инсанвилин тIвар жеда.,
Асулсуздахъ я тIвар жедач, ар жедач.

Зун Эмир я, гъахъ кIевидиз кьунавай,
Дуст паталди жуван чанни ганавай.
Яб акала зи гафарихъ лагъанвай –
Намерддикай я рикIин дуст, яр жедач.

OLMAZ

Zimistan elində bənd olan könül,
Demə daha bağça olmaz, bar olmaz.
Qarğa yuvasında qarğa bəslənər,
Tərflan yuvasında əsla sar olmaz.

Əgər haqdan bir iş gəlsə başına,
Məzəmmət eyləmə sən yoldaşına.
Arxalan qohuma, həm qardaşına,
Yəddən sənə yaxın vəfadar olmaz.

Hər kim istər insanlığın yeridə,
Qulaq versin nəsihətə, öyüdə.
Hə qədər də qulluq etsən söyüdə,
Ondan sənə heyva olmaz, nar olmaz.

Səyyah tək dolanıb gözdim dünyanı,
Təcrübə eylədim neçə insanı,
Əsillidən gözlə ədəb, ərkanı,
Bədəsildə həya olmaz, ar olmaz.

Mən Əmirəm, haq bədəsin içmişəm,
Dost yolunda canı-başdan keçmişəm.
Çoxlarının halın ölçüb-biçmişəm,
Hər namərdən sirdaş olmaz, yar olmaz.

Mazalı Əli (1850-1890)

1850-ci ildə Dağıstanın Axtı rayonunun Maza kəndində anadan olmuş Əli iki dildə - ləzgi və Azərbaycan dillərində yazıb yaratmışdır. O, hər iki xalqın şifahi xalq ədəbiyyatını yaxşı bilirdi. Şair həyatın haqsızlıqlarını qələmə almışdır: Gözəl çüngür (ləzgilərin saza oxşayan musiqi aləti) və kəfil (tütək) çalan Əli həm də məlahətli səsə malik idi. Şair 1890-cı ildə Malkamut dağında çovğuna düşüb ölmüşdür. Onun iki dildə çap olunmuş şeirlərindən biri "Namərdin" adlanır.

НАМЕРДДИЗ

Zi kIanidi, za kvez luyun avayval,
Gьylleni tab я гъар са кар намерддин.
Жагъич адан кIвалаяй са кIлус фу гьлал,
Гъарамди я кIулавай пар намерддин.

Zimbil kIatI я, незвайд мухан лаваш я,
Аллагъдиз негъ, шсйтIандин ам юлдаш я.
ЯкIуз кьимиш текъвез, кIараб кармап я,
Терг хуьй сивяй вири сарар намерддин.

Намерддиз гыч куьмек ийиз кIан жемир,
Гыкьван ада гьарайяйтIан, ван жемир.
Ахьгиндакай дуст кьадай инсан жемир,
Кьезил тахьуй рикIин азар намерддин.

Гагуз яйлах, хьуьтIуьз хьишлах кьаз макан,
Алахьда ам хуьз анжах са вичин чан.
Кар я, кIвализ агун хьайитIа са мугьман,
Вилерилай фида накьвар намерддин.

Зун Мазави Али я, гьахь рахада,
Фу балкIандал хьурай, намерд – пияда.
Са ягьсузни тамукьрай и дуьньяда,
Квахьдайвал чи нугьтатдай тIвар намерддин.

NAMƏRDİN

Sizə qurban olum, kamal əhlilər,
Daim yalan vurur döşü namərdin.
Evinə tapılmaz bir loxma halal,
Haramdan asılır aşı namərdin.

Sabahdan-axşama dilində yalan,
Yeddi qapısında gözib dolanan.
Atı körpü olsun, qamçıyı ilan,
Ala qarğa olsun quşu namərdin.

Yayda yaylaqlarda, qışda aranda,
Sevinər həmişə yalqız olanda.
Yüz ah çəkər evə qonaq gələndə,
Gözündən tökülər yaşı namərdin.

İnsan nişanəsi yox züriyyətdə,
Zənəndən əksikdir namus-qeyrətdə.
Xalq üçün yaramaz toyda, xeyratda,
Daş üstə qalması daşı namərdin.

Mazalı Əli deyər: həq etsin xuda,
Bir gündə eyləməz beş fərzi əda.
Çörəyi atlı olsun, özü piyada,
Həç yərə batmasın xışı namərdin!

Yetim Emin (1861-1884)

Yetim Emin (Məhəmmədəmin) XIX əsr Dağıstan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindəndir. Küre dairəsinin Yalsuq kəndində anadan olmuşdur. İlk təhsilini Qean kəndində Xoca əfəndinin mədrəsəsində almış, sonralar Alqadarda Abdullanın mədrəsəsində oxumuşdur. 1861-ci ildə Hacı Abdulla vəfat edir. Onun ölümündən sonra mədrəsə bağlanır. Emin Yuxarı Yaraq mədrəsəsinə gedir. Emin hələ Yaraq mədrəsəsində oxuyarkən şeirlər yazmışdır. O, ləzgi ədəbiyyatına həm üslub, həm də mövzu baxımından yenilik gətirmiş şairlərdəndir. Y.Emin dörd dildə – ləzgi, ərəb, fars və türk dilində yazıb-yaratmışdır. Görkəmli şair Y.Emin 1884-cü ildə Yalsuq kəndində vəfat etmişdir.

ТУЬКВЕЗБАН

Гьайиф тушни вун эцигиз чилерал,
Ширин вирт я, хуш нямет я, Туьквезбан.
Хаму кард хьиз хвена кIанда гьилерал,
Вун жагьайдаз хупI девлет я, Туьквезбан.

Вун жагьайдаз гьич ви кьадир чизавач,
Зар-зибада гьамиша вун хуьзавач.
Бес за гьикIда, вун риклелай физавач,
Зав гьайди ви гьам-хифет я, Туьквезбан.

Гимишдин пул дуьзмишна на яхада,
Ви ширин мез шад билбил хьиз рахада.
Агьузвалмир тай-туьшерин арада,
За ийирди ваз минет я, Туьквезбан.

Гъар пакамахъ экъечІдай са рагъ я вун,
Гъилел кудай, нур гудай чирагъ я вун.
Гъар са ширин смиш авай багъ я вун,
Зав гвайди гъа са ви дерт я, Туьквезбан.

TÜKƏZBAN

Heyfim gəlir səni yerə qoymağa,
Ən baha nemətsən, inan, Tükəzban.
Tərlan kimi əlim üstə bəslərəm,
Ən böyük dövlətsən, inan, Tükəzban.

Səni alan belə mələk biçimdə,
Saxlamadı niyə güllər içində?
İnan dərdin dağa dönüb içimdə,
Aman vermir mənə hicran, Tükəzban.

Ağ sinəyə gümüş ziynət yaraşır,
Şirin dildir, bülbül kimi danışır.
Görməyəndə halım yaman qarışır,
Könlüm səni istər hər an, Tükəzban.

Səhər çıxan günəş kimi parlaqsan,
Sən qəlbimə işıq saçan çıraqsan.
Meyvəsi bol, gülzarı xoş bir bağsan,
Necə dadım bu varıandan, Tükəzban?!

Ləzgiçədən çevirəni: **Gülbəs Aslanxanova**

ЗИ АЗИЗ

Къушма, за ви тариф ийин,
Вун зи азиз, сагъзамани,
Заз са дугъри хабар це на
Вун, яр, дамах-чагъзамани?

Вун сагъ хъурай акъван иер,
Айнахана я ви вилер,
Хинедавай лацу гъилер
Виликди хъыз агъзамани?!

Ярдин сифет гзаф гуърчег,
Лацу хъухъвел къара бирчек,
Заз лагъайвал хъана керчек,
Вун зи чġалахъ агъзамани?

Ярдихъ ава гзаф абур,
Къьекъведа къьвед хъыз такабур,
Самаркъанддин чар хътин хур
Гилани вав къазамани?

Хъанва Эминаз хажалат,
Салам-дуьа я ваз, тават.
Гъиляй гъилиз вугай савкъат
Аманат яз гваз амани?

AY ƏZİZİM

Sözlarimi deyim bir-bir,
Sağlam canın sağmı yənə?
Mənə doğru xəbər yetir,
Çağ damağın çağmı yənə?

Gözəlisen gözəllərin,
Qoynun barlı bağmı yənə?
Xınalannmış ağ əllərin
Gördüyüm tək ağmı yənə?

Gözün qara, üzün də nur,
Yanağında al dururmu?
Dal gərdəndə saçların gur,
Buxağında xal dururmu?

Bir yad sənə yardan əl çək,
İndi mənə gəl deyibmi?
O səmərqənd kağızı tək
Ağ sinənə əl dəyibmi?

Emin səndən xəcalətli,
Dərdim səni yorurmu de?
Mənim üçün ən qiymətli
Əmanətim dururmu de?

Ləzgiçədən çevirəni: **Kələntər Kələntəri**

ВЕСИ

Зун кьейила тазиятдиз кьведайди,
Ачух дунья, я сагь чан тахьайд атуй.
Зи гьалдикай хабар тирбур ягьади,
Архадикай хьсанвал тахьайд атуй.

Килиг, за хьиз икI етимар хвейиди,
Зун, хьиз эхир кана кабаб хьайиди,
Зун хьиз гьавая чан гьилияй фейиди,
Зи рикIикай гьам пияла хьвайд атуй.

Заз хьиз архадикай са югь тахьайди,
Зун хьиз алтIушна пехьери чухвайди,
Зун хьиз тарашна, вири мал тухвайди,
Заз хьиз гьа ихьтин зулумар хьайд атуй.

Зун хьиз стим хвена пашман хьайиди,
Заз хьиз хайидакай душман хьайиди,
Зун хьиз зайиф, гьал перишан хьайиди,
Я са кесиб, гьахь рикIел алайд атуй.

Етим Эмин, на етимар хуьналди,
Ваз арха жеч ви весияр туналди,
Татуй залум зи мейитдин чиналди,
Яд кас атуй, са инсаф авайд атуй.

VƏSİYYƏT

Mən öləndə cənazəmin üstünə,
Həyatda xoş dövrən sürməyən gəlsin;
Toxunmasın bir kimsənin şəstinə,
Kimsədən yaxşılıq görməyən gəlsin.

Mənim kimi malı, mülkü talanan,
Bir arxasız, bir köməksiz dolanan,
Qarğaların dimdiyilə dalanan,
Qəlbi qəlbim kimi göynəyən gəlsin.

Mənim kimi sonra peşman olan kəs,
Doğmasından qatı düşmən olan kəs,
Gücdən düşüb halı yaman olan kəs,
Dağlı sinəsini dərd döyən gəlsin.

Mənim kimi yetimləri saxlayan,
Yad ağrısı ürəyini dağlayan,
Xoş günlərə bir gün ümid bağlayan,
Şeirimdən bir misra söyləyən gəlsin.

Yetim Emin sözü deyər düzünə,
Arxa tapmaz yetim bilən özünə.
Baxmayın heç meyidimin üzünə,
Qoy yad olsun. amma haqq deyən gəlsin.

Ləzgiçədən çevirəni: **Kələntər Kələntəri**

Süleyman Stalski (1869-1937)

XX əsr ləzgi ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən biri, Dağıstan sovet poeziyasının banisi, 1934-cü ildə Ümumittifaq sovet yazıçılarının I qurultayında "XX əsrin Homeri" adlandırılmış Dağıstanın xalq şairi Süleyman Stalski 1869-cu ildə Cənubi Dağıstanın Aşağı Stal kəndində anadan olmuşdur. Şair həm ləzgi, həm də Azərbaycan dilində yazıb yaratmışdır. SSRİ yazıçılarının I qurultayında şeirlə Azərbaycan dilində çıxış etmişdir. Süleyman Stalskinin şeirləri ilk dəfə 1927-ci ildə Moskvada çap olunmuş "Ləzgi şairlərinin poeziyası" məcmuəsində nəşr edilmişdir. Onun ilk "Seçilmiş əsərləri" 1934-cü ildə çap olunub. Həmin il ona Dağıstanın xalq şairi adı verilmişdir. Lenin ordeninə layiq görülmüş S.Stalskinin əsərləri Çində, Çexoslovakiyada, Ukraynada, Almaniya, Fransada, Avstriyada, İspaniyada daha çox nəşr edilmişdir. Onun şeirləri SSRİ xalqlarının bütün dillərinə, ümumilikdə isə dünyanın 270-dən çox dilinə tərcümə olunmuşdur.

КЪАФКЪАЗ

Икьван эллер ийиз на кIватI,
Им вучтин ягънагъ я, Къафкъаз?
Вахъ галаз на чунни барбагI
Авун вуч кIвалах я, Къафкъаз?

Им мусибат хъана еке,
Чур мийир тIун на чи уьлкве.
Гъар атайда вичиз гуьлге –
Ацукъдай чардах я, Къафкъаз.

Гагъ хузар гъиз, гагъ на чIижер,
Гуж мийир чаз эхи тежер,
Гъар атайда вичиз ичер
АтIуз недай багъ я, Къафкъаз.

Шумуд кас ваз жеда шерик,
Шумудаз на гуда шилик,
Сан кьиле вун ийиз терик,
Шумуд ваз уртах я, Къафкъаз!

ад авачни вилаятар,
Куьз акъатна икьван ви тIвар?
Гафар гуьрчег, амал-мурдар,
Вун гьикьван алчах я, Къафкъаз!

Шумудав вун кьугъвад кьумар,
Шумудаз на гуда румар.
Серф гъатайла яхун ламар
Къвез недай яйлах я, Къафкъаз!

Ява паб хъиз арадаллай,
Даима вил чарадаллай,
Им вуч яргъи «Яхул даллай»
АкьалтI тийир мах я, Къафкъаз!

Кьуна гьиле еке куьни,
Кьил кукIварин даклана ви!
Гъар атайда вичиз тини
Ишиндай чанах я, Къафкъаз.

Гъар атайда гъализ чэфте,
Вигъида ви кьилел фите.
Гъяд, саласа юкьуз гъафте
Хьунухъ вуч кIвалах я, Къафкъаз?

Душманариз дерди кIелиз,
Дустарикай вуна хъелиз,
Сан кьиле финиф са гьуьлуьз
Бес им вуч сягъ я, Къафкъаз?

Сулейманан веревирдер
Лугъунар я ихътин бейтер.
Гъар атайда ягъиз метгер
Яд хъвадай булах я, Къафкъаз.

QAFQAZ

Hər gələni bərabəri
Olurmuş qardaşın,
Qafqaz. Kimi gəlib dönər geri,
Tökdürüb göz yaşın, Qafqaz.

A bimürvət, gəl insafa,
Bəgəm yoxdur səndə vəfa?
Gəlib neçə-neçə tayfa,
Qoyub burda leşin, Qafqaz.

Ay insafsız, gəl bir inan,
Sərraf olmaz kömür satan.
Kimisinə səndən vətən
Olubən əyləşən, Qafqaz.

Gah dönüb olursan ağa,
Gah edirsən qeyri qovğa.
Gah gedirsən yeyin, yorğa,
Gah himar yerişin, Qafqaz.

Gah dönüb olursan səfil,
Gah ağıldan belə qafil,
Gah olursan xırda tifil,
Bilinməz heç işin, Qafqaz.

Kimi küsər, kimi umar,
Kimisi gözlərin yumar,
Gah açban sinə mərmər,
Gah göstərər döşün, Qafqaz.

Gah düşər dərdi dərinə,
Gah uyar düşmən felinə,
Gah tülək, tərən yerinə
Olar qarğa quşun, Qafqaz.

Gah Denikin olar yaxın,
Gah aşnası Beçeruxin,
Gah gələcək molla axın,
Gah istər keşşin, Qafqaz.

Hər gələnə vermə yeri,
Sərt üz göstər, olsun dəli.
Sığallanmaz yadın teli,
Iti olsun dişin, Qafqaz.

Ey Süleyman, sən də indi,
Itirmə bu olan zəndi,
Gah deyir: "buyur, əfəndi..."
Gah da "tovarişi", Qafqaz.

Xürüq Tahir (1893-1958)

Ləzgi xalqının məşhur şairi Xürüq Tahir (Alimov) 1893-cü ildə Axtı rayonunun Xürüq kəndində anadan olub. Tahirin atası Alim dövrün çətünlükləri ilə üzlaşəndə ailəsi ilə birgə Azərbaycana köçməyə məcbur olur. Tahir ikinci sinfi Nuxada (Şəkida) oxuyur. Atasının vaxtsız vəfatından sonra Tahir təhsilini yarımçıq qoymağa məcbur olur. Xalqın məşəqqətli həyatından, dövrünün haqsızlıqlarından yazan, Oktyabr inqilabından sonra Sovet quruluşunu tərənnüm edən, Böyük Vətən müharibəsində xalqın göstərdiyi qəhrəmanlıqlara onlarca şeir və poema həsr edən X. Tahir 1943-cü ildə Dağıstanın xalq şairi adına layiq görüleb. Şair, həmin il SSRİ Ali Sovetinin deputatı seçilib. Xürüq Tahir Azərbaycan dilini mükəmməl bilirdi və bu dildən ləzgi dilinə bir çox şairlərin şeirlərini tərcümə etmişdir. X. Tahir 1958-ci ildə vəfat edib.

ПУД РУШ

Са бахчада пуд руш ава,
Пудни жергеда кьвазнава,
Садал алай чIарар бурма,
Гьи рушаз кьурбанд жеда зун.

Садан гьиле ава газет,
Сада хкудзава лезет,
Сада ийиз кьуд пад гуьзет.
Гьи рушаз кьурбанд жеда зун.

Садан галай кьечIем патахь,
Садан пIузар – шекер-кьаймах,
Садан хурук кьизил санжах,
Гьи рушаз кьурбанд жеда зун.

Сад я таза багьдин емиш,
Садахь ава кьветрен сриш,
Сад акурла жеда чашмиш,
Гьи рушаз кьурбанд жеда зун.
Сад акурла жеда гьейран.

Садни я лап хаму жейран,
Садахь вилер ава катран.
Гьи рушаз кьурбанд жеда зун.

Садан са чIиб ава пеле,
Садахь гьич тай авач хуьре.
Садахь майва жуьреба-жуьре,
Лагь, гььидаз кьурбанд жеда зун.

Сада алукинава миьхьиз,
Сад кьвазнава чун вилив хуьз,
Сад пара хуш я зи риклиз,
Гьа рушаз кьурбанд жеда зун.

ÜÇ QIZ

Bir baxçada gözəl, göyçək
Üç qız gördüm, sanki çiçək.
Biri ürkək, teli ipək,
Hansına qurban mən olum?

Biri işvə-nazla gəzər,
Biri tərən kimi süzər.
Biri salıb mənə nəzər,
Hansına qurban mən olum?

Biri zərif, qıymaq olmur,
Birin gözdən qoymaq olmur.
Birisindən doymaq olmur,
Hansına qurban mən olum?

Biri sanki nazlı ceyran,
Biri əsil tülək-tərən.
Üçünə də oldum heyran,
Hansına qurban mən olum?

Başqa eiddə belə güllər,
Bitməz, gün tək üzügülər.
Biri eşqdən ümid dilər,
Hansına qurban mən olum?

Biri qüvvət, biləyimə,
Biri şərik diləyimə.
Biri yatıb ürəyimə,
Hansına qurban mən olum?

Ləzgiçədən çevirəni: **Gülbəs Aslanxanova**

ЗАЗ КЪУЪЗУЪ ЖЕДАЙ МАЖАЛ АВАЧ

Тамашмир зи рехи хъанвай чларариз,
Ам я, дустар, зи уьмуьрдин лацувал.
Шад жеда зун килигайла багълариз,
Гзаф кланда заз гатфарин къацувал.

Зи яхцурни шем(уь)жуьд йис я, гзаф туш,
Адан са пай гьижрандикди фейид я.
Куьне заз гьич къуьзуьд лугъун инсаф туш,
За чи халкъдин таъсиб клевиц хвейид я.

Нурламишиз уьлкве абад жердавай,
Бахчади хъиз цуьк ахъайиз уьмуьрди,
Риклин къуват артух жезва къвердавай,
Жегьилна зун алуькнавай девирди.

Зи гуьгьуьлар хкажнава цавариз
Къакъан магъсул авай гегъенш чуьллери.
Килиг садра шад рушариз, сусариз,
Ватандиз мани лугъузва эллери.

Азад ватандикай кхьенвай мѐни,
Азад къуш хъиз, лув гуз цава къскъевезва,
Хайи Ватан гуьрчег хъана заз клани,
Гуьгьуьл шад яз, гатфар югъ хъиз хъуьрезва.

Совет властди ганва зи реклиз экв,
Заз кланзавач хиве къаз и къуьзуьвал.
Герек я халкъдиз зи къелемдин куьмек,
Зи кланивал язва аб(у)рун кланивал.

Партияди ачухнава чаз майдан,
Чи партия къудратлу я, гужлу я.
Хайи халкъдиз, хайи Ватандиз жуван
Югъди-йифди къуллугъиз зун буржлу я.

YOXDUR MƏNİM QOÇALMAĞA MACALIM

Yavaş-yavaş gənçlik məndən kən düşür,
Bir yanaqdan milyon kərə mac alım.
Nə olsun ki, saclarıma dən düşür,
Yoxdur mənim qoçalmağa macalım.

Həvəsliyəm baxım küllü bağlara,
Ötüb keçən hiçrənlərdən ağ alım.
Qalxım indi qalxmadığım dağlara,
Yoxdur mənim qoçalmağa macalım.

Arzularım gündən-günə gül acır,
Adı uca sənətimlə uçalım.
Ürəyimdə neçə mahnı dil açır,
Yoxdur mənim qoçalmağa macalım.

Yaman qaldı pis günlərə pis dövran,
 Xoş dövrandə haldan düşüm, qoçalım?
Çanan üçün canımda var hələ can,
Yoxdur mənim qoçalmağa macalım.

Qörmədiyi günlər görür vətənim,
Qabağında yar oynasın, mən calım.
Çoxdur indi harayıma yetənim,
Yoxdur mənim qoçalmağa macalım.

Alçalmadım bəyin, xanın önündə,
Daha kimin qabağında alçalım?
Eldən şadam elimin şad günündə,
Yoxdur mənim qoçalmağa macalım.

Gözəlliyi aşib-daşan dünyada,
Gözəllərdən ilham alım, güc alım.
Hər yaz çağrı çavanlaşan dünyada,
Yoxdur mənim qoçalmağa macalım.

Ləzgiçədən çevirəni: **Kələntər Kələntəri**

ГЕЛЕЖЕГДИН НЕСИЛРИЗ

Вили гьуьлел лацу лепе каф алаз
Къутъваз жеда гьахьна гарун къужахда.
А лепейрал гимн гьалда виклегъ яз,
Чанда намус авай гьар са къучагьда.

Кьакьан дагьда рагарилай килигиз
Хлер хуьда виклегъ лезги чубанри.
Паласайра хуш баядрал илигиз,
Никлер пада чи лежберри – асланри.

ВацIал муьгъни эцигда чи гьилери,
Жигьирарни дуьз шегьрейриз элкьведа.
Заводарни, фабрикарни, чуьллерни,
Ярашугъ яз пайдахар хьиз къекьведа.

Гележегдин несилар, чи балаяр,
Халкъ паталди кIвалах ая датIана.
Зунни рикIел кваш азиз архаяр
Сурун кьилел манияр лагъ атана.

Bir xalcanın imöleri

Куй манийри зегьметдикай лагъай мад,
Пехилбурун риклер кана кабабда.
А вахтунда зи гьуьгьуьлни жеда шад,
Куй жергейра авайдай яз гьисабда.

ГƏLƏCƏK NƏSİLLƏRƏ

Külək qalxar çalxalanar göy ümman,
Göy dillənər gah yağışla, gah qarla,
Çıxsə yola qorxu bilməz kapitan,
Dağları yarıb keçər vüqarla.

Məskən salib qayaların belində,
Sürüləri bəslər ləzgi çobanlar.
Palasada xoş mahnılar dilində,
Taxil əkər ləcbər adlı aslanlar.

Çaylar üstə qurulacaq körpülər,
Dər cığırlar dönəcək gen yollara,
Gülüstana çevriləcək boz çöllər,
El çatacaq bol dövlətə, bol varə.

Xalqı dirçəlt ey gələcək nəsillər,
Tap dilini torpağın da, daşın da.
Siz qədrimi bilməsəniz kim bilər,
Mahnı oxu məzarımın başında.

Dilinizə səfil sözlər yad olar,
Qanlar axar paxılların qəlbində,
Bax o zaman dərdli könüm şad olar,
Sanaram ki, cərgənzidə varam mən.

Ləzgiçədən çevirəni: **Kələntər Kələntəri**

Bir xalcanın imöleri

Əlirza Saidov (1932-1978)

İyirminci əsrin ləzgi klassiki Əlirza Saidov 1932-ci ildə Axı rayonunun Qutunxar kəndində anadan olub. 1955-ci ildə Moskvada Qorki adına ədəbiyyat institutuna daxil olan və burada təhsil alan Ə. Saidov məşhur rus şairləri ilə dostluq etmiş, SSRİ mətbuatında onun hələ tələbə ikən onlarca şeiri dərc olunmuşdur. Onlarca kitabın müəllifi Ə. Saidov Leninə həsr etdiyi poemalarına görə Ümmütiyyəq komсомolu mükafatının laureatı olmuşdur.

ДАГЪВИ Я ЗУН

Дагъви я зун, зи кьилел зи цав ала,
Ам зи рикI хьиз ачухни я, михини.
Гуя кьилел жуван кIвалин къав ала,
И цавук заз кьулайни я, экуьни.

Гъетерикай гъетер хьтин хиялар
Ийиз лувар тIалабнай зи дидеди.
Анжах гила кIвачел зиринг маралар –
Ракетаяр фена аниз уьлкведин.

Дагъви я зун, захъ зи гъевчи чил ава,
Къуй гъевчи хуй, бес я чка виридаз,
Ам гегенш хьун патал захъ кьве гьил ава,
КIан хьайитIа дарни жеда гьейридаз.

Чил накъвар туш, ам пакаман нефес я,
Пак иви я ргазвай зи беденда,
Лежбердин бахт ва ашукьдин гъевес я,
Аялдин хъвер, игитдин сур, легенда.

Дагъви я зун, и цавунни чилерин
Арада за жуван уьмуьр тухузва,
Са хиялди лепсийри хьиз гьуьлерин,
Гьамиша зи рикIел нехиш атлузва:

Bir xalqınun ilmöləri

«Гапур вуна гадарна, кьуй гьакI хьурай,
Анжах туьнтвал гадар мийир ивидин,
Шуьткьуб вуна гадарна, кьуй гьакI хьурай,
Анжах намус гадар мийир дагъвидин.»

MƏN DAĞLIYAM

Mən dağlıyam, başım üstə göy səma,
O, qəlbim tək həm açıqdır, həm təmiz.
Sanki səma öz evimin damıdır,
O, həm mənə yaraşıqdır, həm əziz.

Ulduzlara uçmaq üçün ulduzlu
Xəyallarla yaşayardı anamız.
Heyhat, indi raketləri qucaraq,
İnsanlara məskən olub səmamız.

Mən dağlıyam, kiçik ölkəm, elim var,
Hamımıza bəs eyləyər bu torpaq.
Qorumaqçün onu iki əlim var,
Düşmən gəlsə, dağlarım da bil, yaraq.

Bu torpaqdır gələcəyin nəfəsi,
O, pak qandır damarımda qaynayan.
Bu torpağa göz diksə də neçəsi,
İgid elim verməz onu heç zaman.

Arasında bu torpaqla səmanın
Dağlı kimi yaşayırəm hər zaman,
Bu xislətim qüvvət alıb qeyrətdən,
Onu heç nə əvəz etməz, dost, inan!

Xəncərini tullamısən, nə deyim,
Sən qanını zəhərləmə dağlımın.
Paltarını dəyişmişən, nə deyim,
Namusunu heç itirmə, dağlının.

Ləzgicədən çevirəni: Gülbəş Aslanxanov

Bir xalqınun ilmöləri

Кәләнтәр Кәләнтәри (1933)

Ədəbiyyata ötən əsrin ortalarında gələn ədəbi nəslin nümayəndəsidir. Şeirilərini ləzgicə və azərbaycanca yazan istedadlı şair, tərcüməçi və publisistdir. Çoxsaylı poetik və publisistik kitabların müəllifi, Prezident təqaüdüçüsüdür. Azərbaycan Dövlət Radiosunun ləzgi dilində verilişlə redaksiyasının əməkdaşdır.

ЛЕЗГИДИН РУЫГЪ КВАДАРНАЧ ЗА...

Етимвили кьурла яха,
Виш азабдик акатна зун;
Кьилел бармак, тандал чухва
Дагъдин хуьряй акьатна зун...

Хкведайла - тухвай затлар
Квахьна лугъуз, унач суза;
Квадарнатлан лезги пекер,
Лезгидин руыгъ квадарнач за...

LƏZGI ÜRƏYİMİ İTİRMƏMİŞƏM!..

Yetimlik çəkəndə məni çarmıxa,
Kövrək ürəyimi qəm sıxa-sıxa,
Əynimdə bir çuxa, başımda paraq,
Dağlardan ayrıldım neçə il qabaq.

Dağlara düşəndə yolum təzədən,
Nə olsun onları gətirməmişəm;
Ləzgi libasımı itirsəm də mən,
Ləzgi ürəyimi itirməmişəm!..

ГУЫЛЛЕ ГУРАЙ ДАГЪЛАРИ ЗАЗ

Хайибурал са кьил чӀугваз,
Хайи хуьруьз хьфена зун;
Хуьр атана гьал хабар кьяз,
Дагъдин клане ифена зун.
Зи дидеди: - Чан дидедин,
Чал дидедин, ван дидедин,
Эмин я вун, Тагьир я вун,
Чалан устад шаир я вун;
Са чи рикӀер ахьа идай
Шиир клела, - лагъана за;
Зи шад рикӀик акатна цӀай,
Зи туьтуьна аклана цаз.
Дидед чӀалал кхьей шиир, -
А дидедин чан гьинава?
Аял чӀавуз заз верци тир,
Чал гьинава, ван гьинава?
За жувавай жува хьелна,
Пагъ атлана амукьна зун;
Маса чӀалал шиир клелна,
Гафар кланик кумукьна зун.
Са бадеди: - Дидедин нек,
Гьарам хьурай ваз, - лагъана;
РикӀ пад жезвай зи хайидан
Килигунри заз лагъана:
«Я бала, вун куьрпе тирла,
Кьспинавай бебе тирла,
Кье ви сиве авай чӀалал
За ваз лайлай ягъайди туш;
Дидедин чӀал хьтин са чӀал
Гьуцаризни жагъайди туш».
Кеф чӀур хьанвай хва акуна,
Рагъ авай чин цифед кьуна;
Ахпа дидед гьил кьакъажна,

Са сандухдин кьил хкажна,
Пуд пипен пуд чар акъудна,
Кардин кьеняй кар акъудна.
Клел тавуниз хьанач чара,
Ватан патал кьей женгера,
Зи квахьнавай стхад чарар...
Ял тежедай залан парар...
Зи тандикай кьаяб хьана,
Кьилин чларар раб-раб хьана.
Килигзавай, кье зи кардиз
Гьакимди хьиз и чарариз
Кичлез - кичлез килигна за,
Гьам дердинив гилигна за.
Стхадин рикл хьана гьал-гьал,
Са стха хьиз зав рахана;
Гьикл хьана заз лезги члалал,
Чил рахана, пав рахана.
Зи хиялдик кутуна гар,
Кьана яргъиз и чарари;
Дидед лугьун тавур гафар,
Лагьана заз и чарари.
«Гуж кьачуна ватандикай,
Диде, за кье душмандикай,
Хуьр хуьзава, клвал хуьзава,
Жуван дидед члал хуьзава;
Члал чи девлет, члал чи вар я,
Члала халкьдал абур гьида;
Им халкьариз малум кар я,-
Члал кьейила халкь рекьида!» ...
И шларари акваз-такваз
Рикле кьати турфан туна;
Хур амукьна дакIваз-дакIваз,
Зи кьве яла виш ван туна.
Лагьана за жува-жуваз:
Стха гила лагь вуна заз,

На душманар агуд тавур,
Чи дидедин члал гьинава?
Ви мехьерни акун тавур,
Бубадин гьен, клвал гьинава?
Лезги чил хьиз, лезги халкь хьиз,
Члал кьве патяхь пай хьанава;
Маса члалар гьахьна меце,
Члалан кьилел цай хьанава.
Клвалаяй мадни члур хьана гьал
Дилиди хьиз экьечIна зун;
Эвел, фена чи сурарал,
Бубад сурув эгечIна зун.
Меце маса члалан гьава,
Са кьвед-пуд гаф лугьун кумаз, -
«Ви дидедин члал гьинава?»
Лагьай бубад ван хьана заз.
И хьел галай ван хьайила,
Инай катиз клан хьайила,
Кларас хьана клвачерикай,
Амукьна зи гьилер цава;
Гьикл хьана заз хайи чили,
Зи тан ялна хьуьткьуьнзава.
Закай кьилин кьван авуна,
И сурарал таз кланзава;
Дидедин члал маса гайи,
Са хаин хьиз кьаз кланзава.
Регьуьз-регьуьз, кичлез- кичлез,
Жуван риклни жува нез-нез,
Хтана зун хуьруьн кимел,
Мад зи кьилел клватI хьана эл;
Жуван мециз гана жаза,
Шиир клелна инални за.
Са халуди кутуна кьал,
Са халуди: - Пагь, - лагьана,
Шаир ягла, лезги члалал,

Са шиирни лагъ, - лагъана.
Хажалатди кьурурна зун,
Ягъанатри цурурна зун:
«Гила гьикӀин? Гила вучин?» -
Лугъуз-лугъуз элкьуърна чин,
Са гуьнеда векь кӀватӀзавай
Чи рушарин патав фена.
АкӀ киличи са харуда,
РикӀяй рикӀиз ялав фена.
«Сунажанар» лугъудай руш,
Кьил-кьилелай алудай руш,
Вучиз заз вун кьисмет хъанач?
Зи вили кьур са харуда,
Кифер яргъи, хъевехъ яруда,
Заз гаф лугъур муьгълет ганач:
Шаирар чаз кӀанибур я,
Абур рикӀер кьенибур я,
Чаз шиирар лагъ, - лагъана;
За зи рикӀяй: «Шиир кӀелна,
АтӀуда ви пагъ», - лагъана.
Инал за сив ахъайдамаз
Маса чӀалал акъатна ван;
Зи ван атай и рушарик
Билбилрик хьиз какатна ван:
«Агъадихъай рагъ акъада,
Вини пагар гар галаз хъуй.
И дуьнядал вад кьан уьмуьр,
РикӀиз кӀани яр галаз хъуй.»
И манидин ван атайла,
Чан чандивай къакъатна зи.
ГьикӀ хъана заз хуру падна,
РикӀ кӀвачерик аватна зи.
Гатун цикӀиз акъатна къай,
Зи келледа кьуд патахъай,
Рушарин гъуд акъазвай хьиз.

Лезги чилин цуькни, векъни,
Чагъни, лифни, къведни, лекъни,
Лезги чӀалал рахазвай хьиз.
Яб акална зи шиирдихъ,
Къацу тлулар къецӀил хъана.
Рагар, къванер, къвалар, чархар,
Пад-пад хъана, цӀил-цӀил хъана.
Зи кӀарабра гъатна суза,
Чин шагъ дагъдихъ элкьуърна за.
ГьикӀ хъана заз, зи ван хъана,
Завай яргъаз къакъатна дагъ.
Ахпа хайи хчин вилик,
ЦӀайлапан гваз акъатна дагъ.
Катдай са пад захъ амуькнач,
Зи пад хуьдай дагъ амуькнач.
Дидедин чӀал вуч затӀ ятӀла,
Геж ятӀани, заз чир хъана заз.
Дидедин чӀал хуьзвай чка,
Иман хъана, пӀир хъана заз.
Къенлай кьулухъ йифиз-юкьуз,
Чалан рекъе чанни гуз-гуз,
РикӀе чалан тӀал тахъайтӀла;
Зи чандавай чан акъатна,
Чилин кӀаник хьфидалди,
Меце дидед чӀал тахъайтӀла;
Зи уьмуьр са хиял хъурай,
Зи вил буьркьуь, мес лал хъурай.
Анихъ къвазрай зи халкъ, зи хуьр,
Зал пучнавай вичин уьмуьр,
Зи дидедиз акваз-акваз,
Гуьлле гурай дагълари заз!

GÜLLƏLƏSİN DAĞLAR MƏNİ...

Heç bilmirəm bu dərd ilə
harda qalım, hara gedim,
Dil anlayan gül anama
başqa dildə şeir dedim.
Anlamadı anam məni.
Qonum-qonşu; baçı-qardaş
qabağında pərt olsa da,
Ürəyində dərd kükrəyib,
qəhərlənib tutulsa da,
Danlamadı anam məni.
Göyə baxdı, yerə baxdı,
sonra bir də mənə baxdı,
Sifətinə bulud qondu,
gözlərində şimşək çaxdı.
Varlığımı ağrı didən,
əzabdan çox əzab çəkən,
Bircə kəlmə deməsə də,
baxışından oxudum mən:
«Öz elimdə başqa elin
ümüdünə qalmamışam,
Bir yolsa da özgə dildə
sənə layla çalmamışam.
Öz dilimdə laylam da var,
mahnım da var, ağım da var,
Mənim dilim laylamda var,
mahnımda var, ağımda var.»
Gözümü yaş odlasa da,
lal dayandım mən lal olmuş,
Sonra anam qapağı da,
göz yaşından xal-xal olmuş,
Neçə dağlı, okeanlı,
Quçağında min bir canlı,-
Silkələyən bir vaxt Yeri,

Bir xalqın ilmələri

Savaş bitən gündən bəri,
Qıfılına əl dəyməmiş
bir sandığı açdı o gün.
Üz-gözümə xəncər-xəncər
sancılarda nəzərləri,

Ürəyimin dincliyi də
həmişəlik qaçdı o gün.
Savaş vaxtı itkin düşmüş
qardaşımın məktubları
O sandıqdan çıxdı üzə.
Belə dərdə dözmək üçün,
ürək bir dağ ola bəri,
Bir parça ət çətin döza.
Rəngi qaçmış, qat-qat olmuş,
Qatları da çat-çat olmuş,
Haldan düşmüş bu məktublar,
elə ötkəm danışdı ki,
Qürür, vüqar yüklü sözlər,
elə yandı, alışdı ki,-
Anam mənə baxışıyla
dedikləri yalan oldu,
Ömrümün son anınadək
yaddaşımda qalan oldu:
«Ana, indi faşist adlı,
Qan tökməyə istedadlı,
Quduz qurddan quduzlardan,
təkçə böyük Vətəni yox,
Bir şah dağı, bir Suduru,
bir atamı, bir səni yox,
Düzlük sevən, dinclik sevən,
elimi də qoruyuram,
Qiyməti yox, baldan şirin
dilimi də qoruyuram.
Ana dilim - ləzgi dili,
ürəyidir o xalqımın,

Bir xalqın ilmələri

Ta beşikdən qəbirəcən
gərəyidir o xalqımın..."

Aman Allah, adi sözlər
varlığımı silkələdi,

Heç bilmədim içimdəki
hansı balda zəlzələdi.

Öz-özümə sual verdim:
qardaş, şəkər dilin hamı?

O sevdiyin "el atası",

Güvəndiyin «dahi rəhbər»
lal etdirdi ləzgi elini.

Xalqla birgə iki yerə
paralanmış dilin üçün,

Anamızın qəlbi kimi
yarananmış dilin üçün,

Qara, qorxunç əllər ilə
qaralanmış dilin üçün,

Səsləri də bir-birindən
aralanmış dilin üçün,

Başımı da əzən olsa,
Dilimi də kəsən olsa,

əvvəl-axır gün ağlaram,
Bu istəyim baş tutmasa,

başma bir şal bağlaram.
Havalanıb çıxdım evdən,

kərəm kimi yana-yana,
Tüstülənə-tüstülənə

üz çevirdim qəbristanə,
Şıx nəvəsi Şıxkərimin-

öz atamın qəbri üstə,
nəfəsim lap son nəfəsədə,-

Başqa dildə dərdli sözlər
pıçıldadı dodaqlarım.

Aman, Allah, sanki birdən,
«Mənim dilim hamı?» deyə

Bir səs gəldi lal qəbirdən.
Burdan qaçmaq istəsəm də

tərpənmədi ayaqlarım.
Ləzgiyə yox, başqa dildə

şeir dedim ləzgilərə.
Bir ağsaqqal yorma dedi,

sən özünü əbəs yerə
Danışdığın bu dil ki, var,

deyil mənə tanış dedi,
Bir ağbirçək: ləzgisənsə

öz dilində danış, dedi.
Ləzgiyə yox, başqa dildə

Məhəbbətdən, sədaqətdən,
Şeir dedim qızlara mən.

Susdu qızlar...
Hamı alqış?

Qəlblərində dil açmışdı
gizlin nifrət, gizlin qarğış.

Üzlərində min bir tənə,
Gözlərində sonsuz nifrət,

Biri mənə söz də atdı:
Öz dilini unudanda

nə məhəbbət, nə sədaqət?!
Canımdan can çıx-a-çığa,

Ürəyimi sıxa-sıxa,
Baxdım sola, baxdım sağa,

Dərd əlindən çıxdım dağa...
Yer süpürdü Nuhdan qalma

daşların da qaş-qabağı,
İldırımın qarşıladi

məni qıbləm - o Şah dağı
Bildiyimi bildim onda,

qandığımı qandım onda,
Öz dilimdə topuq çalan
dilim üçün yandım onda.

Ey xalqımın ruhu olan,
qəlbi olan doğma dilim,
Ləzgi dili - əziz dilim,
Şəffaf sulu bulaqların
Suyu kimi təmiz dilim.

Varlığımсан... Dünənimsən,
bu günümsən, sabahımsan,
Uzaq vuran silahlardan,
uzaq vuran silahımsan.
İndi sənin itkin düşmüş
sözlərini güllüklərdən,
Yandırılmış, dandırılmış
səslərini küllüklərdən,
Yasaq olmuş, dustaq olmuş,
sözlərini arxivlərdən,
Mağaradan, lal qayadan,
sal qayadan, göydən, yerdən,
Gizlədilmiş kitablardan,
qəzetlərdən, kağızlardan,
Dağ-dağ olmuş sinələrdən,
ağzı yanmış ağızlardan,
Yana-yana tapmalıyam,
toplamalı, yığmalıyam,
Haqsızlığın, qansızlığın
axırına çıxmalıyam.
Doğma eldən ayrı düşmüş
dillər desin varsa əgər,
Doğma dilə həsrət qalmış
ellər desin varsa əgər;
Bu haqq yolda hansı qüvvə
öz yolundan saxlar məni?
Əgər qorxub dönsəm geri...
Yaşamağın deyil yeri,-
Ürəyimizin lap başından
güllələsin dağlar məni!..

1962

Bir xalqınun ilmöləri

ВУЧ ЛУГЪУЗВА ЛЕПЕЙРИ?

Вили мани хьтин гьуьлуьз
Рагъ акъайла килигна за, -
Кушкушзава лепейри.
Жуван фикир чархараллаз,
Элдер верци ахвараллаз,
Чили цавун гьестерикай
Вил атъайла килигна за, -
Кушкушзава лепейри.
Къвалав гьестер гъаз атана,
Гьуьлуьн юкьвал варз атана,
Хьуьрез-хьуьрез эхьведайла,
Кушкушзава лепейри.
Виш цуькведин атир галаз,
Мецел хьсан мани алаз,
Кьерехра гар къекьведайла,
Кушкушзава лепейри.
Югъ хьуникай хабар гана,
Цавун са пад лацу хьана,
Экуьнин гьед акьурлани,
Кушкушзава лепейри.
Экуьн гарук звер кутуна,
Цавун сивик хьвер кутуна,
Дуьньядиз рагъ акурлани,
Кушкушзава лепейри.
Яраб Аллагъ, гьихьтин гафар
Ихтилатар абрув гватла?
Михьни ашкьни, муьгьуьббатни
Цаварилай дерин ятла?
Вучиз ара гун тавуна
Кушкушзава лепейри?
Вуч хьсан тир чир хьанайтла,
Вуч лугьузва лепейри?!

Bir xalqınun ilmöləri

NƏ DANİŞİR LƏPƏLƏR?

Bu səmavi dənizə,
Suyu mavi dənizə,
Günəş batanda baxdım, -
Pıçıldaşır ləpələr.
Ellər yatanda baxdım, -
Pıçıldaşır ləpələr.
Ulduzlar qonaq gəlib,
Ay çiməndə izlədim, -
Pıçıldaşır ləpələr.
Küləkdən qabaq gəlib,
Lap damağı çağ gəlib,
Gözlədim, ha gözlədim, -
Pıçıldaşır ləpələr.
Üfüqlərə xal düşüb
Dan ulduzu doğanda, -
Pıçıldaşır ləpələr.
Günəş Yerlə öpüşüb
Qaranlığı boğanda, -
Pıçıldaşır ləpələr.
Onların bəlkə şirin
Sözü var, söhbəti var?
Bəlkə dərinədən dərin
Eşqi, məhəbbəti var?
Niyə aram olmadan
Bir belə, yorulmadan, -
Pıçıldaşır ləpələr?
Kaş ki, başa düşəydim,
Nə danışır ləpələr!..

Zərifə

1956-cı ildə Qusar rayonunun Sudur kəndində anadan olub, hazırda Quba şəhərində yaşayır, Qırmızı qəsəbə orta məktəbində müəllim işləyir. Lazgi və Azərbaycan dilində yazıb-yaradır, «Şuşa fəryadları» kitabının müəllifidir.

ЛЕЗГИ МАНИ

Лезги мани, чан зи халкъдин, тарихдин сес,
Чан цуькведин, чан чигедин,
Зи куьрпедин миxьи нефес.
Лезги мани
Асиррилай - асирралди камна атай,
Чи рак гатай, Атана зи рикле гьахьай
Лезги халкъдин руьгьди гьарай!
Ви нефесди, ви гьевесди
Кана зи рикI, кана чIухна гьамунин кIвал,
Хъуьмед сарай.
Кана чIухна пашманвилин гьисседавай
Рагъ авачир мичIи цавар
Вун авачир, варз авачир-ичIи цавар.
«Перизада, гьай гуьзел яр,
Шуьшедин рикI хай гуьзел яр:
Тебиятди бахшначни ваз,
Регимдикай пай гуьзел яр?
«Саламмелейк Пейкер кьала»
Зав зи ярдин кIвалер кьала.
Инсаф ая Пейкер хала
Пашманармир ашукь гада.
Лезги мани, чан генг цава сирнавдайла
Зи кьве лувар.
Чан зи мехьер, чан зи сувар.
КьацI гуда за гаф лугьудай гапурдалди
Вун бамишдай гьилериз,

Дувул мягъкем тар пуч жедач
Къван гуналди хилериз
Хъуѣтѣун цкѣиз атир вавай къачурди я
Къизилгуѣлдин цуѣквери, за гѣиссерин никѣри,
Гъеле гузмай бегъерар гуѣзетзамай сегъерар.

ДИДЕ

Сифте вил ахъайна заз вун акунай,
Вун ширин мурадрин лувар я, диде.
Ви чинал, вилерал заз нагъв такурай,
Вун зи хуш уъмуърдин сувар я, диде.

Вун аваз зи рикѣ гъамар жедайд туш,
Ви лайлай галачир ахвар жедайд туш,
Вун дагъ я, садвайни ярхар жедайд туш,
Зул течир, къуѣд течир гатлар я, диде.

Диде чан, хъел къемир, цуѣк лугъун за ваз,
Вилерин нур лугъун, рикѣ лугъун за ваз.
Рагъ я вун, варз, я вун гъикѣ лугъун за ваз,
Абур вири авай цавар я, диде;

ЯШАМИША ЛЕЗГИЯР ХЪИЗ

Чан лезгияр,
Чан патанбур,
Чан дакѣанбур,
Чан масанбур,
Чан жуванбур,
Вири чирбур
Ва течирбур,
Лам квахъайбур,
Кал квахъайбур,
Лъм гатадай

Тгъал квахъайбур
Лугъурай чаз.
Квахъ тавурай
Такавурвал,
Лезги намус
Асулсузар
Хъурай кѣус-кѣус.
Них квахъайбур,
Сал квахъайбур,
Пул квахъайбур,
Мал квахъайбур
Лугъурай чаз.
Я дидедин
Чал квахъайбур,
Я бубудин
Кѣвал квахъайбур
Тальурай чаз.
Лезги намус,
Дидедин чѣал,
Бубадин кѣвал
Абурни я,
Сабурни я.
Такабурни.

Алахъа куън
Чан лезгияр
Яшамаш жез
Лезги хътин,
Рехне квачир
Гуѣзгуъ хътин.
Алахъа куън
Дидедин чѣал
Бубадин кѣвал
Кѣадар тийиз,
Абурсузар,
Сабурсузар
Шадар тийиз.

Bir kalçanın ilmöləri

Са вад юкъуз
Харжны фидай
Вар-деветдив
Лезги намус,
Диледин ч'ал,
Бубадин к'вал
Садар тийиз.
Пелеш жеда,
Язух жеда,
Ужуз жеда,
Саврух жеда
Бубад к'валин
Рехъ квахъай рупш.
Късеневай рикI,
Пелевай вил,
Дақлардавай
Экв квахъай рупш.

Чан лезгияр
Минет хъурай
Кландатга квез
Къимет гурай
Элухъармир
РикIсвай цай
Чал квадармир,
Жуван пикIер,
Жуван ванIар
Акадармир,
Какадармир.
Чан лезгияр,
Мусс чир жеда
Кск хкажна
ЭкъечIиз квез
Жуван ванцай

Яд авачир?
Мусс чир жеда
Ширин лугъуз
Жуван таран
Са кIиридиз
Дад авачир?
Чан лезгияр?
Яшамиша
Лезгияр хъиз,
Рехне квачир
Гуьзгуьяр хъиз.
Дуьз рахадай,
Дуьз къекъвсeday
Гъахъсуздакай
Хуш текъведай
Дуьз лезгияр,
Саф лезгияр,
Куь рикIерин
Михъивилиз,
Чехивилиз
Ни лугъуда,
Гаф лезгияр?!

СТIАЛ САЯДАЗ

Галукъна ви хажалатдин серг аяз,
И назик рикI цIрана зи кьен кана.
Са жавабсуз суал я им: вучиз ваз
Бахт галтугна къаз тежедай жьен хъана?

Са яд, ганач лугъуз уьмуьрди чаз дад,
Къисмет гъикъван гафаралди кукIварин?
Къезил хъурай лугъуз ва дерт хъвана яд
За булухдай ви вилерин накъварин.

Гъам къскъвена чѹлава хъана чѹси пай
Къелизбур я ви гамунин Щилихар.
Устлардини нашида и нехишдай
Кил такъатна ктуна бул синихар.

Шумуд уьмуьрдин рехъ туш лугъуз цѹлцам,
Дуьньядин тере чин акуна къах хъана.
Къисмет тукъуьл агъу хъана, буба гъам,
Диде илгъам, чун къевед хайи вах хъана.

Ви гъиссериз дуьнядин кѹвал дар я, вах,
Нагъахъ вуна, «дуьнья тирвал гъарайна».
Шехъуналди ксай бахтар жеч дях.
Вучих кана зи гуьгуьлдин сарай на?

Саяд вавай хаму уьмуьр са тай хъиз
Муьтлуьгъариз хъанач вегъиз кемнар.
Къил акъатдач, вафасуз уьмуьрди низ
Хар ракъурна, наз авуна темнар?

А девирда цафбурун рикѹ «бархун»
Вун лукъман тир, чир хъайи туш къимет ви.
На яд хъвайи вирей яд хъвайибурун
Рикѹе ава гъамишалух гуьмбет ви.

Галукъна ви хажалатдин серт аяз,
И назик рикѹ цѹрана зи, къен кана.
Са жавабусуз суал я им: вучиз чаз
Бахт галтугна къаз тежедай хъел хъана?

Müzəffər Məlikməmmədov

Müasir ləzgi ədəbiyyatının tanınmış nümayəndəsindən olan Müzəffər Məlikməmmədov 1948-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Quba rayonunun Digah kəndində anadan olub. 1975-ci ildə ADU-nun jurnalistika fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş Müzəffər Məlikməmmədov həmin dövrdən Azərbaycan KP MK-nun "Sovet kəndi" qəzetində müxbir, baş müxbir və şöbə müdiri vəzifələrində çalışmışdır. Hazırda "Samur" qəzeti baş redaktorunun müavini-dir. Jurnalistika sahəsindəki xidmətlərinə görə 2 medala və "Qızıl qələm" mükafatına layiq görülüb. Şair-jurnalistin əsərləri ləzgi, Azərbaycan və rus dillərində çap olunur. M.Məlikməmmədovu xüsusilə şöhrətləndirən onun ləzgiyə nəşr edilmiş "Adın ləzgidirsə..." kitabı olmuşdur. Bu əsəri ilə o, ləzgi ədəbiyyatında esse janrının əsasını qoyub. M.Məlikməmmədov ləzgi və Azərbaycan dillərində çapdan çıxmış 10 kitabın müəllifidir. Onun azərbaycanca işiq üzü görmüş "Gecə işığı", "Xaçmaz zəfər gözəlayir", "Polkovnikin andı" kitabları və Qarabağ müharibəsinə həsr olunmuş "Döyüş balladası" poeması oxucular tərəfindən rəğbətə qarşılanıb. Şair "Araz" ali ədəbi mükafatına layiq görülüb.

КІУКІ Я ВУН

Седакъет Керимовадиз

Лезгийри дидедиз хъайила аял,
Адаз тѹвар таганмаз лугъуда «къегъал».
Килигдач руш яни, гада яни ам,
Руш ятѹа садрани члугвадач хъи гъам.
Хуьр кѹвачел къарагъна кѹватѹ жеда магъле,
Тукълуьрда межлисар руш авай кѹвале.
Лугуьда датѹана дидед аялдиз:
- Барабар хъурай вун ирид къегъалдиз.
Ирид тост лугъуда рушан бубади,
Ирид къилих хъурай лугъуз куьрпедихъ:
Инсанвал, къегъалвал, дуьзвал, такабур,
Вагандиз муьгуььббат, намусни абур.

Ирид макъам ягъиз «Лезгинкадалди»
Шадвалда, кьуьлерда вири магъалди.
Са вилай аквада велед михъидиз,
Рушарин кьадир хунІ чида лезгидиз.
А ирид кьилихди гана ваз илгъам,
А ирид кьакъбан кӀюкӀ авунва на рам.
Седакъет! Элди вал ийизва дамах,
Чи кьакъбан дагъ я вун, кӀюкӀ я вун, зи вах!

ZİRVƏ TƏK QALASAN

Sədaqət Kərimovaya

Ləzgi ellərində adətdir çoxdan,
Uşaq doğuldumu, dəyərlər igid.
Baxmazlar doğulan qızıdır, ya oğlan,
Qızdırsa heç zaman verməzlər öyüd.
Yığılar məclisə bütün kənd, oba,
Toy, büsat qurular qız olan evdə.
Kövrəni qaldırıb söyləyərsən ana:
- Bərabər olasan yeddi igidə.
Yeddi tost söyləyərsən qızın atası,
Görməkçün uşaqda yeddi əlamət:
Məğrurluq, igidlik, elə məhəbbət.
Ar-namus, insanlıq, düzlük, sədaqət.
Yeddi hava çalıb "Ləzginka" üstə,
Rəqs edər ləzgilər, gülər ləzgilər.
Qız ilə oğlana fərq qoymaz heç vaxt,
Qızların qədrini bilər ləzgilər.
Sən yeddi zirvəni fəth eləmişən,
Sədaqət – şöhrətim, Sədaqət – tacım.
İstərəm xalqımın ürəyində sən,
Özün də zirvə tək qalasan, bacım!

Sədaqət Kərimova

Yazıçı-jurnalist Sədaqət Kərimova 1953-cü ildə Qusarda anadan olmuşdur. Azərbaycan Dövlət Universitetinin jurnalistika fakültəsini bitirmiş, "Sovet kəndi", "Həyat", "Azərbaycan" və "Günay" qəzetlərində müxbir, şöbə müdiri, baş redaktorun müavini vəzifələrində çalışmışdır. 1997-ci ildən "Samur" qəzetinin baş redaktorudur. Jurnalistika sahəsindəki uğurlarına görə Azərbaycan Jurnalistlər İttifaqının "Qızıl qələm", Həsənbəy Zərdabi adına və KİV Hİ-nin Məhsəti Gəncəvi adına və Xan qızı Natəvan adına mükafatları ilə təltif olunmuşdur. 2006-cı ildə S.Kərimovaya "Azərbaycanın əməkdar mədəniyyət işçisi" fəxri adı verilmişdir. S.Kərimova Azərbaycan, rus və ləzgi dillərində çap olunmuş 14 kitabın müəllifidir. Onun Azərbaycan dilində çap olunmuş "Səssiz həray", "Bir yaz gecəsi", "Hal", "Qərrib quşun nəğməsi", "Qürub", "Qəlbinə boyulan, insan" və sair kitabları oxucuların böyük rəğbətini qazanmışdır.

«Лезгинкадал» илига

Ягъ я стха, «Лезгинкадал» илига,
И макъамдин алааматдиз килига.
Далдамдинни зуьрнедин ван агайла,
Адан аваз зи дамарра гьатайла,
Чил зурзада, зи кӀвачериз звер кьвсада,
Шад жеда зун, зи вилериз хьвер кьвнда.
Ягъ я стха, «Лезгинкадал» илига,
Ви ялавдик кьуькӀуьра зун, алута.
Элкьуьра зун, гелкьуьра зун, галуда,
Вири дердер зи рикӀелай алуда.
Ягъ «Лезгинка», чи фикирап зурзурай,
Чи рикерин живер, муркар цузурай.
Хура рикӀ ваь, кьван авайбур жагъура,
Япа кичӀе ван авайбур юзура.

«LEZGİNKİ» ÇAL, QARDAŞIM!

Bir hava çal, bir hava çal, qardaşım,
Bu havanın ruhunu al, qardaşım.
Qanadlansın «Lezginka»nın avazı,
Unutdursun dərdi, qəmi, ayazı.
Qol götürüb qoca, cavan oynasın,
Cuşa gəlib damarda qan oynasın.
Çal qardaşım, bir şıdırgı hava çal,
Yallı getsin dərə, təpə, qaya, yal.
Çapım, çapım onun kəhər atında,
Yer titrəsin ayağımın altında.
Zurna-qaval dilə gəlsin zil ilə,
Sevincimi bölüşdürüm el ilə.

QAÇAQ KİRİ BUBA HAQQINDA MAHNILAR

19-cu əsrin sonu, 20-ci əsrin əvvəllərində Samur çayı vadisində bir qaçaq at oynadırdı. Dağıstanın Kiri kəndindən olan bu oğlanın adı Buba idi, ona görə də onu Kiri Buba kimi tanıyırdılar. Sevgilisinə qovuşmaq eşqi ilə yaşayan, toy xərcləri üçün pul qazanmağa Bakıya gələn bu gənci həyatın keşməkeşli çətinlikləri əlinə silah almağa məcbur etdi. Çar məmurlarının, yerli mülkədar və sahibkarların özbaşnalığına qarşı çıxan bu gənc 15 ilə yaxın bir müddətdə xalqın ümid yeri, müdafiəçisi oldu. Onun ölünə və ya dirisinə çar qubernatoru 15000 rubl qızıl pul mükafatı təyin etsə də, uzun müddət onu tutmaq mümkün olmadı. Yalnız 1908-ci ildə 40-dan çox kazakın mühasirəsinə düşən Kiri Buba iki yoldaşı ilə həlak oldu. Hətta ölümlə üz-üzə gələndə belə bu məğrur qaçaq baş əymədi, düşmən qarşısında yıxılmaq istəmədi. güllə yağışı altında bir tərəfdən divara söykənərək "bu gecə axırıncı dayağımın" deyib sinəsini tüfənginə dirədi, öldü də amma yıxılmadı. Nəticədə düşmənlər bilmədi ki, o kimin gülləsindən həlak oldu və hökumətin mükafatı heç kəsə çatmadı. Bundan əlavə, pusquda durmuş əsgərlər bütün gecəni yatmadılar, bu da məşhur qaçağın onlara vurduğu daha bir zərbə idi. Kiri Bubanın obrazı, xalqın ona olan məhəbbəti xalq yaradıcılığında xüsusilə geniş tərənnüm olunub. O üç tarixi şəxsiyyətdən (əfsanəvi Şarvili və Şeyx Şamilə birgə) biridir ki, onun haqqında xalq çoxlu mahnı bəstələyib. Hal-hazırda bizə onun haqqında 70-ə yaxın bayatı məlumdur. Dərc etdiyimiz bayatıların böyük əksəriyyəti şair Kələntər Kələntərli tərəfindən tərcümə olunmuşdur.

Buba yatıb tüfəngiylə,
Oyanmağa təhəri yox.
Məni ona verməyən,
Bu dünyadan xəbəri yox.

Buba verən ağ paltarı,
Geyinməyə tamahım var.
Heç vaxt səfil olma Buba,
Mənim də öz Allahım var.

Dar qazmaya aparsan da,
Adın ilə olmaz dördüm.
Olmasan da yanımda sən,
Verdiyin bir tar istərdim.

Kosa adlı yavanın da,
Ailədir, evdir canı.
Yar həsrəti çəkən Buba,
Bir dərдинə çalan hanı?

Tir-tir əsir qazi, kovxa,
Buba adı gələn yerdə.
Çuxasını soyundurub,
O, mollanı salıb dərdə.

İbil deyil, saman yığıb,
Hakimlərə od qalayan.
O, Bubadır yetimlərə,
Qızıl, gümüş pul paylayan.

Hiyləgərlər söz bir etdi,
Boşaldıldı patrondaşın.
Buba, səni atıb getdi,
Çox yaxının, çox yoldaşın.

Sənə qismət olmayan can,
Qoy qəbirə mehman olsun.
Satqın alsın cəzasını,
Nəsibi ah, aman olsun.

Əlbir olub, dilbir olub,
Qazi, kovxa ilə, zalım.
Girdin Buba qılığına,
Tutdun onu dilə, zalım.

Gündən qorxan kaftar kimi,
Ova çıxdın gecə, zalım.
Ər qaçağı öldürməyə,
Ürək etdin necə, zalım?

Kaş tutaydım divan sənə,
Öz abrını satan, zalım.
Buba kimi fələk batmaz,
Bir igidə batan, zalım.

İtyeməzə təşnə oldun,
Bəd niyyəti qara, zalım.
Sən bir canaq undan ötrü,
Düşmüşdünmü dəra, zalım.

Fəndgirlərə satılana,
Xuda versin cəza, zalım.
Azğınların başına da,
Gəlsin ağır cəza, zalım.

Nə vəfa, nə ar bilməyən,
Qəlbini ox dəlsin, zalım;
O pul ilə çəkdiyən kefi,
Gözlərindən gəlsin, zalım.

Fikir versək, ay el-oba,
Kimin kefi kök oldu ki?
Enlikürək Kiri Buba,
Arabaya yük oldu ki.

Buba yaman yuxu gördü,
Nəsə damdı ürəyinə.
«Buba öldü» deyən xəbər,
Güllə kimi dəydi mənə.

Nəhs çənəli, cəllad İbil,
Şallağ dadı bildi, qızlar.
Beş yüz patron belindəki,
Kiri Buba öldü, qızlar.

Hamar yolla gedən maşın,
Matorunda tüstü hanı?
Kiri Buba, o mindiyin,
Yorğa atın şəsti hanı?

Bubanın ağ, yorğa atı,
Yüeyən didib ağlar, bacı;
Bu zarafat bir iş deyil,
At sinəmi dağlar, bacı.

Minnət dostlar, siz Bubanı,
Zər kəfəndə torpağa qat;
Ona zəhər verəni də,
Daşa basıb zindana at.

Yar həsrətli Kiri Buba,
Boy-buxunda xan çınardı.
Bükülməyən qollarında,
Beş kişinin gücü vardı.

Kasıblara çıraq Buba,
Qazax bizi heç nə sayır.
Qəbri yarıb, bir qalx Buba,
Düşməni səni tapdalayır.

Buba öldü, Əhməd qaçdı,
Qorxu izlər onu hər an.
Bubanın mərd şəkli baxır,
Dərbəndlinin divarından.

Onun ən çox xoşladığı,
Berdankası pas tutubdu.
Buba vaxtsız öldü deyə,
Ləzgi xalqı yas tutubdu.

Göyü aldı qara bulud,
Bu ilki qış bəd oldu ki.
Kiri Buba əldən getdi,
Ləzgilərə səd oldu ki.

Mərd Bubanı satan kəsi,
Allah salsın şər altına.
Kovxa kimi əbləhləri,
Tez göndərsin yer altına.

Çay içdiyi istəkandan,
Kim nə edib, bilmək olar.
Donuz oğlu kütüllünün,
Qaçırmalı üç qızı var.

Şahpərinin sözü imiş
Bubanı mən doğmamışam.
Amma Buba deyirmiş ki,
Bu dünyada olmamışam.

Buba çıxan ağac ki, var
Qoy meşədə o tək olsun.
İpək qəlbli bir insanın,
Kəfəni də ipək olsun.

Patrondaşı boşaldan kəs,
Saldı onu dara, getdi.
Görən Buba can verəndə,
Yoldaşları hara getdi?

Bubaya qəsd edən kəsə,
Qədərsizdir xalqın kini.
Qasum kəndə ərzə yazsaq,
Görərikmi meyidini?

Bubanın yox bir xəbəri,
Kovxa yoldu bağlayıbdır.
Dostlarının yox ləpiri,
Bud ərd bizi dağlayıbdır.

Çamadanın bir küncündə,
Patrondaş pas bağlayıbmiş.
Kiri Buba öldü deyə,
Ləzgi eli yas saxlayıbmiş.

Bir təpədən enir Buba,
Şirin nəğmə deyə-deyə.
Buba yenə pul verəcək, -
Axışıbdı el küçəyə.

Özünüki satdı səni,
Yaşamadın yüz, ay Buba.
Qisasın heç yerdə qalmaz,
Döz ay Buba, döz ay Buba.

Patrondaşın pas bağlayıb,
Kimsə gəlmir bir gülləyə.
Düşmən bizi qırıb tökür,
Sahibimiz yoxdur deyə.

Arabanın beli sındı
Daşlı yola çıxan anda.
Yeri də od aldı, Buba,
Cənazəni aparanda.

Çar Nikolay verən buyruq,
Naçanniki oyaq saldı.
Buba qəfil ölən günü,
Qalayçılar çəşib qaldı.

Samur çayı yolu azdı,
Düşən zaman səlî bəndə.
Qurah dağı ağlayıbmiş,
Mərd Bubanı itirəndə.

Başın batsın kütüllü qız,
Bu dünyaya gəldin nədən?
İçi çürük, qara çəngi,
Niyə doğdun Kürəni sən?

Bubaya əl qaldıranın,
Lap dibindən çıxdı qolu.
Ulayırmış Kürə qurd tək, -
Sərt qayadan düşdü yolu.

Şağa - qəlbi qan ağlayan,
Qara libas geyib, gəlsin.
Meyidini almaq üçün,
Ellər gəlir, deyib gəlsin.

Buba dərdi ləzgi elinin,
Hər yerində dərd olubdur.
Şəkli çara göndərməyə,
Açız qalıb, pərt olubdur.

Gözü çıxmış rus qabanı,
Xalqı saldı dağa-daşa.
Qabandan dost olmayacaq,
Ellər indi düşdü başa.

Dağ başında qara bulud,
Yerə yağmur ötürməsin.
Buba öldü, qoy ləzgilər,
Bir də belə yas görməsin.

Yağış yüklü qara bulud,
Dəniz səmtə ötürülsün.
Qorumadı, Buba, səni,
Qoy dostların hamı ölsün.

Üsyan etsin klirivilər,
Daha bəsdir, yas tutmasın.
Alağ onun qisasını,
Patrondaşlar pas tutmasın.

Ondan qalan çamadanda,
Göy varağı kim gördü, kim?
Həbil deyir: Kiri Buba,
Ölən yerdə mən yox idim.

Əli, Əhməd ağlamadı,
Buba üçün ağlayıram.
Evimizin divarında,
Sürətini saxlayıram.

Əli, Əhməd arabada,
Ortaqlıqda meyit... gedir.
Buba kimi igid kişi.
Dərbənddə bir qəbirdədir.

Dilə gəlsə bərdənkası,
Səsi düşər sağa, sola.
Buba kimi igidlərdən,
Kaş hər kənddə biri ola.

Bizə dünya dar edən kəs
Qoy gəbərsin bir vəhşi tək.
Xalqı dardan qurtarmağa,
Buba kimi igid gərək.

Xain Küre tapılınca,
Rus gavurdan oldu bir daş.
Kiri Buba ölincə qoy,
Mən bir Küre öləydi kaş.

Mərd Bubaya dəyən güllə,
Ürəyinə dəysin Küre.
Bizi satan o alçaqlar,
Girsin gərək bir-bir yerə.

Ləzgiçadən çevirəni: Kələnələr Kələnətəvli

КИРИ БУБАДИКАЙ БАЯДАР

Буба тфенг аваз кьуьне
Пенид багъда ахварава.
Зун Бубадиз тагай диде,
Дуьньяда вуч хабар ава?

Бубади гъай лацу дуьгуьр,
Заз алуқІдай темягъ ава.
КІани Буба, сефил жемир,
Чи къайгъуда Аллагъ ава.

Зун кьазмадиз тухвайтІани,
Заз вун хъайи са тІвар кІан тир,
Вун зи патав тахъайтІани,
Вуна бахшай са тар кІан тир.

Bir xalqınun ilmöləri

Bir xalqınun ilmöləri

Квасадини кваз серт, ява
Вичиз хзан, кІвал ийизва.
Я кІани руш тахъай, Буба,
Ваз ни дерди гьал ийизва?

Зурзава къази, кавха
Буба лагъай ван хъайила,
Кесибдиз гай фекъид чухва,
ГъакІ кефиниз кІан хъайила.

Ам Ибил туш, гъакимариз,
Самарикай цай ийндай.
Ам Буба я, етимариз,
Лацу пулар пай ийндай.

Вун гадриз сад авуна чІал,
Тарашна ви патрумдашар,
Катна туна вун-буш хъай гьал,
КІири Буба, ви юлдашар.

Икъван кІани ваз тахъайла,
Зун сурариз мугъман хъурай.
Ваз фонд авурд, къаз тахъайла,
А фендигар яман хъурай.

Сад авуна гафар, чІалар
Къази, кавха галаз, залум,
Буба къейи, яна къулар,
Мецел шекер алаз, залум.

МичІи йифиз гъурч авун хас,
КафтІарди хъиз геже, залум.
Рекъиз ахътин асуллу кас,
Ваз хъаначни кичІе, залум?

Жез кІандай ви дуван завай,
Маса гана абур, залум,
А гъайбатлу къамат авай
Бубадиз гуж авур, залум.

Пул лагъайла къаних жез акІ,
Къе югъ хъанвай няни, залум,
Гъуър амачиз кІвале са такІв,
Вун гъижрандик квайни, залум?

Фендигаррин арха, ахун,
Ваз худад гуй жаза, залум.
Акъван мискъи, мутІлакъ, азгун,
Ви чандиз хъуй къаза, залум.

Чин тийндай намус, вафа,
Яллагъ, вал чІар татуй, залум.
А пулунихъ чІугур сафа,
Ви вилерай хугуй, залум!

Фагъумайла гзаф зурба
Мусибатдин кар хъана хъи.
Юрфарал юкІ алай Буба,
Арабдиз пар хъана хъи.

А Бубадиз акур ахвар,
Якъин вичел алукъна хъи.
Буба къена лагъай хабар,
Захъ, гуълле хъиз, галукъна хъи.

А Ибилаз вегъей лашар,
Няс жаллатІдин чене авай,
КІири Буба къена, рушар,
Вад виш патрум къуьне авай.

Шегъре рекъай физвай машин,
Ви мотордин гум гънава?
КӀири Буба, а ви лачин,
Юргъа шивдин тум гънава?

Бубад лацу, юргъа балкӀан
Къенер жакъваз шезва, вахар.
Зарафат кар туш им гъакӀан,
Заз адан язух къвезва, вахар.

Квез минег я, бубад дустар,
Буба деред кафанда тур.
Адаз байгъуш гайи кафтар
Къван гана са зинданда тур.

Ярдив ийиз тахъай са сир,
Пагъливандин къамат авай,
КӀири Буба къучагъ кас тир,
Вад итимдин къуват авай.

Я кесибрин чирагъ, Буба,
Чаз къазахри зур гузава.
Сур къве падна къарагъ, Буба,
Ваз душманри кӀур гузава.

Агъмед, Буба къейла катна,
Верхера са валавалда.
Бубад шикил, нур аватна,
Дербентлудин цлавалда.

Бубадин рикӀ алай, куъруъ,
Берданкади пас къунава.
Буба къена лугъуз вири,
Лезгистанди яс къунава.

Чулаври къур цифед лужар,
Цинин хъуьтӀер фад хъана хъи.
КӀири Буба къена лугъуз,
Лезги халкъдиз сед хъана хъи.

Буба маса гайи кавха,
Аллагъди ваз сед авурай.
Тамукъдайвал вун хътинбур,
Ирид чилив сад авурай.

Бубад чай хъвай истиканда,
Лимундик кваз бейгъуш ава.
Буба вак хъай кӀугӀлвидиз
Гваз катайтӀа пуд руш ава.

Шапериди лугъудалда,
Вичи Буба ханач лугъуз.
КӀири Бубад лугъудалда,
Вич дуьньядал хъанач лугъуз.

Буба (а) къахай явшандин тар
КӀутӀуларин къаншарда тур.
Квез минет хъуй, чан жегъилар,
Буба деред кафанда тур.

КӀири Бубад гъилсвайбур,
Юкъвалай хай патрумдашар.
Буба яна рскъидайла,
Гъиниз фена бес юлдашар?!

Рухунвидин кӀвалин чилел
ЭкӀяйнавай рангадин лит.
Къасумхъурел арза гайтӀа,
Аквадач жал Бубад мейит?

Буба хъана вун бейхабар,
Кавха хъана рекъин чапар.
Куън вири къий Бубад дустар,
Квез садазни хъанчни хабар?

КӀири Бубад чамаданда
Патрумдашри пас къуналда.
КӀири Буба къена лугъуз,
Лезги халкъди яс къуналда.

Синелайгъуз Буба къведа,
Ширин баяд лугъуз - лугъуз.
Кесибарни рекъел къведа,
Бубади пул пайда лугъуз.

Вун жуванда маса гана,
Чеги Буба, Чеги Буба.
Къисас чилел тадач чна,
Эха Буба, эха Буба.

Патрумдашри пас къунава,
Бубад ружа авач лугъуз.
Чун душманри кукӀварзава,
Чахъ неси амач лугъуз.

Арабадин хъел ханалда,
Къванцин рекъиз акъудайла.
Лезги чили цӀай къуналда,
Бубад мейит тухудайла.

Николая гайи буйругъ,
Начальникдив агакъналда.
Буба къейла яхулвияр
Пагъ атӀана амукъналда.

КъуланвацӀу рехъ квадарна,
Гъульухъ селлер физ тахъайла.
Къурагъ дагълар ишеналда,
КӀири Буба хуъз тахъайла.

Я сед хъайи кӀутӀулвид руш,
На дуьньядал хъана вучдай.
Къенер кӀтай чулав ченги,
Къьредикай хана вучдай?

Бубадал гъил хкажайдан
Гъил кӀанелай акъатналда.
Къув ягъана къейи Куьре,
Къаядила аватналда.

Шагъадин рикӀ хъана чулав,
Чулав бешме алаз агуй.
Бубад мейит къахчун патал,
Вири эллер галаз агуй.

Бубадин дерт Лезги чилин
Вири элдихъ галукъналда.
Николяз кӀан хъай шикил
Ракъуз тежез амукъналда.

Вил акъатай урусдин вак,
Гъугъанар къаз атана хъи.
Адакай дуст тежедайди,
Гила элди къатӀана хъи.

Дагъдин синел чулав цифер,
Чулав цифер мад татурай.
Буба къена, чи эллериз
Садни ихътин яс такурай.

Хва кьейидан ч'улав цифер
Гъуъл галайнихъ чукваз фирай.
Квелай Буба хуыз алакьнач,
Бубад дустар вири кьирай.

Къарагъа лагъ к'иривийриз,
Бес я, икьван яс такъурай.
Бубад кьисас къахчун чна,
Патрумдашри пас такъурай.

К'ири Бубад чамаданда
Вили чарар амачлудай.
К'ири Буба рекьидайла,
Гъэбила вич авачлудай.

Али, Агъмед арабада,
Бубад мейит къула туна.
А Бубадин гуърчек суърет,
За чи к'валин пла туна.

Алини Агъмед арабадал,
Бубад мейит юкьвалдалда.
А Бубадин игит беден,
Дербенд пата суравалда.

К'ири Бубад берданкади,
Садлагъана ванда вахар.
Буба хътин кьегъал ксар
Гъар хуърс сад к'анда вахар.

Ч'ехи дуьнн я чаз сал авур,
А ничхирдиз ажал к'андай.
Зулумдикай чун хкудиз
Буба хътин кьегъал к'андай.

Урус гавур къах хъаналда,
Хаин Куьре жагъидалди.
Ахътин агъзурд кьена к'андай,
К'ири Буба рекьидалди.

К'ири Бубад акъур гуьллс
Куьрсд рик'е акъаз к'ан тир.
Чун маса гай (и) алчах ксар,
Ч'улав сура аваз к'ан тир.

АЯЛ ГЪУЦАРИ ХУЪДА

(Ləzgicə etnoqrafıq yazı)

Гъар са халкъдин, халкъ хьын патал сифтегъан шартІ гъуьчуь несил хуьз, чІсхи ийиз, андаз тербия гуз алакьиникъ галаз кІевиз галкІанва. Ин карда агалкъынар авачирбур чІарах къуьркъуьр са тар хьиз къуркъуна финда. Тек ин кар алакъайбурин несилар гъич азур саривагъди “чинал” са нахиш таз тахъана яшамиш хъанда. Ин кардиз тІалукъ яз вири халкъариз чпін аялар чІсхи ийидай, амбриз тербия гудай кІалубар хъанда. Ин кІалубдик дидеди къепин къиликъ лагъай лайлярни, аялдиз уьл ахъайна акур кІвалин цларни, андаз ахъайдай махарни, андан патав ахъайзавай гафарни, ама кам йегъейлагъ къылыкъ экъвей чкаярни, андаз ван атай маниярни, мадни лугъуз тижер къван пара затІар гала. Ин рекъе чІсхибруз рекъ къалырин патал цыдралди-вишералди бубайрин гафарни ава. Жи бубайрин “Аял алай чкадал вуч хъайтІани рахамир”, “Аялдиз табиз инсанри чиризда”, “Аялди акурди къадда”, “Рушаз дидедвагъ, гадализ бубадвагъ акуна канда”, “Аялдиз дуьнья мах тычир чІал чира”, “КІевера гъатай аял кІеви жедда”, “Къамал къыр аял, къамални чІсхи жедда”, “Вері аялдиз кандайвал имир” хътин ва маса мисалри чаз гъар камуна чына чын гыкІ тухвана канзавагІа къалурзава. Амбрин гъардакъ вичин мана, вичин чІарах ава. Манадиз залаң, къиметдиз масан, чІарахдиз дерин мисалрикагъ сад “Аял Гъуцари хида” я. Ин мисал ван татай

лезги чиларал тІимил ала. Жи бубайри ин мисал гъин гъуцра мус хидата лагъайтІа, ама тІимил лезгийриз чизва. ЛукІарлагъни амбрин аялар пара канзвай Рагъ гъуцра мици гъуцаризни вичин дидедин танда амаз аялрин къайгъуда амукъин тІалаб туна. Вичини ин къвалахдикъ сифтени-сифте къил кутуна. Рагъ гъуцра надан къенс иви элкъуьрзва. Ахпагъан къвед лагъай вацран кар къве чин алай Мен гъуцдин хиве туна. Мен гъуцра аялдин дидедин гъалар вич хътин къил такъатдайди ийизва. Анда аялар къве чкадал-рушаризни, гадайриз пайзва. Ин вацра гъакІани чиликъ Мендин пис чин элкъвейла аялдин дидедин гъаларни чыр жен мумкин я, андаз талар къвенни. Пуд лагъай вацра нупа викІегъ, кичІен тейидай, женгинлагъ элкъвен тейидай, женгерин гъуц Цегъре аялдиз гъерекетиз, агъва жез чирда. Ахпани къуд лагъай вацра аял гъамиша къене хъел авай, са чуьлагъни рази тушир, таб, угърувал кватІани, гъакъдилагъни элквен тийидай, вич рази авурла хийир гудай Пекъ гъуцран тасирдикъ акатзва, анда аялдиз къатын гузва. Вад лагъай вацра аял шын гъуц Алпанан тасирдикъ галаз лукІариз хас пара хисетар жезва. Алпанан чими, михи ашъиди аялдикагъ инсан унва. Ругуд лагъай вацра аял ашкъидин, аярвилин, алакъынрин гъуц Яргъи руша-Мезсна хизва. Ан вацра аялдин рикІ ашкъидив адузва. Андаз ярвал вучІата чир жезва. Ахпа эрид лагъай вацра нупа берекатдин гъуц Тар гъуцранди я. Анда аялдикъ берекат кутазда. Ин чавуз дидеди вич галайвал тухун, рикІа пис хиял тутан, мецел пис гаф тегъин, масдан куьгъуьлда акъадай кар тийин пара важиб я. ТІа лагъайтІа, андагъ ихътин крар акъатин Тар гъуцран хатурда акъада, анда аялдикъ я тІимил берекат кутада, яни тамам кутун тавуна яргъал жедда. Муьжуьд лагъай вацра лагъайтІа, аял гила лукІариз тІалукъ вери шартІар галайди я. Андан рикІ цаварин ашкъидив адува. Ахпа

ама чѳуд лагъай вапра кѳуватлу гѳуц Дайусан тасирдикъ акатзва. Аялдиз вич Дайуса чиларин кланук галай дубняда авай хъиз жезватлани, андаз Дайуса кѳыват гузва, андан клараб клеви ийизва. Ама са инсан хъана чиларал кѳвез гѳазур жезва. Цѳуд лагъай варз лагъайтла, анда аял ажалдин гѳуц Ардавулан гѳилик гала. Ин вапраз фѳей аяларин чѳехи пай рекъмзда, яни шулу жезда. Жи бадейри лугъуда хъи, цѳуд лагъай вапраз фена, саламат амукъай аялар Рагъ гѳуцраз пара кандайбур я. Анда ан аялриз хъсан затларкагъни пай гуда. Амбиркагъ гагъ-гагъ тай авачир, чирвилер авай аяларни ийида. Имбур жегъил дидейриз аял чидерал татанмаз ама гъикъ чѳехи жезтла, гъин вапра гъин кѳвалахрин кѳайгъуда амукъна канзватла кѳалурзвай мислагъатрин са тѳимил пай я. Амбур вири ахуна къилел акъудинин жи кѳведай сихилар патал чѳехи кѳумек хъуниз гъич шак авач.

(Материал Стлурай клватлनावайвиляй нугъат хвена ганва.)

Etibar Bağırov

UŞAQLARI ALLAHLAR QORUYUR...

Hər bir xalqın gələcəyi onun tarixindən, keçmişindən gələn dəyərlərin qorunub saxlanmasından, gələcək nəslin tərbiyəsindən çox asılıdır. Gələcək nəslin formalaşması isə körpənin dünyaya gəlişindən və onun həyata münasibətinin yaranmasından başlanır. Uşağın tərbiyəsində ana laylasının, onun böyüdüyü mühitin, eşitdiyi nağılların, gəzdiyi yerlərin, dinlədiyi mahnıların rolu böyükdür. Bununla yanaşı hər bir xalqın dünyagörüşünün özünə məxsus məqamları vardır ki, onlar gələcək nəslin həyat tərzinin formalaşmasında əvəzsiz rol oynayır. Ləzgi dilində «Uşaq olan yerdə hər şeyi danışmazlar», «Uşağa yalan danışmağı böyüklər öyrədir», «Uşaq gördüyünü deyər», «Oğul atasından, qız anasından götürər», «Uşağa dünyanın nağıl olmadığını anlat», «Bərkə düşən uşaq bərkidir», «Uşağa üz versən, üzünə qayıdır» kimi atalar sözləri ilə tez-tez rastlaşırıq. Amma bu ifadələrin həyatımızda böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini anlayanlar azdır. Mənəca dərin, deymi dilə yatan, məzmunu insanı düşünməyə vadar edən belə atalar sözlərindən biri də «Uşağı Allah özü qoruyur» məsələsidir. Bu məsələ eşitməyən ləzgi az tapılar. Amma onun mahiyyətini və tarixçəsini bilənlərə nadir halarda rast gəlmək olar. Vaxtilə bu atalar sözünün mənasını dərinləndirən anlamaq üçün doğma kəndimdə çox adamlarla söhbət etmişəm. Dünya görmüş qocalar mənə açıqladı ki, ləzgilərin Çuts (çoxallahlıq) dininə görə baş ilahi (tanrı – red.) Rağ (Günəş) qalan ilahlərə uşağı hələ ana bətnində ikən qorumağı tapşırır: birinci ay bu vəzifəni öz üzərinə götürürərək, uşağın ana bətnində formalaşmasının ilk mərhələsini tənzimləyir. Körpənin ikinci aylığında onu qorumaq Mən (Ay) ilahisinə həvalə edilir. O, ananın əhvalını anlaşılmaz bir hala salır, qadın gah yaxşılaşır, gah da pisləşir. İkiüzlü Mən uşağın cin-

sini müəyyənləşdirir. Hamiləliyin ikinci ayında həm anaya, həm də bətnindəki uşağa ayın tutulması, üzünə ləkə gəlməsi və s. böyük təsir göstərir. Üçüncü ay mübarizlik, döyüskənlik rəmzi olan Seh (Keçi) ilahisi körpəni hərəkətə gətirir. Dördüncü ayda uşaq Pex (Qarğa) Allahının təsiri altına düşür. Yalançılıq, oğurluq kimi pis xislətlərə malik olsa da, ədaləti unutmayan, özünə yaxşı baxana yaxşılıq edən Pex uşağa duymağı, düşünməyi anladır. Beş aylığında uşaq od ilahisi Alpanın təsiri altında bəndəyə xas bir çox keyfiyyətləri əxz etməyə başlayır. Alpanın qaynar və təmiz məhəbbəti uşaqda insana məxsus xüsusiyyətlər formaşdırır. Altıncı ayda uşaq eşq və gözəllik ilahisi Yargıruşun – Mezenin (Göyqurşağı) himayəsi altına keçir. Həmin ayda uşağın qəlbi eşqlə dolur. O, gözəlliyin nə olduğunu anlamağa başlayır. Yeddi aylığında bərəkət Allahı Tar uşağa xeyir-bərəkət təlqin edir. Bu vaxt ananın özünü yaxşı aparması, pis xəyallara düşməməsi, dilinə pis sözlər gətirməməsi vacibdir. Səkkizinci ayda uşaq bəndəyə xas bütün keyfiyyətləri əxz edir. Doqquzuncu ayda o, yeraltı dünyanın hakimi ilahi Dayusun təsiri altına düşür. Uşaq özünü yeraltı dünyada hiss etsə də, Dayus ona güc verir, sümüyünü bərkidir. Onuncu ayda uşaq əcəl ilahisi Ardavulun nəzarəti altında qalır. Bəlkə də ona görədir ki, ana bətnində onuncu aya keçən uşaqların çoxusu tələf olur. Nənələrimiz deyərdi ki, əgər onuncu aya keçən uşaq salamat qalarsa bu, o deməkdir ki, həmin uşaq Rağ ilahisinin birbaşa himayəsi altındadır və onun sevdiyi məxluqdur. Onların çoxusuna xüsusi istedad verilir, onların arasından çox vaxt tayı-bərabəri olmayan savadlı insanlar yetişir. Bütün bunlar gənc analarda uşaq hələ dünyaya gəlməmişdən necə böyüdükləri barədə, hansı ayda hansı işləri görməyin vacib olduğu haqqında bilikləri formalaşdıran məlumatlar sistemidir. Bu gün də dünya görmüş müdrük ağsaqqallarımız, ağbirçəklərimiz inanırlar ki, bu prinsiplərə əməl olunması gələcək nəsillərin sağlam böyüməsində əhəmiyyətli rol oynayır.

UŞAQLARIN XÜSUSİYYƏTLƏRİ İLƏ BAĞLI LƏZGİ ULDUZ FƏLLƏRİ

İlkinlər (Ярангыр. «Yar» sözündəndir, ləzgi dilində «Yar» sözünün bir çox mənaları var, o cümlədən «ilkin» mənasında da işlənilir.) (21.III – 4.IV)

Başladıqları işi başa çatdırmağı bacarsalar, ilkinlərin tayı-bərabəri olmaz.

Ləzgi xalq deyimi

Tarı tərəfindən mükafatlandırılmış insanlardır. Qəzəbləri də, həyat eşqləri də sonsuzdur. Yarasıqlıdırlar. Başqasına kömək etməyi, əl tutmağı xoşlayır və bacarırlar. Müsahibin fikrini duymaq, ürəyindən xəbər tutmaq qabiliyyətinə malikdirlər. Uşaqlıqdan təhsilə, biliyə həvəsləri çox olur, ancaq onların tərbiyəsində tutduqları işi başa çatdırmaq vərdişinin formalaşdırılmasına diqqət etmək vacibdir. Əks halda, gələcək həyatlarında hər zaman başladığıları işi yarımçıq qoyaraq ağıllarına gələn kimi hərəkət edəcəklər.

Baharlılar (Гарҕарангыр – baharda doğulan uşaqlara deyirlər. Görünür, onların bütün həyatları boyu bahar tərəvətini, gücünü saxlamalarına işarədir.) (05.IV-21.IV)

*Xasiyyətcə zirək, özü təmiz
Baharlılar da qəlbə əziz...*

mahnıdan sətir

Daxili enerjisi zəngin insanlarldır. Uşaqlıqdan zirək və nadincdirlər, amma əsla xatakar deyillər. Öz qayğısına qalan olurlar. İstəklərinə çatmaq üçün çətinliklərə baxmazlar, nə etmək istədiklərini də ətrafdakılar anlamaz. Baş verəcək hadisələri öncədən hiss etmək kimi özəllikləri var.

Tən baharlılar (Гатфарын циклинбур – «yaz çağı» sözündən götürülüb.) (22.IV-6.V)

*Qonaq qarşısına evi ilə,
düşmən qarşısına dava ilə çıxanlardır.
Xasiyyətin özəlliyi*

Xasiyyətcə utancaq, ancaq özləri haqda yüksək fikirdə olurlar. Şadyanahq sevəndirlər. Öz planlarını heç kəsə bölüşməzlər, günün boş yerə yola verməyi xoşlamazlar. Mübahisə düşsə, dediklərindən dönmən deyillər.

Dənçilər (Тумаринбур – «toxum» sözünün hallanmasıdır, maraqlı və özünəməxsus adamlardır.) (7.V-21.V)

*Hər dəndən (toxumdan) min meyvə bitər.
Ləzgi atalar sözü*

Hamının diqqətini özlərinə cəlb etməyi, ətrafdakıları başlarına toplamağı bacaranlardır. Məzəli və maraqlı danışq tərzinə malikdirlər, amma bununla belə, öz niyyətlərini bürüzə verməzlər. Başladıqları işi yarımçıq saxlamaq, hətta dostu darda qoymaq kimi özəllikləri var. Ailədə ağır xasiyyətlidirlər, uşaqlara ürəyi yanan deyillər.

İsinmişlər (Чиминбур – havanın yağmurlu keçdiyi dövr ilə əlaqəli addır.) (22.V-5.VI)

*İsinmişlərin başları dumanlardan da yuxarıda olar.
Ləzgi atalar sözü*

Göz oxşayan görünüşləri olur. Təkəbbürlüdürdər. Qarşdakıyla hesablaşmazlar, hətta onu tapdayıb keçə də bilərlər. Hadisələri öncədən duyma qabiliyyətinə malikdirlər və bu özəllikləri ilə öyünürlər.

Sovrulanlar (Ракънинбур – mövsümi xüsusiyyətlərlə bağlı sözdür.) (6.VI-20VI)

*Fikirləri göylərdə olduğu üçün yerləri sevməyənlər.
Xasiyyətin özəlliyi*

Özləri haqda yaman yüksək fikirdə olurlar. Yerə-göyə sığmayan fantaziyaları var. Xeyirli və xoş işlərlə məşğul olmağı bacarırlar. Yaxşı yaddaşları var. Qohum-qardaşa ürək yandıran, imkan daxilində kömək edənlərdir. Ancaq əsəbiləşəndə qarşılarında durmaq çətindir.

Yaya dönənlər (Гатун элкъуьнинбур – «üzü yaya tərəf dönənlər» deməkdir, görünür, xasiyyətin formalaşmasına işarədir.) (21.VI-5.VII)

*Yaya dönənlərin tarazlığı həmişə pərgar kimi olar.
Ləzgi xalq deyimi*

Öz qədrini bilən, çətinliyə qarşı dözümlü insanlardır. Xasiyyətcə qaba deyillər, kobudluq etməzlər. Ancaq hər kəsə də qaynayıb-qarısan deyillər. Qabiliyyətlidirlər, qızıl kimi əlləri var. Dost-tanış yolunda olar-olmazını xərcləyər, ancaq qarşılıq gözlərlər. Gözlədiklərinə çatmayanda, umduqları yerdən küsərlər.

Yayçılar (Гатунбур – yayın xarakterik xüsusiyyətlərini təzahür edir.) (6.VII-20.VII)

*Yayçını təsirə düşməz
Ləzgi xalq deyimi*

Təkliyi sevəndirlər. Kiminsə təsiri altına düşmələri demək olar ki, qeyri-mümkündür. Ağıllı, yaxşı insanlardır. Boyun olduqları işi müvəffəqiyyətlə başa vurandılar. İşin ağırlığı onları heç zaman qorxutmur.

Oğlan yauçılar (Гатун циклинбур – уауи қизғиң чағиңда-тән ор-
тасында дүньяға гәлмәләрини гөстәрир.) (21.VII-4.VIII)

*Oğlaq yauçıların qaytarmaqla araları yoxdur.
Ləzgi xalq deyimi*

Şəraitə tez uyğunlaşandılar. Böyük iştəhası olmayan insandır-
lar. Vər-dövlət dalınca qaçan deyillər. Sakit ömür sürməyi xoşlay-
ırlar, mübahisələrə baş qoşmazlar. Axına qoşularaq getməyə
üstünlük verirlər. Onlara xahişə gələnləri geriye boş qaytarmazlar,
bacardıqları hörməti göstərirlər.

Tarlahlar (Никлеринбур – nəsilənd nəslə keçərək becərilən əkin
sahələrinin adından götürülüb.) (5.VIII-21.VIII)

*Bunlar heç acıyan deyillər.
Ləzgi xalq deyimi*

İşdən iş çıxaranlardır, bu səbəbdən həyatları boyu olmazın əziy-
yətlərlə qarşılaşırlar, çəkdikləri bəla və əzabları onları vaxtından tez
qocaldır. Ancaq zirək olmaları və ürəklərinin möhkəmliyi onları
çətinliklərdən xilas edir, maneələri dəf etməkdə kömək olur. Qəlb-
lərinin böyük hissəsi göylərə məxsusdur. Dinə, fəlsəfi elmlərə mey-
lidirlər.

Cütçülər (Къуьгъверинбур – tarları şumlayan kotanı işlədən
insanların sənətinə işarədir.) (22.VIII-5.IX)

*Belələri bütün kəndi yedizdirər.
Ləzgi xalq inamı*

Özünü öyən, gözə soxanlardır. Çətinliklərdən qorxmazlar, ma-
neələri dəf edərək yollarına davam edirlər. Gün-güzəranlarının
xoşluğunu hər şeydən üstün tuturlar. İşin təşkilində, qurulmasında
böyük nailiyyətlər qazanırlar. Belələri olan yerdə çox işləri irəli
aparmaq mümkündür.

İlkin payızlılar (Зулун яранбур – «payızın əvvəli» sözündən
götürülüb.) (6.IX-20.IX)

*Çüngür (saza bənzər ləzgi xalq çalğı
aləti) insanlara payızın əvvəlində
pay verilib.*

Mifoloji inam

Öz işlərindən heç özləri də baş açmaz. İsti sevəndirlər. Özlərini
bəzən aciz kimi göstərsələr də, yeri gələndə işlərini möhkəm tutar-
lar. Başqalarının gözündən qaçan məqamlara diqqət yetirməklə
seçilir. Yaraşıqlıdırlar, aralarında şair və müğənnilərə çox rast
gəlinir.

Payızlılar (Зулунбур – «payız» mövsümünün xüsusiyyətləri ilə
əlaqələndirilir.) (21.IX-5.X)

*Payız daxilində soyuqla gəzir.
Ləzgi xalq inamı*

Onların dövranı günəş payız səma siklinə daxil olanda başlanır.
Bədənləri enerji dolu olsa da, özlərini günəşə verməyi, istini xoş-
layırlar. Sakit, təmkinli insanlardır. Qismətlərinə düşən iztirablara
səbrlə dözürlər, haqq tərəfdarıdırlar. Söz altda qalmazlar, söz qədri
bilənlərdir.

Toxumlular (Тумаринбур – «toxum» sözünün hallanmasıdır.)
(6.X-20.X)

*Toxum qarşısındakı həyat üçündür.
Ləzgi xalq deyimi*

Şəraitə tez uyğunlaşanlardır. Dost-tanışa, qohum-əqrəbaya əl
tutur, öhdələrinə düşən işi başqalarının üstünə atmadan, özləri həll
edirlər. Gələcəyi düşünəndirlər. Dost qədri biləndirlər. Başladıq-
ları işi yarımçıq qoymaq kimi xasiyyətləri də var.

Tən payızlılar (Зулун циклинбур – payızın oğlan çağının spesifik xüsusiyyətlərinin özündə gəmləşməsinə işarədir.) (21.X-4.XI)

*Bunlar hələ payız küləyi kimidirlər.
Mahndan sətir*

Payız küləyi kimi, ağillanına gələn tərəfə üz tutanlardır. Buna baxmayaraq, görəcəkləri işi hərtərəfli düşünərlər. Anlayışlı və bacarıqlıdırlar. Bir qərara gəlib işin qulpundan yapışınca, heç nəyə baxmadan onu davam etdirirlər. Özlərindən başqa heç kimə ümid olmazlar. Çiskinlilər (Çlime-rinbur – dumanlı və çiskin hava şəraiti ilə əlaqəlidir.) (6.XI-20.XI)

*Payız çiskini bərəkət gətirər.
Ləzgi xalq inamı*

Daxili enerjisi aşib-daşan, zirək və bacarıqlı insanlardır. Hər zaman ədalət axtarırdadırlar, onun uğrunda mübarizədən çəkinməzlər. Mal-dövlət həvəskarıdırlar. Çox danışmazlar, onları çox az adam başa düşə bilər.

Çütləşənlər (Хибинбур – çaşqınlıq, dolaşıqlığa düşmək sözlərinin hallanmasıdır, görünür, havanın qeyri-müəyyənliyinə işarədir.) (21.XI-5.XII)

*Bu ay donuzların «meydan sulayan»
vaxtıdır.
Ləzgi xalq deyimi*

Boylu-buxunlu, güclü-qüvvətli insanlardır. Hər kəsin onlara əl tutmasını, kömək etməsini istəyərlər. Məqsədlərinə çatmaq üçün heç nəyə baxmadan hətta qarşılarındakı insanları tapdayaraq irəliləyərlər. Qorxub-çəkinmək nədir, bilməzlər. Çox mətləblərdə həddi aşarlar.

Şaxtalılar (Аязринбур – qışın oğlan çağına məxsus sərt hava şəraiti ilə əlaqələndirilir.) (6.XII-20.XII)

*Üşütmə bədəni öləne qədər tərklətməz.
Ləzgi xalq deyimi*

Bir xalqın ilmələri

Onların bədənlərində daim gizli bir üşütmə var, bu səbəbdən istini çox sevirlər. İşləri çətinə düşən kimi məyus olub qəmə batanırlar. Belə vaxtlarda onların yaxın insanların qəlblərinin istisinə ehtiyacları çox olur. Xoşxasiyyətliyərlər. Öz işləri qaydasında olduqda qohum-əqrəbani yaddan çıxarmazlar.

Qışa dönənlər (Хьютыуьн элкьвейбур - üz qışa dönənlər sözündən götürülüb.) (21.XII-4.I)

*Belələri bir inəyə arvadını da satar.
Ləzgi atalar sözü*

Bədən enerjisi əzəldən zəif olan insanlardır. Bəlkə də buna görə onları ilk öncə mal-dövlət, sonra isə arvad-uşaq, ailə maraqlandırır. İş hərtərəfli düşüncə görüdükləri üçün səhvləri az olur. Zaman və yer seçimi düzgün olarsa fəhləlikdən padşahlıq mərtəbəsinə qədər yüksəlməyi bacaranlardır.

Qışçılar (Хьютыуьнбур – qış sözündəndir, bu mövsümün bəzi məxsusi məqamları özündə cəmləyir) (5.I-19.I)

*İçindəki soyuq bədəninə heç zaman tərklətməz.
Ləzgi xalq deyimi*

Qış soyuğu onları bütün həyatları boyu tərklətmir. Bəlkə buna görədir, hər bir işə əvvəlcə soyuq yanaşırlar. Gün-güzəranlarını ağırlaşdıran hər şeydən uzaq olmağa çalışırlar. Həyatlarını sakit keçirməyə üstünlük verirlər. Əllərindən çox yaxşı iş gəlir. Ətrafdakıları özlərinə qulaq asmağa vadar edənlərdir.

Ortancılar (Цигинбур – qış mövsümünün ortası ilə bağlı sözdür) (20.I-3.II)

*İlahilər yolunda hər şeyə razıdırlar.
Ləzgi xalq deyimi*

Bir xalqın ilmələri

Mal-dövlətə biganədirlər. Taleyin qismətinə razı olub, ömürlərini könlü şad sürmək istəyirlər. Y ayda çöl- çəməndə ürəkləri sevinir. İşarə-bazlar (İşidinbur – təkəbbür sözünün hallanmasıdır.) (4.II-18.II)

*Ruhu da möhkəmdir, bədəni də.
Mahnudan sətir*

Zirək, qoçaq adamlardır. Canları möhkəm olur. Hamının diqqətini özlərinə çəkməyə çalışırlar. Təkəbbürlü olsalar da, başqasının təsirinə tez düşəndirlər. Yalnız özlərini haqlı sanırlar.

Oyanmışlar (Хибдинбур – çaşqınlıqdan çıxan, öz yerini axtaranlar mənasında işlədilir.) (19.II-5.III)

*Zaman bahara doğru gedir, insan işə doğru.
Ləzgi xalq deyimi*

İstəkləri çoxdur. Niyyətlərinə çatmaq üçün başlarını aşağı salıb çalışmaqdan usanmazlar. İş qurmağı, onu inkişaf etdirməyi bacarırlar, çətinlikləri dəf etməyə çalışırlar. İsinməyi, özlərini günə verməyi xoşlayırlar.

Şumçular (Къуьгъверинбур – tərənən, yaşllaşmağa hazırlaşan toxumun vəziyyətinə işarədir.) (6.III-20.III)

*Onları təkə tərifləyəsən.
Məsləhət*

Özlərini hər kəsdən üstün tuturlar, tərifdən xoşhallanırlar. Fikirlərini tez-tez dəyişirlər, hansı işlə məşğul olduqlarını anlamaq çətindir. Onlarla söhbət əsnasında özləri haqda çox xoş təəssürat yaradırlar. İnsanların yaxşı münasibətindən yararlanmaq kimi niyyətləri olmaz.

TALIŞ ƏDƏBİYYATI BÖLÜMÜ

Azərbaycan Respublikasında
talışların yaşadıkları ərazilər

Talışlar Astara, Lənkəran, Lerik, Yardımlı və qismən Masallıda, əsasən Lənkəran-Astara iqtisadi coğrafi rayonuna daxil olan bölgədə yaşayırlar. Aqrar-sənaye kompleksi rayonun iqtisadiyyatının əsasını təşkil edir. Kənd təsərrüfatını inkişaf etdirmək üçün burada çox əlverişli təbii-iqtisadi şərait var. Rütubətli subtropik iqlim, məhsuldar torpaqlar, su və kifayət qədər əmək ehtiyatları kənd təsərrüfatının intensiv inkişafı üçün böyük imkanlar yaradır. Kənd təsərrüfatının strukturunda faras tərəvəzçilik, çayçılıq,üzümçülük, taxılçılıq üstünlük təşkil edir.

TALIŞ ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(*talışca və azərbaycanca*)

“ÇIMI XƏBƏ MƏBƏN BO ÇIMI NƏNƏ”

Kənə vaxtonədə çəmə və sənətkaron bən ki, əvon toliši mahneon ifa əkən, vəyonədə işlə məhorəti nümayiş əkən, çı toliši müsiqi inkişof kardedə roədə və zəhmətişon kəşə. Çəvonədə qıləy Liki Caynovu dio beşə sənətkor Balabaci Sənhomi kinəyə. Sivo çı müsahibə çı Balabaci Sənhomi kinə yodədə mandə mahneon dərc kardedəmon.

- Şimə in mahneyon konco ifo əkəyşon?

- Kinə vəyədə bəvədə aşiğ nəbi. İ manq bə kinə vəyə mandə co diyonkü əvoyn qırda əbin. Əvindimon devran şədə, əmənen əşimon. Çəğin olətə birinədə, vəyü barədədə mahne əvotin. Kinə vəyədə iqlə merd nəbi, əncax jenon əbin. Əmma zoə vəyədə aşiğ əvəyn. Bəvədə zoə vəyədə jen raxs nəzne kay, əvoni bə merdə vəyə nahaştin.

- Mahne vote çoknə ümüte bedəbe, yəni xüsusi məktəbon hestitin? Məsələn, şimə mahne vote çoknəne ümüte?

- Az mahne vote işlə moə - Soğraküm ümüte. Əv hejo vəyonədə diştə əvesnə Mələki mahne əvoti. İna kədə voteyədə mi peşətim. Niznədədə xəbə əstənim: «İna filon mahne çoknəyə?» yəvon əvoti. Dədə haştə nibe şanqone bişəmon. Lovə əkəymon: «şinə pə, bida bişəmon». Dı hovə əşimon. Gızboci dı Kinəboci əvoti, mı dı Xanımqülü.

- Mahneyon kon formədə əvotişon?

- Mahne, əncax 4 kəs, dı kəs - dı kəs dı nübə əvotin, oqinədə co 4 kəs əvoti. İ beyti i kərə əbi vote, diminci kərə votero bəpe mahne sə dəqiş əkəyş.

- Çə vaxti vəyon həxədə çicon şimə yodo mandən?

- Hələ bə Bokü omənəbim, i kərə çı Təbizlikü bə Caynevü, çəğon bə Kornədi mahne vote-vote dı dastə şəmon bə vəyə. Ağaboni vəyədə, Təbizliyədə, Vistanjon oməbin oləştəyon vabe. Deği tərəfədə,

Yardımlıədə mahne və zümand əvətin. Əmə dı Xanımqülü dəvon yarış karde. Əvon dəqiş əbin, əmə nəbimon. Əvonmon ekışte, oqinin, niştin bə kəno. Bəvədə vəyə soybon xahiş əkəyn pəkü ki, bida Balaboci bo, çəmə vəyədə mahne bivoto. Cohiləti be, mahne vote-vote bəyəndi piyəraşimon, əsrimon.

- Şimə Vizəzəmin Sovetliyədə çan kəs mahne handəkəs əbi?

- Handəkəs ve be. Mahne əvotin, əncax dəf nəznin küy. İna, Zərəşon, Xanımqül, Kinonəğə, isənə Gızıl, mı dəf əküymon. Kornədiədə Kifoyət, Əxonım heştəbe. Bə 4 qlə handə kəsi 1 qlə dəf əküy eqındəbe.

- Jıqo beştə ki, hiç nübü 30-40 kəs handəkəs heştəbe.

- Bəli, handəkəs ve be.

- Şimə dəf işət mandə?

- 1967 sori oməym bə Bokü dı oilə. Dəfım oqətə Təbizliədə. Nomımən çay səpe be. Peşə vote pedirnişonbe.

- Oxonnə vəyə şimə yodoyə?

- 70-ci soronədə çı Bokükü şem bə Təbizli. Bəvədə çı Bacxonımı vəyədə mahneon vote.

- Boçi in odət çı yodo beşə?

- Odət yodoşon bekardeyənı.

Qəpi ənuvişt: Səlahəddin Səbarz

TOLIŞƏ NƏĞMON

Avəvü ton bımənd manqış bıvındom
Eşdə cohiləyü ranqış bıvındom
Nə manqonom vinde, nəinki soron
İjənən mandim az bə gofol bıvındom.

Tələ çardə çəvon bandon əşimon
Rüji-rüj mandəbe diyne beşəmon
Xəbə oməy çəmə dışmənon mardən
Əmə bəyəndi həsrət noxəşimon.

Əcəb siyo xole bə dime heste,
Çımı piyə de tı se sore heste.
Se sor se manq bişoş bə sə navisə,
İ kərə yod biyəş mınən yo heste.

Xosə zoə tı dil barde nibəneş,
Dılı barde niço doyc nibəneş.
Jı dilon hestin nübəndi şişə,
Şişəli barşeyo baste nibəneş.

Osmoni bə diyəm, osmon ranqine,
Mını damə məkən, dılım gəmçine.
Bəmi tanə məjən azən bəmərdem,
Rüşinə dınyo botu tanq dəbəvarde.

Bıl-bılı çək-çəke doyi başadə,
Arsım rü xün karde mande çəşadə.
Balalış bimiyoş ay çımı bədxo,
Mını nəyi karde biyəm çəşadə.

Oşımı ponzəme qırde omedə,
Kaşdəlim nabüde hırde omedə.
Çımı xəbə bıbə bo çımı nənə,
Çımı vil qülə ranq zarde omədə.

Kinəlim-kinəlim, co-co niştəbiş,
Honi kəşonədə, sə şiştədəbiş.
Ovaynəş peqətə zılf niştədəbiş,
Gələmiş peqətə niştədəbiş.

Həşi şe bəsə küy kamje mandə,
Pələnq şe bəsə ovi səmje mandə.
Çımı xəbə bıbə bə çımı nənə,
Dardi dil kandəbe kamje mandə.

Bələti po bıryə poyım botıro,
Conım sanqə pülön beye botıro.
A baştı gıbonşom ha dadəm zoə,
Ə vəyə mübarək beye botıro.

Sıpyə pandom bome mını bəkişte,
Dişmenon bəməsen dastəkə bəküyen.
Çımı xəbə məbən bo çımı nənə,
Çımı nənə bəje iştəni bəkişte.

Ostoro paytaxte miyon dı bandon,
Barzə küye əbim gələyə sindox.
Ha ki miyon tı dil bə dü bəvöte,
Si sori kındəbüş, çil sori zindon.

Voyi qını sə sefi baş lovnişe,
Kəmmım saxte ni bənəm kəşi lovne.
Bı dınyo dimisə həzo cıvone,
Mınən mardım bo bıryə çəş lovne-lovne.

Nənə gonağə kinə,
Şəvi şonbəyə kinə.
Sə vil çanqəyə kinə,
Bolo rəvişi gıbon.
Kəyi qardışi qıbon,
A nənə gonağə kinə
İ şəvi lampəyə kinə.

Qələ bə Miğon* ha düdül ha,
Elçi bə Şıvon** ha düdül ha.
Qələşon barde, ha düdül ha,
Lanqə pəs mande ha düdül ha.
Sa si pəs be, ha düdül ha.
Donzə kəs be, ha düdül ha.
Qərəli başt bəsə poysə, ha düdül ha.

Oxonşon barde, ha düdül ha.
Əynəli fəğire, ha düdül ha.
Nəsir səğire ha düdül ha.
Qələ bə Miğon ha düdül ha,
Elçi bə Şivon, ha düdül ha.

*Miğon - Müğan
**Şivon - Şirvan

* * *

Dastadəm dəpe,
Əğəm bə qəpe.
Hələ tam bijən,
Çəkə sehbətə.

Nəqarat:

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əcəb firənqe.

Dodo baştı ğıbon,
Şərəboni, çi Əğəboni,
Tukəzi həmro!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əcəb firənqe.

Dastadəm tovə,
Xanımə hovə.
İləz səb bıkə,
Məkə bəy lovə!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əcəb firənqe.

Dodo baştı qıbon,
Şərəboni, çi Əğəboni,
Tukəzi həmro!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əcəb firənqe.

Az siyo çəşim,
İştı poysə ğəşim.
Doktor, bə əğrənami
Az bə şu bəşem.

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əcəb firənqe.

Dodo baştı qıbon,
Şərəboni, çi Əğəboni,
Tukəzi həmro!

Balə moə didə.
Tı ə zoə vində?!
Koədə zərbəciye,
Dodo, əvim pidə!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əcəb firənqe.

Dodo baştı ğıbon,
Şərəboni, çi Əğəboni,
Tukəzi həmro!

Zənqi yarım,
Zənqi yarım,
Əcəb firənqe.

TOLIŞA MAHNION
(Müzəffər Nəsirli, Bukü, 1931)

Qıləvo 1
(mahne)

Ay qıləəvooooo,
Booy, booy, booooo.
Ay qıləəvooooo,
Booy, booy, booooo. - musiqi

Nəqarət:

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolışi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bijən üjnən bəmənə boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Xəbəmon ni vətəni marzi çə ton vətənikü,
Pükə im yarə sütəy tovnədə yarəm conikü.
Bıqın avon dərəmon çı Tolışi osmonikü,
Bijən avon şülisə tı Tolışi veyzə, ləvo -2 kərə.

Biyə Şandermani, Rizvanşəhəri barzə sədo,
Niye çı Ostorə, çı Nəmini, çı Həştəpəri to.
Bıkə Masülə, Masali, Fuməni tı xəbədo,
Qıləvo, vazilə vo, ay Tolışi xoşqıləvo -2 kərə.

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolışi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bijən üjnən bəmənə boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Qınədə Xəzri piyo əv pozi vardə üjnənən,
Tolışi orzü doon zizon ekardə üjnənən.
Vətəni osmoni avon siyo kardə üjnənən,
Tı nıvoş Xəzri bəka bo Tolışi vay, Qıləvo -2 kərə.

Botono ni oxo zındəm bomı bə marzə teğon,
Tini çəş kardə çı yürdi, vətəni havzə toğon.
Sipyərüykü tosə Kura Tolışi vəşdə boğon,
Tı nıvoş şor bəka boğon siyo vavaz, telə vo -2 kərə.

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolışi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bijən üjnən bəmənə boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy.

Sədo kardəm tını, mandəm bəsə bandon, qıləvo,
Tiniş im yürdi qemij gəndə vilon dardi dəvo.
Bijən üjnən bəmənə çı Tolışi i bə həvo,
Tosə i bə vətəni boy mədə tı fasilə vo -2 kərə.

Qıləvo, ay qıləvo boy-boy-boy-boy,
Tolışi hay qıləvo boy-boy-boy-boy.
Bijən üjnən bəmənə boy-boy-boy-boy,
Nənə lay-lay qıləvo boy-boy-boy-boy..

KƏJƏLƏ, KƏJƏLƏ

Kəjələ, kəjələ,
Bə çımı do tık məjən,
Çımı do livə bəva,
Livə bədom bəştə gəçi,
Gəç bəmi dəmə bədo,
Dəmə bədom bə nənə,
Nənə bəmi kukə bədo,
Kukə bədom bə mələ,
Mələ bəmi dərs bədo,
Dərsi bədom bə Xido,
Xido bəmi umr bədo.
Bə piəjenon maq bədo,
Bə nöəjenon kaq bədo.

TALIŞ NAĞILLARI VƏ ƏFSANƏLƏRİ

(Talışca)

ÇI MAVLƏ SIRR

Qıləy hestbe, qıləy nıbe, gərəyız Xıdo hiçki nıbe. Qıləy məholədə qıləy podşo hestbe. Çı podşo ah-imon i qılə kinəş hestbe.

Ruji bə podşo məhol qıləy dəvuş omeydə. Dəvuş har tərəfədə codi kardeydə, rəml gəndeydə, bə cəmati tale diyə kardeyro fol okardeydə...

Podşo imi məseydə, dəvuşi doydə vanq karde ıstə tonə. Bəy voteydə ki, bomınən qıləy fol okə, hələ bunum az çəkne bəbardem.

Dəvuş fol okardeydə, voteydə:

-Vaxt bome bərəse, ıstə kinə bə şu bədoş, əçəy səkəs ıstı vırədə bə taxt bebəşe, əmr bədo, tını çı cəmati çəşi vədə məydonədə bədo ehaştə.

Podşo im sıxanon məseydə, əhvoltış xəyli bevəc beydə; gəmgüşsə peqəteydə əy...

...Sorən dəvardəydən, podşo kinə perəseydə, şuşənın beydə. Əçəy rəçinəti sorəx məholbəməhol şeydə rəseydə. Çı har tərəfo bo kinə mıştəriyon pəydo beydən.

Podşo bə yod vardeydə çı dəvuşi sıxanon. Car doydə jəy ki, çımı kinə ki bıpiyo səy, əv bəçımı i qılə şərti bəpe əməl bıka. Çımı qıləy mavləm heste, əçəy dilədə qıləy sipiyə, qıləyən siyo sıg heste. Ə odəm ıstə dasti bəpe dəğando bə mavlə dilə, çə sıgönədə qıləy bəkə. Ehanə sipiyə sıg beko, kinən, ıstə podşootiyən bədom bəy. Ne, ehanə siyo sıgı beko, bəvədə bəpe oy bıdəm quli karde çı haliku.

Əncəx podşo bə niyoni bə mavlə dilə hejo dı qılə siyo sıg eğandeydə, sipiyə sıg eğandeydəni.

Çı dınyo har tərəfikü omeydən nupərəsə cıvonon, şahzodon, dasti dənoydən bə mavlə, həmməyən siyo sıg bekardeydən. Podşoən qılə-qılə əvoni doydə quli karde çı haliku.

Jıqo beydə ki, çı podşo kinə çə mavlə sırrı omuteydə. Əncəx çı tarsiku hiçi karde zıneydəni.

İ kərən podşo kinə çı kuləfirənqiku diyə kardeydə, vindeydə ki, elçiyə sıgısə qıləy piyəmerd nıştə, xəyli hoftığı bardeydə. Viğandeydə ıstə kəzonədə i kəsi, doydə vanq karde im merdi ıstə tonə. Qordıneydə ıstə peşti bə piyəmerdi, xəbə səydə de riki:

-Bəti çıç lozime, mamu?

Piyəmerd voteydə:

-Az oməm, ıstı pıo mavləku sipiyə sıgı bəkəm, tıniyən, ıstı pıo taxt-tociyən bıstənom boştəno.

Kinə hejo jəqo nıştə vəzyətədə voteydə:

-Çand soronin cıvon-cıvonə iqidon, çand qılə ağılımında şahzodon bekarde zıməni sipiyə sıg, ıstənşon gıbon doə. Tı qıləy piyəmerd, nohəx eqiniyəş bı savdo. Çənə sələmətiş, beşi bışı bəştə kə.

Bımədə çı podşo kinə qardeydə bə peşo, vindeydə ki, piyəmerd bəke, ladiku demi qəp jəkəs qıləy cıvonə, rəçinə zoəy, ıstənış dəğando bə piyəmerdi libos. Dılış band beydə bı zoə, kardeydə bəy lovə ki, bəs hol-gəziyə jıqoy... Tı bekarde əziniş sipiyə sıgı, çımı beinsofə pıon bədo kiştə tını. Tı beşi bışı bəştə kə.

Rozı beydəni zoə, voteydə:

-Ne, az sipiyə sıgı bebəkam çı mavlə diləku!

Xəbə rəseydə bə podşo ki, omə qıləy tojə elçi. Car kəşeydən bə səhri cəmati, vəzir-vəkil, sipirişon-siyorişon qırdə beydən bə məydon. Vardeydən çı podşo mavlən noydən duz çı məydoni miyonədə. Podşo kinən ıstə çəşi arson ru karde-karde, deştə həmrəo kinən bə ivrə çı podşo sərəy kuləfirənqiku mandə bə təmşo...

Vanq kardeydən zoə. Omeydə əv bə mavlə nezi. Məxləx de intizori çəş kardeydə əy. Yolu-ruk həmməy bəmə-şivən kardeydən ki, hiçki bekarde zıneydəni sipiyə sıgı çı mavləku, ıstəni nohəxədə doydən kiştə. In purcəmolə zoən nohəx gədomış noə bı roy.

Zoə dasti dənoydə bə mavlə, ıstə mışti pur bekardeydə bə beton. Məxləxi dil de tıp-tıpi jəyde. Podşo kinən şivən kardeydə çə tərəfo.

Podşo jəyde zikkə ki, dasti okə, hələ bunum, kon sıgı bekarde.

Zoə ənəxəbədə ıstə dasti qordıneydə osmonədə, çənə zuş heste, kırtəğə doydə sıgı. Sıg şeydo qın beydə çı çəşiku.

Podşo rəyrə əmr doydə, epuşteydən çı zoə kəş-poçon. İştə odəmonən vığandeydə çı sıği duno. Əncəx pəydo karde zıneydənın sıği. Mandeydən mətəl, zıneydənın çıç bıkən. Zoə bı vaxtı dame beyde:

-Ay cəmat, bıməsən, az sipiyə sığım bekarde, şoy-şoyku əvım şodoy. Podşo votəy rostebu, bəvədə az çı podşo kinən, əçəy taxt-tociyəñ soybım.

Har tərəfiku cəmat xəbə səydə:

-Oxo, əmə çökne bovə bıkəmon ki, tı sipiyə sıği bekarde?

Zoə voteyde:

-Im vey hostonə koy! Şımə diyə bıkənən bə mavlə dilədə mandə sıği. Ehanə siyo sığ mandəbu, bızın, az sipiyə sığım bekarde.

Odəmon qıneydən bəyəndi. Rəyrə diyə kardeydən bə mavlə dilə. Vindeydən ki, qıləy siyo sığ mandə əçəy dilədə. Sıği vardedn nişo doydən bə podşo. Podşo suteyde-əvəşeydə, hiçi vote zıneydəni.

Zoə çı podşo kinə səydə, nişteyde bə taxt. Çı kanə podşo karde hile bə cəmati voteyde. Peşon əmr doydə ki, ın zolimə podşo çı cəmati çəşi vədə çı daro ehaştən məydonədə.

Osmonədə se qılə sef eqıniye: qıləy çımı, qıləy çı nəğilbivoti, qıləyən əçəy bınıvışti.

Səvon: Dolçə sırr.

MUSA PEYĞƏMBƏR

(Rəvayət)

İ şəv bə İsmoyil peyğəmbəri (s) xəbə doydən hanədə ki, bə dınyo qıləy tojə peyğəmbər bome. Çəy nom Musa bəbe. Çə rujnəkə hejo çı İsmoyil peyğəmbəri (s) çəş bə ro be.

İsmoyil peyğəmbəriyəñ (s) dı qılə kinə sonij hestbe, zoə fərzəndış nibe.

Ruji ın kinon pəson danə kardeydən, bardeydən bə honi bo ov doy. Vindeydən, bə honi qəv qıləy çənə yolu sığ pırtıyə, honi qəvıj qəte. Ha zu jəydən, sıği çı honi qəvıku bə kəno doy zıneydənın. Vindeydən ki, de roy qıləy zoə dəvardeyde. Bımi voteydən:

-Çəmə boə, bəmə koməq bıkə, ın sıği peqətemon çı honi qəvıku. Bıde pəson ov peşomon.

Zoə voteyde:

-Dəvardən, az sıği pebəqətem, rəd bəkam.

Kinon voteyde:

-Ne, ıstı coyline zu əvişkini. Əmənenə koməq bıkəmon.

Zoə bı kinon votəy quş doydəni. Xəyli qoni bə ın sıği çı honi qəvıku rost kardeyde, şodoydə bə kəno.

Pəson ov peşome bəpeştə kinon omeydən bə kə. ın əhvoloti qəp jəydən boştə pıə. İsmoyil peyğəmbər (s) şedə bə fik. Boştə kinon voteyde, bışən, binəvən, pəydo bıkən ə zoə, biyəñ çımı tonə.

Kinon tikəy nəvə bəpeştə ın zoə pəydo kardeydən. İştə pıə sifarişi bəy rosneydən. Zoə peqəteydən, vardeydən pıə tonə.

İsmoyil peyğəmbər (s) xəbə səydə zoəku, ıstı nom çıçə?

Zoə voteyde:

-Musa.

Bəçəy dili əyon beydə ki, ım bəmi hanədə votə bə peyğəmbərə. Voteyde bə zoə:

-Çımı 50 qılə pəsim heste, zoə fərzəndım ni. Tı bımənd çımı tonə, əvoni bıçovın bəmi. İmsor çənə moə və bə, həmə ıştıne.

Musa rozi beydə.

Sor dəvardeyde. Bı sori pəson həmmə moə və zandeydən.

İsmoyil peyğəmbər (s) voteyde:

-İ sorən bımənd. İmsor çənə niyə və be, həmmə ıstı bəben.

Musa ijən rozi beydə. İ sorən pəson çovneyde. Bı sorədən pəson həmməy niyə və zandeydən. İsmoyilən pənə soriyəñ, ımsornə soriyəñ vənə həmməy bə şerti hisob doydə bə Musa.

Bı vaxt çı Musa 20 sin təmom beydə. Bəy xəbə rəseydə ki, çəy pıə diyədə Cəbrayıl nomədə i kəs ıstəñij peyğəmbər elan kardə. Əy çı Musa pəj doə kışte. Musa İsmoyil peyğəmbəriku (s) icozə səydə ki, bışu bəştə pıə kə. İsmoyil icozə doydə bəy. Gərəyz ımı, ıstə qıləy kinən doydə bə Musa.

Musa peyğəmbərən (s) ıstə jeni peqəteyde, omeydə bəştə pıə kə. Vindeyde, Cəbrayılı dıvyədə ıstəñij peyğəmbər elan kardə. Diyədə har çıçij piyeydə kardeyde, hiçki bımi hiçi vote zıneydəni.

Çı tərəfoñ xəbə nəveydə ki, Musan işteni bəne peyğəmbəri bardeydə.

Diyədə çımon dıkəsi toyfə har vırədə bə i yəndi piyarş kardeydə, yəndi qəteydən. İmi vində Musa Cəbrayili vanq kardeydə, voteydə:

–Çəmə kom qılə həyğətən peyğəmbər be sbut kardeyro boy tınən, azən işte toyfə odəmon həmməy sədo bıkəmon bə Nili şam. Əmr bıkəmon. Hələ bunun, bə çiki sıxan Nili ov ru beydəni, mandeydə? Bə çiki sıxan bıməndo, bızın, həyğətən peyğəmbər əve.

Bo maştənə kəsımot kardeydən, co beydən.

Şanqo Cəbrayil işte lınqonku işteni epuştəydə bə şalmoni. Kardeydə lovə bə Xıdo ki, tı minı rısvo məkə. Tosə maştə hıteydəni, lovə kardeydə.

Musa (s) isə orxoyin hıteydə, iştən-bəştə voteydə: -Az peyğəmbərim, Xıdo çımı votəy bəməsc.

Maştənəy dıkəsən dəştə toyfə omeydən bə Nili şam. Sıftə Musa peyğəmbər əmr kardeydə. Nili ov hiç bəştə nəzən vardeydəni. Çəğın Cəbrayil əmr kardeydə. Nilə ru bə saət mandeydə.

Musa bərk gıyzın beydə. Cəbrayil bəy rık doyro voteydə:

–Boy dəştə toyfon eşəmon bə ru. Ki dəştə odəmon nıtarso, əv coylı bəmande, peyğəmbərəti bəka.

De gıaydə Cəbrayili piyədəşə Musa (s) çı arəku peqəto.

Musa (s) rıkso beydə, iştən-bəştə voteydə: -Hələ diyə bıkəy, Xıdo, az işti peyğəmbər be-be, Tı minı iyo rısvo kardeydəş. Bıde hejo bımardom.

Dıynənən dəştə toyfon i vırədə eşeydən bə ru. Cəbrayil dəştə toyfəumjən Nilədə təseydən. Musa (s) isə dəştə toyfə səğ-sələmət mandeydə. Musa (s) işte peyğəmbərəti kardeydə.

Əve voteydən: -Xıdoən zəhlə barde əbını!

*Bə gələm səkas: Nazim Hacıyev,
Lik, Nodə di*

KOSİBƏ ZOƏ NƏĞİL

Qıləy hestbe, qıləy nıbe, gərəyz Xıdo hiçki nıbe. Qıləy məmləkətdə qıləy kosibə zoə hestbe. İn zoə çəş dəmeydə bə podşo kinə. Podşo kinən əvıj piyeydə. Əncəx podşo voteydə: -Az işte kinə bə kosibi odənim.

Vey voteydən, podşo kam məseydə. Oxoyədə kinə bə zoə umjən qıneydə, viteydən şeydən bə co məhol.

Bı məholədə boştə qıləy kumə duteydən, jıyeden iyo.

Ruji zoə şeydə bə vıjor. İ kilo əno səyde varde bə ka. Jem-şu nışteyden bə əno harde. Kinə qıləy əno pəə kardeydə, əno dıləku i mışt gızıl emeydə eposə. İmon xəyli soşyo kardeydən. Zoə gızılön qırdə kardeydə, bardeydə bə vıjor, həvateydə.

Boştə de gızılı qıləy çəkə, səhmoninə boğ soxteydən.

Kinə pıə-podşo vey nəveydə boəvon, pəydo karde nızne bəpeştə, rıkış emeydə. Bino kardeydə bə sorəx karde ki, çımı kinə pəydo bıkən, az dəey dust beydəm.

Podşo əvoni sorəx kardeyədə bıbu, boşmə qəp bıjənom çı kosibə zoə iyən podşo kinəku...

Bı vaxt çəvon jıyə məmləkəti podşo eqıneydə mardeydə. Vəzir, vəkil qırdə beydən ki, çıç bıkəmon? Voteydən, kafe bıpərnəmon, çiki amışə nışte, əy podşo bəvıjnəmon. Rozi beydən.

Kafe vardeydən, pərneyden. Kafe pəreydə nışte çı kosibə zoə amışə.

Vəziri bımı rık omeydə, voteydə:

-İm hesab nı. İm çəkənə bəbe, kosib, həməñ qıləy gəribə bəbe boəmə podşo?

Kafe dımınə kərə vadoyden. İjən əv pəreydə, omeydə nışte çı zoə amışə.

Vəzir lap iştəkə beşeydə. Əmr doydə, zoə qəteydən dənoyden bə zındon.

Semınə kərə kafe pərneyden. Ha çəş kardeydən, kafe hiçki amışə nışteydeni. Xəyli osmonədə qardə bəpeştə, pəreydə. Eqıneyden bədi əy.

Bı vaxt iştəbən bo zoə bə zındon nun bardənbən. Zındını

kəybə çəkne obeydə, kafe pəreydə, dəşeydə bə zindon, niştə ijen
çı zəə amisə.

İmi bə vəzirı rosneydən. Vəzir məcbür mandeydə, çı kosiba
zəə podşo mande rozi beydə.

Kosibə zəə iyo iştə podşoeti kardeyədə bibu, bəşmə xəbə
bıdəm çı kinə pıku.

Kinə pıə xəbə qəteyde ki, çəy kinə de yeznə bı məmləkətdə
jiyeydən, əncəx, zineydəni ki, yeznə podşoy. Bəştə vəzirı əmr
doydə ki, bə da qılə dəvə var-davlat, ğızıl bo bijəno, bıbə bo
yeznerə.

Vəzir çəy votəy kardeyde. Dəvon de boy vardeyde bə yeznə
bə məmləkət. Zəə xəbə saydə. Voteydən bəs əv çəmə podşoy.

Vəzirı de dəvə boon vardeyden çı zəə tonə. Zəə əhvolitiku
xəbədo beydə. İştə var-davlatikuyən da dəvə bo doydə hozı karde,
oqordıneydə bə həsuyə kə.

Vəzir oqardeyde de vist dəvə boy bə podşo sərəy, xəbə doydə
ki, iştı yeznə isə iştisənərbobə podşoy.

Podşo bəştə kardə koon pəşimon beydə. İjen baxşə
peqəteyde, bə podşo layiq de hurməti omeydə bə yeznə məmləkət.
Bə yeznə - potşo xəbə doydən ki, iştı həsuyə omeydə. Əvən bo
həsuyə exroc nıberə iştə vəzir - vəkili peqəteyde, de hurməti
beşeydə bəçəy nav. Demiyən dust beydən.

Əvc, voteydən ki, hiçki oxoy əbini zine. Imrujnə kosib maştə
ən yoləərbob bəzne be.

Həməkəsi tale Xido nıvıştıcydə.

Osmonədə se qılə sef eqıniye. Qıləy çı nəğil votəkəsi, qıləy
əy bə ğələm səkəsi, qıləyən açəy handəkəsi.

*Bə ğələm səkəson: Nəriman Ağazadə,
Aytəkin Zeynalova, Nazqul Məmmədova,
Seyfəddin Əliyev, Lik, Nodə di*

TALIŞ DİLİNƏ POETİK TƏRCÜMƏLƏR

BƏ TOLIŞI ZIVON POETİK TƏRCÜMON

Talışcaya tərcümə edən: Rza Musayev

Məhəmməd Hüseyin Şəhriyar

BƏ HEYDƏRBOBO SƏLOM

(poemakü i poə)

Heydərbobo, qınıyədə avəvu,
Ovəyz de ğıyzi omədə, jəydə zu,
De dəstə diyə kardə kinə, vəyü
Viğandedəm bə el-oba az səlom,
Bəşmə zıvon ikərə bo çını nom.

Heydərbobo, de həşi peşt bisuton,
Dim bısıro, honiyon ekon ason,
Əğlonı i dəstə vil dəvason
Biyo bı tərəf, əy bıda bə vavazi,
Bəlkə bəyşdi çı hitə bəxti yazı.

İd oməbe, şəbpərə handedəbe,
Pəvəndiyə zəə roy səpe mandedəbe.
Har kəs bə i kə kışdi ğandedəbe.
Ah, çı xosə ğaydəbe kışdi ğande,
Bə dasmoli idə baxşə dəğande.

Vərzəğandə ambu bəhvət omədə.
Əğlon sədo eqındəbe dəbədə.
Əmə açəy omə xəbə məsədə
Əvitimon, cğandimon vanqi-vu,
Qandım ədəymon, əstənimon ambu.

Heydərbobo, avə eqətə osmon,
 Çı yəndisə yavə bə rujonimon,
 Çı yəndiku əmone, co məbəmon!
 Çəkətişon çamə dasdə səşone,
 Əcəb bəmə bevəcə ruj doəşone.

Çı fələkiku bıqətənən xəbə,
 Bıdə bıvoto: boçi dəmə dəbə?
 Astovon bə parcin jəy yağın səbə.
 Bıdə əvon həmmə bə zəmin emon,
 Məfbo dıədə duz kardə tələ şeyton.

Keş pərəbəym az de qınyə vavazi,
 Umuj bəbəym bando omə ovəyzi,
 Diyəro eqımiyə eli bəbəym az i!
 Nıznəmə in coəti ki eğande,
 Bə tərəfədə ki marde, ki mande.

Heydərbobo, mərdə zoon peroson.
 Nomerdon tı bəçəy cəzo bırosən,
 Kıl-kımotdə neçiyon bıqət, bıtosən,
 Bıdə pəson aləfi bəhən rohət,
 Neçi əvoni nıkə hiç norohət.

Heydərbobo, ıstı dil hey şo bıbo.
 Çıçı harde, təmin bıbo, ho bıbo,
 Detı dəvardə kəson həmro bıbo!
 Bıvot çımı Şəhriyar, şairə zoəm,
 Əçəy umur nibe heç be dard, be gəm.

HƏ

Çəşon asin, oqınyə hə,
 Həmuş ıstə şələ bıbo.
 İn roy i ruj bəjəş bə sə.
 Oqımc botı bəmande.

Şələ jiton fəğır beyədə,
 Tam-tami bəştə ro şeyədə,
 Şələ ıstı peşti jəyədə
 Umu bə cılı dəmande.

Palan zolımc, doydə doj,
 Hələ jıdəş, çəşonı oj.
 Tıni dəro bəka i ruj:
 Əv boştı balə bəmande.

TALIŞ ŞAİRLƏRİN DOĞMA DİLLƏRİNDƏ ŞEİRLƏRİ
TOLIŞƏ ŞAİRON MOƏ ZIVINƏDƏ ŞERON

Zulfuqar Əmədzadə

TÜKƏ MAHNE

Rüji-bə toja obeda,
Sibi kijon cə-cə jeda,
Kə xıyzon hamə pebeda
Xosə moəm bə tük şeda.

Takarda tükə oləton,
Tünükə de dasə vünon.
Peşo qofe bəsə nodə.
Şinə moəm bə tük şeda.

Damedə bəy tüki olət,
Dasonədəş çokə ğıvət,
Bə pəhlivoni oşeda.
Şirə moəm bə tük şeda.

Jenon həmə dasə-dasə,
Har rüj beşdən bə lekəsə
Məzə bənəy vəyə bedə;
Xosə moəm bə tük şeda.

Həmə taka i ranq olət,
Lekonədə vıtdən sıbət,
Qıla-qıla donə jeda,
Şinə moəm bə tük şeda.

DAVARDƏ RÜJON

(*poemakü i poə*)

İ tonı bande, i tonı diyoy,
Vəyşt ki votedən, əv ənə iyoy.
Maştə çe diyə pemedə həşi,
Dəvətdə bə vilon, bə doon başı.

Tolişi məhol, ha xosə vətən!
İştı umriku vey soron şedən.
Ocnən zındənin vey kəson tını,
İştı dovləti, iştı heste-ni...

Şəkər Aslan

LANKON

Toja şəhər, kanə şəhər,ğ
Tı dəqiş bəş çanə şəhər.

Çı ğəşənqin vılə boğon,
Bılində doon, qədə toğon.

Ah, çı xəşe, xəşe həvo,
Dardi dəvo, doji dəvo.

Avlodonı zəhmətkaşın.
İştı dilin, iştı çəşin.

Zındəş çiçe iştı sinə?
Xəzinəyə, əv xəzinə!

Moye hise, mıvı hise
Ambür, üləs, kıvı hise.

Ətrinə çay nişə əvəz,
Sofe həvo, sofe nəfəs.

Tı lıgmonış, conə Lankon,
Çəmə Lankon, Çəmə Lankon.

Əhəd Müxtar

İŞTI HƏŞİ TOJƏ PEMƏ

(poeməki i poə)

Ki bənc vote Toliş qədəye?
Toliş bəmənə qıləy nənəye,

Şinə boliye, xose inəye,
Qədə nəvəye, yolə dədəye...

Tolişi fəxr Əhmədi zoəye –
Zülfügar Pencəy Əhmədzodəye!

Məəqr Pensəje? Əncəx Pensəje?
Ki dü bivoto, Xıdo əy bəje!

Zülfügar Pensəy tolışın dıle,
Dı əğli əğil, dı yolu yole.

Əv çı məholi sementə parde,
Fələki peşti arıştə merde!..

Xanəli Toliş

OZORBOYCON

Ozorboycon – obə iyo har curə vilon,
İyo ocey keynə pida bo dusti dilon.
Çıvrəy tulən, çıvrəy ovən dəvəye, dəvo.
Çıqın bə kə sərost bəşe şıkəston, şilon.

Ozorbocon, Ozorbocon, tı çəmə moə!
Ləzqi, toliš, türk iyən kurd - i dədə zoə!
Çan sa sore i virədə cidəmon əmə,
Bə iyəndi koməqimon, nunimon doə.

İn zəmini məhəbub bəkərdə Kaspi diyo,
Qasbu bəhişt iştənəbu in vişon iyo.
Ozorboycon – çı sə-bə sə İlahi şere,
Hiçki çəşon si əbini, əşini çıyo.

Ozorboycon – xosə məhol, çəmə Vətəne,
De banid-kuy, de kəşənon, dəmə Vətəne.
Az deoylina, tı deoylina, oxo çiçimon?
Çiç vindəmon i virədə həmməy Vətəne.

CON, TOLIŞƏ BANDON

Dıldəm botu olivə
Xun, Tolişə bandon.
Omim dəşim bəşdi və
Con, Tolişə bandon.

Havze əmə bandi-ku,
Kaspi, Viləş, Vazə ru
Sədə hoco işdiku
Con, Tolişə bandon.

Dılım bo ti larzedə,
Çoko bəbeş – tarsedəm.
Vilonədə parzedə
Şon, Tolışə bandon.

Əməni şo kardedəş,
Dardı-səron bardedəş.
Bo tolışon vardedəş
Nun, Tolışə bandon.

Az tolışim, bandi zoəm,
Məhəmmədi handi zoəm.
Rosto votedəm, az qolışim,
Çe Kadusi qəndi zoəm.

Az tolışim, diyo çəşim,
Biyə honi çəşmə təşim.
Şodon mını bə bul qiyə,
Oviku az ələtəşim.

Az tolışim, bərəkəşim,
Təvəməni hest, ərəkəşim.
İ ruc bome, bəvindəyon
Vulkan obə, az bebaşem,
Az tolışim, az tolışim!

Məsud

Yadulla Sayad

Ti, ha çımı xoşə zivon,
tolışə zivon,
Ti, ha çımı moə zivon,
hovə zivon, boə zivon!
Ti, çımı kəy,
çımı xəlqi, çımı eli
suniş, bızın,
bo dco kəsi telən bıboş,
bomı ha vaxt şiniş, bızın.

Ti ni boboş,
ni bəbem az,
ci qarəzon vi bəbem az.
Ti qin bıboş,
bı dınyoədə du bəbem az,
ımı bızın, əndcəx dıti
bə zəmini, osmoniyən
zu bəbem az!

Nəriman Əğəzodə

Ha dustım, boy bə səyr beşi,
Bı Tolışə bandonədə.
Vəyştı bıvınd deştə çəşi,
Bı Tolışə bandonədə.

Honi ovon bənə biyəy,
Ki peşoməy, sa sor ciyəy.
Pəydo bəkaş, çiçi piyəy,
Bı Tolışə bandonədə.

Dimbədimin çəmə bandon,
Im Kəmərku, əv Səvalon.
İye vişə, ruy, kuy zıvon,
Bı Tolişə bandonədə.

Har halədə tarix hitdə,
Okə, diyəkə, çıxon votdə.
Bızəyədə, Biləbandədə,
Bı Tolişə bandonədə.

Im Xəlifon, im Osnəqon,
Imən çəmə Canqəmiyon.
Çe Boboki rizon iyon,
Bı Tolişə bandonədə.

Qəssəm bibu bə həşi çaş,
Veye çəmə tarixi yaş.
Sıron niyon, tı obikoş,
Bı Tolişə bandonədə.

Rza Musayev

BƏ İNSOF BOY, A BILBİL

Çəmə boğdə bı pozi
Səvili okardəşe.
Bilbil, tıku norozi
Sinəş poə kardəşe.
Bə insof boy, a bilbil,
Bınışt çəmə xolisə.
Həsrate bəti in vil,
Sute əçəy dili sə.

Pozədə beşdəş,şedəş,
Nomı mandə bebəfo.
Çoknəy çəyku co bedəş?
In vil kəşədə cəfo.

Çokə zoəş, bəhə tov,
Zomsoni voə-voşi.
Bə vili məkə zulım,
Mətarə, bəməşi məşi.
Bə insof boy, a bilbil,
Bınışt çəmə xolisə.
Həsrate bəti in vil,
Sute əçəy dili sə.

ĞƏZƏL

Boy bovə bıka, bəti çəşədəm məhol bevəcə,
İ ruj nıvındım tını, dardon bədən bol, bevəcə.

Çı dınyoku bəxəbəy ıştı reçi nıvındəkəs,
Qəv lol bıbo voteyədə «dimədəki xol bevəcə».

Bəştı həvo pərcyədəm, marışt çını kəşi-pəri.
Bə çəşım han əşini, bımasom əhvol bevəcə.

Qıləy siyo çəş-bəvi, sipyə dimi noxəşinim,
Noşi xəbə qəteyde: boçi ıştı hol bevəcə?
Dıl pure de sıxani, voteydəm: vındıme az tı,
Şin-şini qəp bəjemon, vındəm, bədəm lol, bevəcə.

İştə dili sıxanım votəmbe az boştə dodo,
Məsəme ki, bəyi vota: çı Rza xəyol bevəcə.

BOYATIYON

Kinə, mənəv marzisa,
Darzi bənon darzisa.
Mardənəbəym, i ruj az
In səm noəbəy barzisa.

Kinə, bomı noz bıka,
In nozi diroz bıka.
«İşti pəvəndi bəbəm»
Tı in xəbə rost bıka.

Kinə, vişədə mənəv,
Bətarsəş dəşoş bə şəv.
Sa sor şini əhənim:
Libut dəşo bəçmı qəv.

Ha kinə, qədə-qədə,
Boy, bə xəlxi sır mədə.
Az bıbum, ijənən tı,
Qıləy xəlvətə kədə.

Ha kinə, vəse, vəse,
Eşğən qıləy həvəse.
Çımıku qiy məqordın,
Dışmen umi bəməse.

Kinə, vil vanqo-vanqo,
Az bədom bətu şanqo.
Bemı çoko hütədəş?
Mor dəno ıştı yonqo.

Ha kinə, məşi, məşi,
Tı çımı ovşum, həşi.
İ rujım nıvinde tı,
Qətəme botu pəşi.

Jəgo məzın xəşim az,
Çı sutə doy bəşim az.
Çımı dard zıney pidə?
Botino noxəşim az.

Allaverdi Bayramı

JƏĞOY IM, YA JƏĞO Nİ?

Conımon xəy beydəni,
Dıləvaqi beydə ni,
Dard pıxniedə əməni,
Hay qləy bandi qoni –
Jəğoy im, ya jəgo ni?

Boğədə di nıdılı,
Qardəmon qırdo vılı,
Həx bəmon bə bilbili,
Pi bəmon, hol ni həni,
Jəğoy im, ya jəgo ni?

Bəsə i lınqə, rəyrə,
Vaşdəbiş sa i kərə.
Əyşdəsəy – jedəş nırə,
Dəmon novniedə tını –
Jəğoy im, ya jəgo ni?

Sio muəxolon dəjəniş,
Bə ro lənqər əjəniş,
İsət pi bəş, piəjəniş,
Si beydəniş çı hani –
Jəğoy im, ya jəgo ni?

Umrımon qınyə bə sə,
Xəməni oxo rəsə,
Əzrayil mandə poysə,
Bo nəho bəstey conı –
Jəğoy im, ya jəgo ni?

BO RƏHMONİ

Ha maştoni şim,
Bəşmə ro beşim,
Tının nıvindey.

Bəney ço vəşim,
Sutim evəşim,
Tının nıvindey.

Qardışi rəsim,
Bə həycon dəşim,
Mandim - edəsim:

Bunum omeydəş?
Bəmi xoş beydəş?
Bə məktəb şcydəş?

Bənem roədə niş,
Bə çəş ziedəniş,
Həjin doedəniş.

Mını əvindiş,
Kəşon oəşandiş
- Məşiş - əvotiş,
Bənəy hırdəni
Bə ro əvitiş.

İsət tibədə,
Cənnət məkonış,
Cismo gəlbədə,
Ruho dəməniş.
Zəmə gəlbədə -
Həmon Rəmoniş.

Bir xalqınun ilmöləri

Əli Nasir

NIQINO ÇƏŞ BƏVON

(mahne)

Nəğərot

Niqino çəş bəvon, damə çımı çəş bəvon,
Çımı dardi dəvon ıştı siyo çəş-bəvon.

Micə ros kardedəş, tı bəmi noz kardedəəş,
Ə nozi vey bıka, tı nozi xos kardedəş.
Mımı ka ov bə şom, bəştı vilə dil dəşom.
Ki gıbon votlandə və, az gıbonim bə çəşon.

Niqino çəş bəvon, damə çımı çəş bəvon,
Çımı dardi dəvon ıştı siyo çəş-bəvon.

Tı bəmi noz bıka, az botı nozə bıkam,
Çı vilə bəştı qıy vilə qıyoza takəm.
Şo bibü çoknə dil, dardi əviş ka be hol,
Bihıto çoknə çəş, mandəbü bilbil be vil.

Niqino çəş bəvon, damə çımı çəş bəvon,
Çımı dardi dəvon ıştı siyo çəş-bəvon.

Dı micon ox cedəş, bə dilisə doğ cedəş,
Mını kışdəş, peşo səy enovindəş şedəş.
Kinəlim boy məşi, avə dəbaste həşi,
Çımı dinyo bızın dıştı çəşon bə rüşin.

Niqino çəş bəvon, damə çımı çəş bəvon,
Çımı dardi dəvon ıştı siyo çəş-bəvon.

Bir xalqınun ilmöləri

HA BİBƏFO, HA BİBƏFO

Ha bibəfo, ha bibəfo (4 kərə)

Umri zımiston dabame,
Bə.sə sipyə va ebəme.
Dıl bəvotə, çəş bəbəme,
Daston bənəven bo ləvo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.
Dimə kükon kütə bəbe,
Avşümədım sütə bəbe.
Astovəçəş mütə bəbe,
Çal bəbe siyo çəş-bəvon,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Bİlbili hande bo vili,
Vili doğ çəy bəçey dili.
Vindışe bilbili holi,
Vilişən sütə telə vo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Ecə bə dil çəği teği,
Ümür kardəm az də doği.
Tınən i rüc çəği boği-
Be ətrə vil bəbeş oxo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Tı nıkay bə dardı dəvo,
Həni ə Leyli niş, məvo.
Xıdo zınə coğnə rəvo,
Nasir bısüto, bitəvo,
Ha bibəfo, ha bibəfo.

Ha bibəfo, ha bibəfo (4 kərə)

VIY NƏNƏLE

Nəğərot

Tini vinde kinələ, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənələ, kəykü beşə mərdıməzo.

Coqo zikkəş ce piyo əv co bızın doydə əzon,
Bibünom heç nıciyo, hardədə nün bitəso.
Dimınış karde gəzo: Ay balə, çiç dızdış hiyo?
Oxo cəğonə nənəkü az tını çoknə bıpiyom?

Tini vinde kinələ, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənələ, kəykü beşə mərdıməzo.

Votıme, ay xalələ, iştə vılım vındə iyo,
Dızd çiçə, bilbilim az, boştə vili handəm iyo.
Bıməso qəsbü beşü az diyəkəm bəştə vili,
Pidəme iştı kinə, boy tı məqın bəçımı dili.

Tini vinde kinələ, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənələ, kəykü beşə mərdıməzo.

Bımədə jındo be lap, soy sığonuş gənde bəmi.
Votışe dızdı dəkə həpli-həpo handə bomı,
Sığ oməy ay kinələ, lap çı dili saysə qinə.
Dı zü az iştə jonım çəy dasədə roxnə zinə.

Tini vinde kinələ, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənələ, kəykü beşə mərdıməzo.

Eqımo sığ bə rüci iştı nənəm vındə əyo.
Be dilim az çə rüci, eqne dilım mande əyo,
Əçey qızqon dı şonə çanə bərandeş ha kinə?
Po bıqət boy çəmə kəy, kəykü bəmandeş də nənə.

Tini vinde kinələ, az dəşəbim bəşmə hiso,
İ kərən, viy nənələ, kəykü beşə mərdıməzo.

TI QILƏY VİLİŞ

Bəpərə sədom çı boğo bə boğ,
Bəmase həmmə, tı çə əməsniş?
Bəpərə sədom çı boğo bə boğ,
Bəmase həmmə, tı çə əməsniş?

Tı qiləy viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qiliş bomo, qiliş bomo, qiliş bomo.
Tı qiley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qiliş bomo, qiliş bomo, qiliş bomo.

Tı qiley viliş honiyəçəşonsə,
Azən bilbilim vilə bəşonsə,
Azən bilbilim vilə bəşonsə.

Şəv-rüc botino, botino handəm,
Boy bınışd qüş bıda çımı kəşonsə,
Boy bınışd qüş bıda çımı kəşonsə.

Tı qiley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qiliş bomo, qiliş bomo, qiliş bomo,
Çı vili qiliş bomo, qiliş bomo, qiliş bomo.

Həsərətən sütdə, cığə yəlov nii,
Han-hıtım qin bə çəşədəm ov ni.
Həsərətən sütdə, cığə yəlov nii,
Han-hıtım qin bə çəşədəm ov ni.

Nəvədəm boto, nəvədəm şəv-rüc,
Jonədəm xov ni, dilədəm tov ni.
Nəvədəm boto, nəvədəm şəv-rüc,
Jonədəm xov ni, dilədəm tov ni.

Tı qiley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qiliş bomo, qiliş bomo, qiliş bomo.
Tı qiley viliş bomo, viliş bomo, viliş bomo,
Çı vili qiliş bomo, qiliş bomo, qiliş bomo.

Çı vili qiliş bomo, tı qiley viliş bomo,
Tı qiley viliş bomo, çı vili qiliş bomo.

Baladdin Veşo

PI NIBU

Qıryətmand avlodon, çı xəlxi roədə
Bıdənən dastbədəst, zəhmət pi nıbu!
Ki conı dəvardə çı həxi roədə,
Xəlxo bəpə əçəy gıymət pi nıbu.

Bə jıye bəqıne, ar be dimono,
Navəjən şəx nəvəy xəy mərəkono.
Nupərəşon mərdiy niğodən xuno
Merdyəti pi nıbu, gıryət pi nıbu.

Umi məbır dilo bə şəkön qorış
Rujçari səfo hest bə pokon qorış
Im dınyo jiyədə bə çökön qorış
Bo çökönro omə rəhmət pi nıbu.

Mərd əve ehtıram bo dustı qətdə
Həm həxi zınədə, həm rosti qətdə
Nəhlət bəy ki, dınyo didəsti qətdə
Bə hərəkəte ki, qıybət pi nıbu...

Vində bəd zəmonə sitəmi, Veşo
Dəvnnə xoş rujon xoş təmi, Veşo
İştən pi bibujən, çı gəmi, Veşo,
Xəlkyı dilo bə hurmət pi nıbu.

XİDO

Jimoni sırj ve, ni bızınə kəs,
Okarde piyəyon rə kıştə xıdo.
Doydə xoş rujqari bə komi, ço bəs,
Nimədə çay kiyə okıştə xıdo?

Bə iy dəvlət doydə, çay ağıli səyda
Bə qıləy ağılij doy, çay bəxti jəyda,
Har şeyij bibi ni, jiqoye ğayda,
Hay ğisməti i cur nıvıştə xıdo.

İy şəni, hurməti soybe kardedə
İy şəron dilədə qij-qij çardedə

İy şoyku məste, ləzət bardədə
Çı iy çəşe arso dəniştə xıdo

Ki zində bivoto imi, isə, ço
Nohəx zutnin beşdə çı həxisə ço?
Nomerdi vadoydə iştən bəsə, ço.
Çı mərdi dı aspin səniştə xıdo?

Həromxur azadə hardə, nəvdə şik
Hələli zəhmət ğon, ğəzənçij sıvık
Çəy ruji dəndə bə siyo pəlu tık
Kasibi bo conı pekıştə xıdo

Bo sırron okay ro-sıvoldaj bə ki,
Mudrik bə fik bəşe, nodon bə həki
Veşo, rosti bivot bəni hələki
Ço dı bədi çokon ekıştə xıdo?..

ÇƏMƏ LANKON

Vəyşti oxşe, xoş diləkəş,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.
Jı şəhərc, şəhəron çəş,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Çı ğiryəto bərkone im,
Çı iqidon arkone im,
Tarixədə Hirkone im,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Bo vətəni con noy komi,
Qətdə çəvon ehtirami.
Fəxr kardə dı Həzi nomi,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

İştə ğudrət Xıdo viyo,
Nuşo doaje Mehro, xəyo,
Həvi-boy dı Kaspi diyo,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Reçinəti qıləy cəlol,
Eşğ yo dilo haştəni hol.
Siyo çəşe kinon məhol,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Tamşokə bə çayə kulon,
Butə-butə obə vilon.
İvrəy vətən çı bilbilən –
Çəmə Lankon, çəmə Lankon.

Ço aləme feyxə vığon,
Çəş randedən lima toğon,
Portoğali, əno bağon
Çəmə Lankon, çəmə Lankon

Barzə bolo çinarə don,
Oxşər bəştı iqidə zon.
Varde Veşo həvəs bə con,
Çəmə Lankon, çəmə Lankon!

DİNYO

Mərdon, fəron jiço jəysə,
Çəxi bino bevo, dınyo.
Şedəş sə qij, bə nıvəysə
Ro qin kardə qabu, dınyo?

Çokı baste çı kəşəno,
Bədiş, çidəş çı nışono
Lap eqınəç çı çaşono
Bənə tırşə əvu dınyo.

Nahaştəki, sədoj beşo,
Ekişte tı həxi hejo,
Məxloğ votlandə bıdə eşo
Felin dıdim, dıvu dınyo.

Dı sırə, dı bəmə bə dast,
Dəndə i cur həmə bə dast.
Boki, zolum, gəmə bə dast,
Boki nozəyn vəvu dınyo.

Qa sırdəş, qa bəmedəş tı,
Bə sa cur dim damedəş tı,
Xəzon bedəş, emedəş tı
Bedəş ijən kavu dınyo.

Veşo fikij kay nıgılo
Səj benişe çı dəgılo
Zono bə pe gəmi dılo
Kardəş ijən şoyvo, dınyo.

Bir xalçanın ümələri

BANDON BOY, BOY VOTDON

Dili pidə bə seyr beşum,
Bə vənəşə həvəs bışum.
Tusbin zoni bə şığ də şum –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Beşi bə rəğ, eşi bə dul,
Çəkut akkə manqul-manqul.
Vonəye ov – kija-kəvul –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Bandon çımı rastə kəşum,
Qədimiku barzə bəşim!
Bızəy halon, Divəğəşim –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Mistonisə, Həzovisə,
Honyon ov şin vinovisə.
Umri bıbən say bovisə –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Çı tarixə kitob – Coni,
Boboy haştə boştə soni.
Bə şer eğand tı imoni –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Çı içidon inə – bande
Boboki poy çinə bande
Im orande, Şinəbande –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Suvar bibi, bırom aspi,
Bə Kəmərkuy başı rostbi,
Çıyo çidə dıyo Kaspi –
Bandon bəmi boy, boy votlandən.

Bir xalçanın ümələri

Əvəsori hır be perand
İştı məydon Canqəsəy band
Bə Həmati yon fik eğand –
Bandon bəmi boy, boy votland.

Zındəm çımı roy bə çaşe,
Piran, Zuyən gəyd bıqəşe,
Maştə-maştə həşi beşe
Bandon bəmi boy, boy votland.

Değə nəvdəm rizə-rizə,
İlhəmi lap oka zizə.
Həvəs omdə həvəsizə –
Bandon bəmi boy, boy votland.

Şonəysiği həvoj çiçe?
Çı Poçkoni ətri kuçe.
Barzəvu band bandon reçe –
Bandon bəmi boy, boy votland.

Vilvo bandon naxşe-mandə!
Vilin, vəyştı oxşe-mandə!
Vənəşədə baxşı mandə –
Bandon bəmi boy, boy votland!

Liki bandon vılstonin,
Bə ha tərəf Veşo yonin,
Səvoəloni qədə boonin –
Bandon bəmi boy, boy votland!

TOLIŞƏ MƏHOL

Kəfşənış behişte, vişonış nəğil,
Osmoni-rismoni ranq bandonədəy.
Astovon har şanqo mahne handedən,
Ovşumi rüşinə çanq bandonədəy.

Dıyo həzo sore sə jəydə ıyo,
həşi çı bandonkü bə ro dəqında.
Roon- çı zəmini boftə tımönin,
nə odəm oqında, nə ro oqında.

har vıje çı qıləy hoii çəşməye,
Qıləy rüf hütədə har sıği jiadə.
Diəkə çəşi püri bə ambürə do,
Çımı tarix hitə çəy rəği jiadə.

COYLİ VAMƏDƏ

Az ıştı çəşonkü dənibəvardem,
İştı çəşonədə bəmərdem, dili.
Az ıştı gıbonim, az ıştı baxşim,
Bətım dim okardə bəbol-bəboli.
Az ıştı çəşonkü dənibəvardem,
İştı çəşə qile - Tolişi nəğil.
Tı ıştən i vıjəş, cıvoni mardəy,
İ bandı dardı doy, vəşi doy, dəğil.
Az ıştı çəşonkü dənibəvardem,
Lap joğə zındəmən, çəş ni, otəşe.
Bəştı sə bıqardom, məvit bə diəro,
İm çımı orzüye- tınədə vəşe!
Az ıştı çəşonkü dənibəvardem,
İştənım pəydo ka ıştı nomədə.
Ay bəştı sardonə insofi gıbon,
Boy, mını ənədə coyli vamədə!

İŞTI QƏDƏ DILI

İşti qədə dili bədizem i şəv,
İşti qədə dili baham şin-şini.
Tı çımı i vənqə onubə siriş,
Tı çımı i çanqə şinə rüşini.

Az bənə voşədə mandə vənəşə,
İşti məhəbbətdə lısqə bəm, dili.
Bənə pəpürüzi orəxəm, sütəm,
İsət i mütə bəm, lısqə bəm, dili.

Az bənə yətimə astovə rüşnə
İşti çəşonədə pepüşəm, kinə.
Tı joğə məzun li, əğlim hələ,
Tıkü iştə həyfi bebəşəm, kinə.

İşti qədə dili bədtzem i şəv,
İşti qədə dili baham şin-şini.

Sadiq Elyer

ABSÜRD

Qıləğ vəyə yığnəği
Bənə ən kəsibə gənəği
Bənə ən şinə tikə -
Çı pıxə dandonon mionədə
İştə ümüri ən oxonə rüji jia odəm
Be xəbəy mardə orəkü.
Soədə dərivə sıpə nom Bime -
əçəyəvən vəşişə.
İyəv vindəş ki,
tovış ni...

Bir xalqınun ümöləri

Bə osmon fişənq gəndedən:
Sı,
Zard,
Kavü...

Səmayə Güləliqızı

BAYATIÖN

Mı aşığ bə sıə vili
Sutdə nodə bilbili.
Əmonətim oqətə
İşti doə piyə dili

Mı aşığ bəti oxşəş
Bəmi oxşəş, bəti oxşəş.
Çanna məholi nəvim
Hejoy ni bəti oxşəş.

Mı aşığ bə Bolədi
Moy, mivədə bolə di.
Əvə zuənocon vitə
Boşamon bə Bolədi.

Bolədi taje sədəm
Ənə əyo moədə bəm.
Ki bə yod dənədəni
Ha ruc bə yod dənədəm.

XƏBƏ HİSE?

İşti eşğə mınış şair kardəşə
Heç işti xəbə hise?
Ovəyz omə həməş şirtə bardəşə,
Heç işti xəbə hise?

Bir xalqınun ümöləri

Əvəsore çı ruy kənoədə mandəm,
İştı vtə sıxanıku damandəm,
Bənə aspi bə rucino samandəm,
Heç iştı xəbə hise?

Tı Samaya bə bəlon vey eğande,
Bəçe nomi annə namə voğande,
İruc əvni baştı nomi bağande,
Heç iştı xəbə hise?

MINİ POŞ MƏKƏ

Annə muni poş məkə
Bə otəşi tovom ni.
Moyon beşən ovi dimi
Çəpım hise domon ni.

Mı vey sutəm otəşədə,
Ğışmət nıbım iştə diədə,
Nışon ome joqlə diədə,
Çərəz bimi jo rom ni.

Tale mınış bə həmoə ro niğande,
Heco mınış bə sığə ro dağande,
Pime çı bəxti dumo bo ğande,
Vindıme ki, dasım təylie sığım ni.

Çımı əsil çe Bolədi xokədə,
Xıdo bəmi səbırış doə anədə,
Osmoni dim avə omə çanədə,
Pərem pida kəşım hise həvom ni.

AZƏRBAYCANCA YAZAN TALIŞ ŞAİRLƏRİ

Camal Yusifzadə

HAMININ KÖLGƏSİ QARADI...

Kimə üz tutum, kimə?
Həyat faniymiş demə,
Kim öləcək yerimə?
Bənzər ölüm ölümə!?
Nə qalıb ki, dünyada?
Boşdur daha dünya da!
Mən nə isə apardım?
Nəsə qaldı dünyada?

Oğlum, qızım, ay nəvəm! -
Dərdi verməyin yada!
Arxamca boylanmayın:
Dərd yaşamır dünyada!

Upuzun sevda yolu
Dirənibdi gözümə,
Mən gedirəm özümə -
Qayıdıram özümə.

VAXTA YAĞAN GÖZ YAŞI

Bu payız da eləcə
Ağlayacaq bu gecə
Dərd göyərdi içimdə -
Qəhərləndim gör necə?
Ölən ümidlərə vay,
Sevdalı günlərə vay!

Kölgə düşən bəxtimə,
Kimsəsiz evimə vay -
Ağla, ağla ki, ağla!
İtən gününə ağla,
Bitən ününə ağla,
Ölənün ölübdü ta!
Qalan dirinə ağla!
Bu dərd saralan deyil,
Kiməsə qalan deyil.
Boylan əngin göylərə,
Yalın dizinə ağla:
Kimdi sənə ağlayan? -
Sağsan, özünə ağla!
Vaxta yağın göz yaş
Səl olacaq yaz baş!
Daman payıza ağla -
Qoy göyərsin baş daşı! -
Ağla, ağla ki ağla!
Tutub deyəsən səni
Ötən payızın ahı?
Axı bu gün bilirsən
Necə xoşbəxtsənmiş dünən, İLAHİ!

Bir xalqınun ilmələri

Tərən

Pəncərəm önündə lampa işığı
Söykənib qulağın qapı səsinə.
Sükuta sallanan kimsəsiz evim,
Bənzəyir boş qalan pul kisəsinə.

Yenə ağcaqanad pozan sükutun
Kölgəsi çürpür saat səsinə.
Sobada üşüyən külün qoxusu
Qənim kəsilməkdə öz nəfəsinə.
Bürünüb gecəyə uyuyur şəhər,
Yaman kimsəsizəm, kimsəsiz bu gün.
Sabah oyanmağa bir bəhanə var,
Yenə gün çıxacaq təsəlli üçün.

Mən hörümçəyəm -
ölümün toz basmış küncünə sallanmış
hөрümçək.
- Vətən deyilən labirintdə
qürurludur
tükədən asılı həyatım.
Toxunacaq, oxunacaq
çox şeylər var dövrəmdə,
dövrəm tərədən dırnağa tor.
Yoxdur məni isidəcək özge qor.
Baxın mənə,
baxın və görün
qurduğum həyat xəritəsini.
Sevin, əziz tutun ölüm yiyəsini.
Niyəsini soruşsanız da

Bir xalqınun ilmələri

147

deyəcəyim, söyləyəcəyim yasaq,
Lap elə bir yerdə olsaq da,
bir yerdə gülüb,
bir yerdə ağlasaq da
heç nə dəyişmir,
dəyişmir heç nə bu dünyada.
Balıqlardan və quşlardan fərqli
yalnız bir şey üzür məni,
yalnız bir şey -
özümle üz-üzə gəlmək.

Mən hörümçəyəm,
Ölümümə atdığım imzadı
Toxuduğum tor.

Balayar Sadiq

DƏRD SİMFONİYASI (sonetlər çələngi, ixtisarla)

I

Bu çöllər uzanan sükut dənizi,
Səssizlik uçuşur qağayıltək.
Torpağın ovcuna göylərdən düşən,
Ünvan yazılmamış məktubdur külək.

Aç oxu, gözlərin qoy çiçəkləsin,
Tənhalıq buludu dağıldı bəlkə.
Yerlə göy arası ilişib qalan
Üfüqlər bir əlçim nağıldı bəlkə.

Ağrı sularında bir haray çimir,
Fələk də bir qoca əkinçi kimi,
Addım səslərini yollara səpir.

Bir xalqın ictimaiyyəti

Tələdən, qismətdən, ocağdan uzaq,
Torpağın qoynunda yırğalanır, bax, -
Yelkənsiz qayıqdır o tənha qəbir.

II

Yelkənsiz qayıqdır o tənha qəbir,
Üzür qəmli-qəmli xatirələrdə.
Uçuq bir daxmanın divarlarıtək,
Ovulub tökülür xatirələr də.

Bir parça bulud tək alınma qonub,
Bu andıra qalmış alın yazısı.
Günahsız günahın baxışı altıda,
Udur sarısını tövbə qapısı.
Çırpı tək ocağa atdım illəri,
Doğma ölü kimi xatirələri,
Basdırdım alınımın qırıqlarında.

O kimdir şəkildə gözünü qırpır,
Ayaq izlərini toz kimi qırpır, -
Bir yol avar çəkir göz yaşlarımda.

Nurəddin Mirzəxanlı

Vətən dağı,
Yurd yeri, Vətən dağı.
Dağ qədər ağır imiş
El dərdi, Vətən dağı!

Vətən dərdi,
El qəmi, Vətən dərdi.
Xoşbəxtəm — söz bağımın
Barını Vətən dərdi!

Bir xalqın ictimaiyyəti

Ağ dərəni,
Qar edib ağ dərəni.
El qalxar — yad əllərdə
Saxlamaz Ağdərəni!

Ya da üzüm,
Ya kəsim, ya da üzüm.
Həzinin varisiyəm —
Tanışdı yada üzüm!

Xaldan deyil,
Qax deyil, Xaldan deyil.
Ürəyi incidən xal
Yzdəki xaldan deyil!

Kəs dilimi,
Sən bir də kəs dilimi.
Dədə Qorqud sazıyam —
Bilməz hər kəs dilimi!

AVAR ƏDƏBİYYATI BÖLÜMÜ

Azərbaycan Respublikasında
avarların yaşadıkları ərazilər

Avarlar Azərbaycanın şimal bölgəsində, əsasən Balakən, qismən də Qax və Zaqatala rayonlarında yaşayırlar. Avar yazarları Qafqaz dillərinin Dağıstan qrupuna aid olan avar dili, eləcə də Azərbaycan dilində ədəbiyyat yaradırlar. Əhali tərvəzçilik və meyvəçiliklə məşğul olur. Avarlar doğma dillərində dərs keçir, avarca kitab və dərsliklər çıxır.

Asiyat Tinayeva
(filologiya elmləri namizədi)

ЦІОРАЛЪУЛ МАГІАРУЛАЗУЛ МАГІИШАТИЯБ ЛИРИКА

МагІарул фольклориял асараз хІайран гьаруна гьєб рагІарал. Гьєлье хасаб кьимат кьуна машгьурал хьвадарухьабаз. "ХІикматаб кочІол хазина. Хасго дие асар гьабуна цо магІарул сариналь. РагІаби гьєльуль дагьал рукІана, амма кинабго гьєльуль берцинльи букІана пашманго такрар гьабулеб: Ай! Дай! Далалаяльуль" (Л.Толстой)

"МагІарулазул кучІдул ... жибго Пушкиница гьазда гьоркь гьулбасилаан" (Белинский)

МагІарул фольклоральуль цо тІєллъун букІараб Ціоральуль фольклориял асаразда гьоркьоб хасаб бакІ ккола магІишатиял кучІдуз. Гьєл кучІдузда нильєда ратула цІакь гьайбатал рагІудальун рахьарал, гьєб пикру ритІухь гьабулеб суратал. Сордо бачІун, моцІ баккун, цІваби кунчІун, бакь шун хисардилеб бугеб дунялальуль хІакьикьат Ціоральуль магІарулаз цІакь камилаб сурат бахьун себе чІєзабулеб буго.

Умумуз аллагьасдаса цІад, бакь гьарулеб мехаль ахІана батІи – батІиял кучІдул.

Дагьистанальуль магІарулазухь "ЦІадал хІама" гІадин, Ціоральуль магІарулазухь дандельана гьєльда рельеараб вариант. Гьєниб гьєдин ахІана:

ГІисин бади, шурун бади,
Шуго кьояль чвахун бади.
Амин, я аллагь.

Гьєб кьояль рукьзабазда гьабуна бурджахІал абураб квен. (Гьєб гьабуна буцараб гІатІидаса гьитІинал тІєрснал кескал кьотІун я лымгун, яльунун рахьгун белъун)

Бакь гьарулеб мехаль гьєдин ахІана:
Горде – горди, гордина,
Горди салам вардина
Жакьа мужой бакь швайги
Метср нижей нахІ – магаш
НахІ кьурасе вас вейги,
Магаш кьурасе яс ейги.

Бакь гьарулеб мсхаль гьабуна махара абураб квен (махара – рахьгун гІатІ жубан гьабуна). ЦІняб моцІ бакки некІсиял умумуз праздник хІисаб гьабуна. Гьєз ахІана:

ЦІняб моцІ, цІияб моцІ
Вихьхьине цІонеб
Зоде канльнеб
Дур нуральс
НухІ битІаги.

Ціоральуль фольклоралда жанир ниж дандельула лымалазе эбелал ахІулел кочІоцІаги. Гьєздаса цояблъун ккола эбелал лыммер – ясе йєдун ахІулел кечІ:

Игьли цІотун чал ругези кьезина
Чувал цІотун роль бугесе кьезина
Чоли цІотун гІи бугези кьезина
ЧІипи цІотун гІарац бугесе кьезина
Ункьго туман тункарасе кьезина
Тункун гІарац бехрасе кьезина.

Жиндир тематика ва синатазул гІуцІияльуль рахьальан хасаб бакІ ккола рокьул кучІдуз. Рокьул кучІдузда ниж дандельула рокьарал батІальызарурал мацІихьаби васаз гуккарал хІалихьатал ясал какулил кучІдуздаги.

Якьалаги йоа
Ячзилагн йоа
Кьороб мацІ барасул
МацІ борхьид кІайги

Эбелал чудухьин
Чакар кьо хьихьарай
Чадал васас йэтІарай
ЦІуяй, хІалихІаг.

Гемеершинал рокьул кучлудза къуна ясазул цларалги.
Гъедин кучлудзаса цояблгун ккола "Аминат" абураб кечл:

Бехе клелеб глор буго,
Гларба цлогун хер буго,
Ячзи шарав дун вуго,
Кинзи шарай мун йуго.
Цогидаб кочлоль яс рельеьнинизаюна ральдал ччуглида:
Бехе клолаб хехаб глор,
Хехго шайги ральадухъ,
Ральдахъ* бугеб ччуглида,
Дица салам бицун.

* (ральад гъениб клудияб глоралда абула)

Цо чанго рокьул кечлалда чияр баклазда росасе аразул
пашманлги загьирлъана:

Чидал баклазул рокьи,
Рукьбузда унти,
Рокьица йохличей дун,
Цлудуд йохлнуру.

Дидаса аманат,
Убалгьул ясал,
Убаса къатлиб бекъехъ,
Рокьи гьабуге.

Маглишатиаб лирикаядда гьоркъоб хасаб бакл ккола
берталг ахлудел кучлудз.

Бахларай ячизе араб мехаль васасул япаль гьельул мутгалда
бекана чед ва ахлана:

Квср нухлулай, бох кусулай,
Риккий къурай, къатли бергъарай,
Клудав васи тинай нусай.
Нусай ячлуел гладамазул гъаракъ васасул рукьоб раглулеб

мехаль ахлана:

Дайлалай йельена,
Музум кьодухъ шала,
Гьедул хлапи – хлупи буго,
Чодул дампи – думпи буго.

(Къабахъчолл)

Цлоралгьул магларулазул кицаби ва абиял.

1. Глудоб члотораб лгьим нахъе бакларклангуро.
2. Гъе чларас бсхна.
3. Тупанкиса данкраб гулла нахъе бэнгуро.
4. Цлогъорасда хъана рацлал цлогъорал руго.
5. ГланкI бехърасул гуро, чIварасул буго.
6. ХIерай йехъальги яс лгьикI, халаб бехъальги

нух лгьикI.

7. Баглар гIака багларго хIана.
8. Нусго гьунараса цо башарлги цебе хъала.
9. Рикъиб хIелеко, къатлиб гланкIу.
10. Лгьим бакун букъальнуру.
11. КлухIалаб бац бакълад хIала.
12. Цеве гIадалав, нахъа бецав.
13. Халаб бейги, нухI бейги.
14. Гьубузи лъарасе кас, кинзи лъарасе нахI.
15. Клудияб гIадамасул хабар – рагI цлураб месед.
16. ЦIа хехго бакаргIан рохъо гIсмер бэна.
17. Магларда чан, гIорда хъаг:
18. ХIабану иман гъэугун кларавги, гIарац гъэугун

базарну кларавги цо вуго.

19. ГланкI къижалъе богорго бохъана.
20. ГланкIал гьотIори, лгьимал бокIнори.
21. Къад вугосе лгьим, гIодов вугесе цим.
22. Нусго рокъальул бетIергъан – сабру буго.
23. Рикъиб бацI, къатлиб нацI.
24. Бикъара кьо хъараб мехаль къоркъоцаги юргъа

бахъила.

25. БетIерада кьо хьиндал къоркъоса бацI бэна.
26. Глудоб лъезе микги буго, къад базе куртIаги буго.
27. ЛгьикIаб хабараль мегIер бигIана.
28. Мискинчи гьед кана, жандаг ницIид.

БицанкIаби

1. МахIла кьорой йицай абай. (Тундур) (Чед бежулеб магIаб ракудаса гIуцIараб жо)
2. Кодоб бокIраб мехаль гIаннаб, гIодоб лъураб мехаль балънаб. (Зинжир) (Рахас)
3. ГьотIоса воргараб мехаль кьачи гьотIол гIончIлода хотIана. (Михь)
4. КIиге бетIер, ункьго гIин, цIо кIал. (Жом) (Нах бахьулеб жо)
5. ГIодол кьаршал, кьад машаял, кьад кьали, кьад кьабахи. (ГIадан)

MƏRASİM NƏĞMƏLƏRİ

Qədim avarlar yağışın yǧmasını, günün çıxmasını istəyərkən müəyyən mərasimlər keçirir və bu zaman nəğmələr oxunur. Bu mərasimlərdən biri də yağışın yağması istəyi ilə bağlıdır. Mərasim səhər başlanır. Kənd qadınları bir ev ya bir neçə evə toplaşır, əriştəyə oxşar yemək bişirirlər (burjaxIal). Gələn-gedən həmin yeməkdən yeməlidir.

Kənddə 12-15 yaşlarında oğlan uşaqları yaşıl otlarla, ağac budaqları ilə bəzənir və kənd boyu olar nəğmə oxuyaraq gəzirlər. Bu cür geyimli uşağı (IıIadal xIama) “yağış eşşəyi” adlandırırlar. Onlar bu nəğməni oxuyurlar:

Narıñ yağsın, tez-tez yağsın
Beş gün dayanmadan yağsın
Yetim uşaqlar üçün yağsın
Qaranlıq gecədə şiddətli yağsın
Yaşlı qadınlar üçün yağsın

Günəşin çıxmasını istəyən insanlar da mərasim keçirirlər. Bu mərasimi keçirərkən yenə də müəyyən evlərdə xüsusi yemək- sac üstündə “maxara” bişirirlər. (Maxara hind dilində “günəş” deməkdir).

Bu yemək undan və süddən hazırlanır, sacın üstündə bişirilir və mütləq saçaqlı olmalıdır. Bu mərasim də belə nəğmə oxuyurlar:

Qordi-qordi, qordina
Qordi salam vardina
Bu gün sizinçün gün çıxsın
Sabah bizimçün yağ, maqaş (şor) olsun
Yağ verənin oğlu olsun
Maqaş verənin qızı olsun

AVARCA MƏRASİM NƏĞMƏLƏRİ

Va cIилици, цIилици, аминь!
ЦIалицида хьубухьун, аминь!
Хьабахьида шулальун, аминь!
Нужер гIиял гIемерльаги, аминь!
ГIияль куйдул чIахIальаги, аминь!
ЧIалда мохмох бицальаги, аминь!
ГIартидаса таругеги, аминь!
Тобтидаса хьуштIугеги, аминь!
Васал бахIарзал льугьайги, аминь!
Ясал мусудул льугьайги, аминь!

Tor natıde baharab,
Biçalgi gьotIol bugeb
Gьorkьob bugeb чIахI-xep
Цакьго загIипльун ккараб
Анкьил цо-кIиге кьояль
ЦIадал ралел ратаги.
Бакьул гвангьи цикIкIаги,
Tорщалие кел цвезе.
Унтаби рикIкIальани,
Сахаватльи цикIкIаги
Рольул чадалги кванан
Гугарухьаби гIеги.

Васал, рахъа къватире,
Босун пуруцгун.
Буртинаги бахъун,
Бекъея цо ракъ.
Тлад гѣрекъги речічун,
Оц туркѣзабе.
Бачин лъиклаб швела,
Цлад гѣмер бала.
Васал, рачіа къватире,
Их бачун буго.
Босе кодоб пуруц,
Баче цо наку.

Баги, Бечед, чваххун цлад,
Чабхиль иццал раккизе.
Чваххайги Аллагъ, гонгал
Гѣорал-лъарал цинкѣине
Байги, Бечед, чваххун цлад,
Чахъабазул хіал хъезе,
Чваххайги, Аллагъ, гонгал
Ццланазул мугъ беккизе

Гъаршун байги, шуцан байги,
Щуго къояль гіадчіун байги.
Гіачи чвахун, чуял риччун,
Байги, Аллагъ, чвахун цлад.
Байги, Аллагъ, чвахун цлад.
Чваххукъе лъим баккиган.
Лъейги, Аллагъ, Гѣорта накъ,
Гіиял глухъби гіадинан.

Зодисан рахімат къе, Аллагъ!
Ракъудасан баркат къе Аллагъ!
Баркат бугеб цлад къе, Аллагъ!
Ццоб бугеб рахмат къе, Аллагъ!

Бекъараб хур цлун бачіаги, Аллагъ!
Хваразе алжан къеги, Аллагъ!
Чагоял балагъаздаса цлунаги, Аллагъ!
Хіалал рикъзи даимлъаги, Аллагъ!

Чваххе, чваххе, цладал къатраби,
Пагараб ракъальул къеч хъезабизе.
Чваххе, чваххе, баркатальул цлад,
Гъайбатал, къер-къерал тлугъдул рижизе.
Гѣурчинал рохъазе, гіатиракъазе
Лъимадул эбелган, мун хіажатаб буго.

AVAR ATALAR SÖZLƏRİ

1. Гіодоб чіобораб лъим нахъе бакларкангуру – Yerdə dađılan suyu geri uđmaq olmaz.
2. Гъе чларас бехна – İti öldürən atar.
3. Тупанкиса данкараб гула нахъа бэнгуру – Tüfəngdən atılan güllə geri qayıtmaz.
4. Цогъорасда хъана рацлал цогъорал руго – Ođru clə bilər, hamı ođrudur.
5. ГіанкІ бехІрасул гурщ, чларасул бутс – Dovşan görənün yox, vuranındır.
6. ХІерай йсхъальги яс лъикІ, халаб бехъальги нух – Yaşlı olsa da qız uaxşdır, uzun olsa da yol.
7. Нусго гъунараса цо башарлнн себе лъала – Yüz hünərdənsə, bir fərasət irəlidir.
8. БарІан тарасул талихІ беръуларо – Vətəni atanın bəxti gətirməz.
9. Лъим бакун букъальнуру – Suyu döyməklə qurutmaq olmaz.
10. КІухІалаб бац бакълад хъала – Tənbəl canavar acından ölər.
11. Гъубузи лъарасе кас, кинзи лъарасе нахІ – Əyirməyi

basarana yun, yeməyi basarana yağ.

12. Кудияв гIадамасул хабар – рагI цIураб месед – Yaşlı adamın sözü – sam dolu qızıl.

13. ЦIа хехго бакаргIан рохьо гIемер бэна – Oсағи tezdən qalasan, külü çox olar.

14. ЛъикIаб хабараль мерIер бигIана – Yaxşı söz dağı öridər.

15. ХIабану иман гъэугун кIаравги, гIарац гъэугун базарну кIарав цо вуго – Qəbrə imansız gedənlə, bazara pulsuz gedən birdir.

16. ГIанкIал гъотIнори, лъимал бокIнори – Toyuqlar ağacda, uşaqlar yataqda.

17. Нусго рокъальул бетIергъан – сабру буго – Yüz evin başçısı- səbrdir.

18. Рокъоб бац, къатиб нац – Evdə canavar, çöldə bit.

AVAR POEZİYASI

Rəsul Həməzətov

DÖRDLÜKLƏR

Къо- лъикI, гъитIинаб мехдир комедия,
Къо- лъикI, гIолохъанлъигIишккул драма,
Дихъе швана херлъи – трагедия,
Гъаб театр рокъул лъугIулеб буго.

Əlvida, uşaqlıq – mənim komedyam,
Əlvida cavanlıq – sevgi dramam,
Yetişdi qocalıq – mənim faciəm,
Bu sevgi teatrı bax, sona çatdı.

* * *

Гъикъула: кIаса мун, аварав, - абун
Азиялъул чийищ, Европальуищ?
Дица лъаларилан жаваб гъабула:
Рокъи киб гъалдолеб, гъениса вутин.

Soruşurlar: avar, haralısan sən?
Asiyalısan, ya Avropalı?
Mənsə düşünmədən cavab verirəm:
Sevgi bulağının daşdığı yerdən.

* * *

Нилъер гIайибазул хабал гъаруни
Хур бекъизе кинго ракъ хутIиларо.
Гуккарал къасдазул къанал гъаруни,
Къадалъ лъезе гамачI батилароан.

Eyiblərimizdən əgər qəbir qazılsa,
Əkinçin tarlada yer də tapılmaz.
Aldanmış niyyətlər daş tək düzülse
Divar hörmək üçün daş da tapılmaz.

* * *

Дунял байбихъула киниялдасан,
КочIолги байбихъи гъенисан буго
Киябго – рокъул ишц. Бице, ракъалде
Мун кIаса бачIараб, бичIчIи гъечIеб ишин?
Bu dünya beşikdən başlayır, inan
Nəğmələr beşikdən, bil, pərvazlanır.
Sevgi bulağıdır – hər ikisi. Bəs hardan?
Söylə, yer üzünü бүрүмүş bu kin?

Tərcümə edəni: A. Tinayeva

QORXURAM

Şam yanır...

Külək də məni qorxudur;

Qorxuram söndürər bu son şöləni.

Səni düşünmək də məni qorxudur,

Səni unutmaq da qorxudur məni.

Sinəmdə həsrətlə çırpınır ürək,

Gah da ürək boğur özü deyəni.

Qorxuram heç zaman biz görüşməyək

Fəqət görüşmək də qorxudur məni.

Bəzən yaxın gəlib əl uzadırsan,

Qorxuram əlini ovcuma alım.

Qorxuram yorulub dərdən-əzabdan

Əllərim boşalsın, mən əlsiz qalım.

Elə bil tutmuşam sınıq körpüdən

Üstümə səl gəlir hey qucaq-qucaq.

Qorxuram gözünü ağlar görüm mən

Gülən gözündən də qorxuram ancaq.

Qorxuram təkləyib boğar qəm seni

Arabir özünü çəksən xəlvətə.

Qorxuram özgəylə görərəm səni,

Dönər şübhələrim bir həqiqətə.

Qorxuram görməzsən qəlbimdəkini,

Qorxuram görməyə bir şey qalmasın.

Qorxuram əlimdən alalar səni.

Qorxuram ömürlük heç kəs almasın.

Qorxuram aləmə səs düşsə birdən,

Qorxuram alova döndərim közü.

Sənin taleyinçin çox qorxuram mən,

Elə özümçün də qorxuram düzü...

Asiyat Tinayeva

ДИР НАДАР РОСУ

Рорхатал мутрузда нахь хутлараб

Дида бихьичлсго риклклад хутлараб

Анишалда бугеб глагараб росу

Дир хирияб росу дир Надар росу.

Дудаса талихлаль ратла гьарурал

Дудаса заманаль риклклад гьарурал

«Росу» абун холел нильер умумал

Холел руго дур хласраталь, дир росу.

Жакъа дир гьаракъ духъ швараб мехаль

Дур глищкьяуль шиглру хъараб мехаль

Дуда лай дида гьеб клочон толареб

Мун дир умумузул Ватлан бутельул.

Ramazan Xutrayev

KÖVRƏLDİM

Bulaq üstə qız dindirən oğlanı,

Əcəb həya edən gördüm, kövrəldim.

Könlüm incə mətləbləri duyandı:

Baxışıyla dinən gördüm kövrəldim.

Xatirələr köks ötürdü, inlədi,

Yenə İslam: "Vaxt keçir evlən"- dedi.

Teleckranda cavanlaşan Şövkəti

"Ağ çiçəyi" dərən gördüm, kövrəldim

Kövrək qəlbim ha alıxdı, ha yandı,
“Sevib- sevilmək həvəsi” oyandı.
Sultan gənclik – ömrə bahar mehmandı-
Yol üstüydü, gedən gördüm, kövrəldim.

Təbiətin vurğunuyam həmişə:
Qismətimə çiçək düşə, gül düşə.
İlk baharın həsrət ilə, bənövşə,
Səhi boynu əyən gördüm, kövrəldim.

Bilirəm ki, cavan olmam innən mən,
Ürək qoymaz qocalam mən, öləm mən!
Payız çağı al günəşi məğribdən
Yorğun- yorğun enən gördüm, kövrəldim.

KÖNLÜM BAHAR İSTƏYİR

Qış yuxusuna dalmış
xatirələr oyandı,
Ömrümün bulağından
yarpaq düşdü usandı,
Həvəs doğdu ay kimi
arzularla calandı:-
Könlüm bahar istəyir.

Yayın qızmar çağında
göz açmışam dünyaya,
İçimin yanğısını
kim soyuda, kim duya?
Bənövşəli günlərin
şəhətindən kim doyar? -
Könlüm bahar istəyir.

Göydə şimşək oynasın,
yerdə bulaq ağlasın.
Təbiət gəlsin cuşa
çaylar sellər çağlasın.

Sevənlər söyüd altda
əhd- peyman bağlasın,
Könlüm bahar istəyir.

Yubandı, harda qaldı
Ürəyim çəkir yeno.
Qurban olum qar üstən
nazənin yerişinə.
İçim çiçək ətrini
ülviyyətin eşqinə!
Könlüm bahar istəyir.

Şeyda bülbül yeno də
gül üstə çəksin nalə.
Çiçəklərin gözündən
şeh gəlsin gila-gilə.
Kövrəltsin ürəyimi
bir vüsal həsrət ilə,
Könlüm bahar istəyir.

Ayaq açım çəmənə
şeh üstə izim qalsın.

Xəfif- xəfif yaz mehi
saçlarını darasın.
Qədirlənələr məni
baharımda arasın,
Könlüm bahar istəyir.

Vurğunuyam baharın
dəli coşğunluğuna
Lal sükutu sevmərəm
ətələt yaddır mənə!
Qışım, yayım, payızım,
olmam sizə biganə.
Könlüm bahar istəyir.

AVARCA PYES

БАГЪАДУР МАЛАЧИХАНОВ (1882-1942)

МЕСТІЕР

Кѝго пардавалъул пьеса

ГІАХЪАЛЛЪИ ГЪАБУЛЕЛ ЧАГІИ:

Гландиса ГІиса – местІер, 40 сон.
ТІоцевесев жамагІатчи.
КІиабилев жамагІатчи.
МахІмуд – беразул канлги арав, гІинкъав, 100 сон барав чи.
ГІали.
ГІусман.
МухІама.
Юсуп.
Херай чІужу.
ТІоцесей чІужу.
КІиабилей чІужу.
ГІолохъанчи.
ЖамагІат, руччаби.

ТІОЦЕБЕСЕБ ПАРДАВ.

Пардав борхараб мехаль, бихъизе буго хъиндалазул росуги, росурагІалда бугеб гытІинаб майданги, къабун газугун, хІалтІулел ГІалиги ГІусманги. Гьел руго гІеркъиль каратІ бахъулел.

ГІусман (гІетІ бацІцІунаго). ГІали, гІенеккея, рагІулищ дуда магІил гьаркъал. Гьоркъа авалалдасан буго гури гьадаб. Чиго хутІулел гьечІо нильер росуль. Пайда гьечІеб жо бугоха гьаб хадухъваяб дунаял.

ГІали. Хьул къотІуге, гьудул ГІусман, цин къварильи букІуна, хадуб гІатІилъи букІуна. ГІандисев вачІун гурищ вугев аб унти бачахъизе, местІерлъиялъул цІар бугев чи.

ГІусман. Ле гьудул ГІали! Гьесухъа бажаризегІаги бажариладайха гьаб балагъ нахъе чІвазе. Хонжрол, туманкІул ругъун гурелъул дару гьабизе. Гьаб кІиябго сональ чи хун магІу бахъинчІеб рукъго хугІичІогури нильер гьаниб.

ГІали. Дирни кІудияб божи буго, ГІусман, гІандисесда. Цо гьоболас гІемер бицен гьабун букІана дие гьесул, гІемер бальгояб жо лъалев чи рагІула гьев.

ГІусман. ЦІаларав чидай гьев вугев?

ГІали. Гьелъул рахъ лъаларо диде, амма хІакълъун тІокІав чи вугевлъиялда щакІли гьечІо. Гьес гьару-гьарурал жал рицараб мехаль, гІажаиблъун вукІана дун. ГІеларищ гьесул гьунаралъул кІодолъи: бакараб чирахъалъул цІералда жанивеги балагъун, Болъихъа цо чиясда Туплисалда вугев унтарав вас вихъизе гьавун вуго... Цоги, цо чІиркъатІисев живго чу балагъулел абун вукІун вуго. Гьесда цІех-рехей гьабидал, бицун буго эс, дур чу пуланоб гІалахалда, тІохги тІун, бокъоб ккун бутин. Абухъе батунги буго.

ГІусман. Гьедин батани, гьесул цо сабаб лъугъина нилье.

ГІусманица абулагго, гьозда цевегІанги вачІун, гІагарухъ гІодов вукІуна МахІмуд.

ГІали (ахІун, зварун). МахІмуд! Ва МахІмуд! Гьадав хварав чи шив?!
МахІмуд. Шамилил заманаял гьаб нильер росуль азарго рухІ букІана...

ГІали (ахІун). Росуль магІу бахъана, хварав чи шив?
МахІмуд. АхІулгохІ бахъараб мехаль, миxъ-мегеж баккарав чи вукІана дун.

ГІусман. ГІали, гьесда гаргадун пайда гьечІо, гьарин, рачІа лъугІизе гьабиллин нильерго хІалтІи, дагълъунги бугин гьаб.

ГІали. Къваридгоцин гурищ нильер гьаб лъугъунсеб бутеб, чиго гьвинадай анисан?

Гусман (жанисанги лъугъун). Чияли шай гуриң, варани гъуна гъанисан, амма дагъабги глатид гъабиялъул зарал буклинаро.

Росу данде гъабулѳб разлула.

Росулъан гъаракъ. Генеккея, ле, гладамал-чагӀи! Гъаб росулъ вугевщинав чи росурагӀалде вахъа! ВахъинчӀев чиясул къали бахъила.

ГӀали (МахӀмудид). Шамилил заманалъги унти багъарараб мехалъ картӀиниса рахъи гъабулааниш, ле?!

МахӀмуд. Ия!

Гусман. Гъоркъиса Чачаналъе гъирихъ араб мехалъ цо росулъ боцӀинги бахъулѳб буклана картӀинисан.

ГӀали. Щибдай гъелъул лъугъана? Пайдаго бахъанадай?

Гусман. Лъаларо, щибго жо рагӀичӀо.

Дагъ-дагъккун халкъ бакӀаризе лъугъана, цере-цере рекерун лъымал рачлана, хадур жамагӀатчагӀи ГӀандиса ГӀисагун.

ТӀоцевесев жамагӀатчи. Гъалеха, жамагӀат, нильѳца чиги витӀун, ахӀлун вачӀун вуго ав ГӀиса. Асда кӀалъазе ккелаха ниль. Ав нильѳе дару гъабизе вачӀарав чи вуго. Асие мухъ бицине ккелаха нильѳца.

ГӀиса. Гъаб унти къотӀизе гъаби дис цакъ бигъаяб жо буго. Гъелъул иш дида те. Эхслазул иш батана дида гъѳб.

КӀиабилев жамагӀатчи. Халат шай гъабилѳб, гъадаб нильѳца бицараб рукъ рикӀкӀун рикъи цӀоросарольил къезе буго асие. Ругиш, жамагӀат, разиял асие гъѳб къезе?!

ЖамагӀат. Руго! Руго!

ТӀоцевесев жамагӀатчи. Мунги рази вугиш, ГӀиса?

ГӀиса. Вугоха, ле! Нужѳца къураб жоялда разиял вуго дун, инкар гъѳчӀо дир.

КӀиабилев жамагӀатчи. КартӀиниса рахъизе гӀакълу гъабун буклана нижеца, ГӀиса, рахъун лъикӀиш?

ГӀиса. Ва! Бегъулѳб жо буго гъѳб.

ТӀоцевесев жамагӀатчи. Гъа, гъедин батани, лъим босе, лъымал! (Лъималаца бачлана гӀеретӀги гъадароги). ГӀиса, вахъа, гъудул.

ГӀадамаца байбихъула картӀинисан лъугъине. ГӀиса картӀинисан вахъа-вахъарасде лъим швазе лъугъана.

КӀиабилев жамагӀатчи. Гъанже гъаб жамагӀат биххичӀого нижеца гъабизе кколеб жо малъе дуца, ГӀиса.

ГӀиса. ТалихӀ! бахъана нужер дун вачӀин. ЩакӀьи гъѳчӀого жундузул иш буго аб, жундуца тӀамураб унти буго нужеде аб. ТӀоцѳе къваригӀун буго цо лалхӀчӀерераб куй, хъахӀаб тӀанкӀ гъѳчӀѳб. Гъѳб куйгун росу сверун рильгӀине ккола ниль. Куй бачун кӀиго-лъабго бесдалалги къваригӀуна.

ЖамагӀат тамашалъи гъабун цоцахъ балагъун гаргадизельгъана, гъоркъо-гъоркъо абулѳб рагӀана: “ЯхӀ! ЯхӀ! Асда гӀемер жо лъалѳб буго, цакъав чи ватила ав”.

ГӀиса. Росу сверун хадубги хъезе ккела нильѳца куй, хӀетӀе-бѳтӀерги бачун хъадарал бесдалазе къезе ккела.

1 ж.чи. ГӀиса! БичӀчӀун лъикӀ куй сверизе гъабиялъул магӀна.

ГӀиса. Щулияб сангарлъун чӀѳла гъѳб куй свѳрараб нух. Дица жундузулгун мушавара гъабун кӀалъазегӀан росулъе нух бахъизе кӀоларо дозул чагӀазда.

2 ж.чи (ургъун хадуб). Юсупил буго бицинихъе гъѳдинаб куй.

Юсуп цодагъав тӀепана.

ГӀадамазул гъаркъал. Буго. Валлагъ, буго гъѳдинаб куй.

Юсуп. ХӀалакъаб жо бугоха гъѳб. Бегъулѳбдай гъѳб?

1 ж.чи. Киса хӀалакъаб гъѳб буклулѳб, бакъуч гӀадин къарияб куй.

2 ж.чи. Юсуп! Дурго багъа бице, гъудул, калам халат гъабуге. Жакъа г!адин х!ажатаб къоялъ рух!ги бичизе кколин, куяли щиб гурун.

Юсуп. Берцин бихъараб гъабеха, дир гъелда инкар гъеч!о. Дун барахшунисч вугев?

1 ж.чи. Къолеб жоялде нижги рач!наро. Къого нат! бозил къезе рази ругиш, жамаг!ат?

Гъаркъал. Руго! Руго! Руго! Руго!

Юсуп (цо васасда). Вильля, вас, дир довеги ун, куй бачун вач!а.

1 ж.чи. Тохтирго-тохтиран рук!уна цо г!абдалзаби. Щиб гъабулев чи тохтур. Чехъ сузе бугин, квер къот!изе бугин абун рук!уна т!ок!ал ч!еч!огун гъел маг!лунзаби.

Г!адамазул релъанхъи.

2 ж.чи. Щиб лъалеб, гъарин, гъел тохтирзабазда! Данухъа гъебол вугев дир Анжиялда. Цо ц!акъав тохтир вугин абун раг!ун гъениве ун вук!ана дару гъабизе. Тохтирас абун буго гъесда: лъабго анкьидасан холин мунилан абун, чехъ суч!они. Гъебги къабул гъабич!ого нахъе вач!ана гъев. Анц!го сонниги бана гъелдаса нахъе, гъанжегги ци г!адав чи вуго.

Мах!муд. Ия! Сагъри къот!асан г!урус бахъунеб мехаль, жалго т!аг!инег!ан рагъ гъабунаха чидрица.

1 ж.чи. Вай, накъир, рагъ-къалго гъеч!ого гъурун лъуг!улеб бугеб нильер росу, гъесда ч!ван бугеб ургъелалхъхъ балагъе цо нуж.

Куй бач!уна лъималаца бачун.

Юсуп. Гъалеха куй!

Г!иса. Бачея цебег!ан! Дун лъик! балагъизин бегъулишан бихъизе, бегъуларел г!ужал г!емер рук!унин. (Квер ч!вана, рач!ч!, мохмох ккуна, т!асан гъоркъан лъик! балагъана). Бегъулеб сурат буго гъельул.

1 ж.чи. Рахъаха рильльнини. Баче, лъимал, куй!

Лъимал куйги бачун церс-цере, хадув Г!иса жамаг!атгун киналго ана, Мах!муд хут!изег!ан. Дол ингун раккана руччаби, цее-цее цо херай ч!ужу.

Херай ч!ужу. Рач!а, рач!а, бихъинал ун ругин.

Карт!инисан рахъине лъугъана, херай ч!ужу кодоб гъадарогун лъим швазе лъугъана.

Дарульаги, сабаблъаги, балагъалдаса ц!унаги, гъорлъа чи камугеги, чи хун маг!у бахъугеги, хур-хер хун, ракъи бихъугеги.

1 ч!ужу. Вай, вай, вай! Жундузул иш раг!улагури нильет!е бач!араб балагъ.

2 ч!ужу. Нильеца щиб гъабундай гъезул щин бахъараб. Гъаб х!амил бет!ерг!анасеб росдаца гъезие гъабураб заралго щибдай бук!ана!

Руччаби нахъе ана г!одулаго. Г!исагун жамаг!атчаг!и росу сверун рач!ана. Г!иса ц!акъ ургъел ч!ван, ц!акъ ургъел ч!ван, ц!акъ г!одове къулул вуго.

1 ж.чи (цодагъаб мехалдасан). Щиб ккараб, Г!иса?

Г!иса. Валлагъ иш ц!акъ зах!матаб бак!алде ккун буго. Хвалчаца бода гъорлъе нух бахъизе г!емер бигъальилаанха жакъа. Жундуца дие къураб г!акълуялхъхъ балагъун.

2 ж.чи. Ях! Гъедиг!ан щин бахъунишца гъел ругел?

Г!иса. Бицун пайда гъеч!о! К!удияб бо буго жундузул рещт!ун. Гъадал къураби, парсал, рохъал, гох!ал ц!ун руго. Росу ккун ч!ун буго гъадаба. Бол бет!ерги гъезул бишун к!удияв хан вуго. Байрахъалгун жогул, ц!акъ щидаль вуго.

1 ж.чи. Дур гуч г!еладайха гъесда данде? Нижер иш дут!е рехана нижеца. Х!аракат бахъе, Г!иса, талих! къейин, дуда ч!вараб мугъ буго нижер.

Гьаркьал. Г'иса, дуде аманат, ниж рсхун тоге, Г'иса!

Г'иса. Цо дагъаб мехаль ургъизе тун вихьеа дун. (Сверизе лъугъана, сверун балагъана, ч'варкьун бералгун г'аде вахъана). Гъанже кант'ана дун. Нужеца жамаг'аталгьул рахъалдасан кагъат хъвазе ккела жундузул бет'ерасде гъарун, балагъ нижедаса босеян, нужер бугеб х'акъикъат бицине дун вакиллъунги гъавун.

1 ж.чи. Гъеб лъида хъвазе лъалеб? Щиб мац'аль гъеб хъвазе кколеб? Дуца хъван-гурогун нижехъа бажарулищ гъеб?

Г'иса. Нужеца хъваниги бегъила, дица ц'алун бицина дозда.

1 ж.чи. Кида мун инев, Г'иса? Кагъат гъанжегойищ х'адур гъабилеб?

Г'иса. Гъабсаг'ат хъвай, дун ине ккола сордо бац'алгъараб мехаль. Х'елеко бахъиналде иш г'убазе ккола дица.

2 ж.чи. Рач'а, рач'а хъвазин, шакъи-къалам босе гъанибе. Мух'амадица хъвай! Г'ажамадь бегъулищ, Г'иса?

Г'иса. Бегъила.

Мух'амад г'одов вук'ана, хъвазе лъугъана.

Мух'амад. "Хирияв вацасде, жундузул бет'ерасде, салам буго жамаг'аталгьул..."

1 ж.чи. Гъедин бегъиларо, гъарин! Нильер вацлъи къвариг'унищ вугев гъев к'удияв хан! Рецц-бакъ гъабун хъвай: - к'удияв ханасде... Бет'ерч'иван гъари буго нижер жамаг'аталгьул... нижеда гурх'аян, гъаб балагъ нахъе босеян, нижер росулъ сахавцинав чи лъуг'ана... Ниж, пуланзаби, хут'ун руго. Хваразул бесдалал хъихъун къварилъи буго. Нижеца гъав Г'андиса Г'исаги вакил гъавуна дуде гъаб г'арза швезе гъабизе. Хъванищ, Мух'амад?

Мух'амад. Хъвана!

1 ж.чи. Г'исахъе кье ц'ализе.

Мух'амадица къуна, Г'исаца кагъат босана, ц'алулеб ххвел гъабуна.

Мух'амад (бигъа гъабун г'адамазда). Мекъи ккун буго гури ас кагъат.

1 ж.чи. Бальголъи лъалев чиясе баг'алъиго бук'унеб батиларо гъелъул.

Г'иса. Бит'ун хъван буго. (Кагъат г'агъуральгуб сук'лун лъуна).

2 ж.чи. Ихтияр духъ буго, Г'иса! Нижер к'удияб хъулги божиги буго дуда. Вильгъая, Г'усман, доб куй ччук'ун батани, Г'исал гъоболасул добе швезабел! Х'ет'е-бет'ерги дол лъималазе кье.

1 ж.чи. Сваканги ватила, кваназе мехги шун бутин, вильгъавильгъа, Г'иса, гъоболасухъе.

Дагъа-дагъал ккун киналго ана, Г'исае рецц, х'урмат гъабулаго.

Мах'муд (живго цох'лого). Ия!

Пардав г'одобе биччала.

К'ИНАБИЛЕБ ПАРДАВ

Пардав борхигун добго бак'и бихъула. Майданалда лъимал расандулел руго "балугъльищ'ел" гъарун:

Булангъилич

Г'ич-мич

Алаварди

Салдав

Г'ингъалчи

Буранчсхъ

К'ич'ун бутсб

Бибу

Жамаггаг бачлине лъугъана

1 ж.чи. Нахъе гъаниса, лъимал!

Лъимал риххун уна.

2 ж.чи. Гъиса вачлине мсх шун буго гури... Гъалъаба кьурукъе хъахлаб нухтге шун вугев чи гъевцин гуриш?

Гъусман (лъикл балагъун). Валлагъ гъадав чи гъев вуго!

1 ж.чи. Шибдай лъугъана? Бажаранадай?

Гъали. Вагъ! Поклав чи вуклун вуго Гъиса. Батляб кашну буклун буго Гъисахъ. Гъумарил гъове ахлун вуклана ав маркчалулъ цаканальул унтиягъе дару гъабизе. Боснов вугев Гъумарида берчвайгун, абуна хехго цо чегъераб хелеско балагъсян. Чегъераб хелеско бачлигун, Гъумар босноса вахъинеге гъавун, гъесул ботрода хуна гъоб хелеско. Бидул цуна Гъумарил гъумерги, бетлерги, ретелги. Риччалъ вукларав чи Гъумар цо дагъав вигъа-вичарав гъадин лъугъана.

Киналго: "Иях! Иях!"

1 ж.чи. Валлагъи, клудияб тамаша буго.

2 ж.чи. Элдасанги клудияб шибха буклулеб.

Гъусман. Гъале Гъисаги! Пъаде рахъа.

Киналго пъаде рахъана.

Гъиса. Салам гъалайкум!!!

Киназго. Вагъалайкум салам. Лъикл вуссарав, Гъиса! Лъикл вуссарав, Гъиса.

1 ж.чи. Гъанивниги гъодов чла!

Гъиса гъодов члана, киналго гъесухъ балагъун руго.

Гъиса. Пенеккеха, вацал! Сардиль ана дун дозда асклове. Анцлгониги баклалда ратана жундузул хъаравулзаби. Гъез

виччаларого бихъанщинаб гъакъуба. Ахирги цвана ханасде пъаде. Гъанже вортанхъанаха-вортанхъанаха, ахладана, чичлидана. "Мунги дир тушманзабигун цолъуниш вугев?" Гъебмехаль, доб кагъатти цалун, берцинго клалъана дун нужер рахъалдасан. Гъанже чучана ханасул щин, лъикл бугин абуна гъос: "Дур хлурмат гъабун тана гъанже дица гъел. Амма гъез клудияб жо гъабун буклана дие, бидул тушманзаби руклана дир гъел. Гъезул гъалахалда руккалида руклана ниж ихдал. Гъезул цояс хъундасан гъорчо гирун биччан, киниялда вукларав дир вас члван вуклана. Гъанже, дур хъатир гъабун, дун пласалъугъана. Ниж нахъе ина гъаниса, гъезул рукъалдаса. Гъездаса гъельул рохел бицине нахъ вусса мун".

Киназулго гъаркъал. Баркала! Талихл къеги, бетлер члахъаги, талихл къеги, Гъиса!

Гъусман. Я, гъарин, Гъиса, эзул гъев ханго щиб куцалъул чи вугев?

Гъиса. Батлябши щиб? Киналго цо сураталъул чагъи руго гъел! Цо-цоял кьурарал берал, нахъессел цере руссарал хлатлал, гъетларал кверал. Ханги кусачи. Киналго кусаби, цо куцалъул тлурал гъадал чагъи руго.

1 ж.чи. Гъанже, Гъиса, дуца гъабизениги нижсена гъабизениги хутлараб жо бугиш?

Гъиса. Гъанжсги таманал жал руго гъаризе ккарал. Дихъе къвариглун буго шакъи-къалам, кагъат. Нужер рукъзал балагъалдаса цлунизе рукъзабазул клалтабазда кагътал члвазе кколел руго.

1 ж.чи. Мухлама! Гъанибе кагъатти шакъинги босе!

Гъаракъ: Цо тлимугъги пъаме, гъолохъаби!

2 ж.чи. Я, гъарин, Гъиса! Гъикъарунин абун дуца нижеда гъайиб гъабуге. Дида раглана шивав гъадамасул клн-клн жин буклунебилан. Уяб жойиш гъев?

Гъиса. Клин-клин буклуна. Нилъер бусурман женал руклуна.

Гъаркъал: "Ях! Ях!"

Гьелги цаъкъ берцинал лъикла ал сипатазул, гьезул ретлелги цохлого цохлого куцальул, глазухьахлаб буклуна. Кантлогьилал, клалал халатал мачуялги руклуна, кидаго нильеда цадахь хьолбохь руклуна жундул, лъабихь гьимулага, нильеда бадире ралагьун. Гладан хвелалде цебе цояб жен хола гьозул, цояб ургьалиль буклуна. Цо къояль увев вуклана дун нижер магьилъе. Данде ккана росулъе ячлуней цо Халимат абурай гладан, жиндагоги, росасдаги хламаги, глорценги цебе къотлун. Балагьана дун, Халиматил цояб жен гьезеги гьечлоан, цояб цаъкъ пашманаб бугоан. Асклов чезе гьавун абуна дица гьосда гьадай гладамалъе глажал глагарлъун бугоан, дица гьадалдаса балъго мусру-жо къачлан теян. Нахъа дун рокьовс вуссиналде Халимат хун ятана, глурцимица малги къабун.

Гьаркьал: “Иях!.. Аставирула! Аставирула!”

Калам къотлун гленеккун члун подагьаб заманаялъ, Глисаца бишаралда тамашалъи гьабун. Бачлуна босун щакъиги, къаламги, кагъатги. Глиса хъвадаризе лъугъана.

1 ж.чи. Вагь! Гьессул кверазул хелъги! Хъвадаризе цаъкъав вуго, хлалчахъад!

Глиса (хъван кагъатгун Глусманихъе къуна). Ма, дур рукъальул клалтла чивай гьаб кагъат.

1 ж.чи (Глусманихъа кагъатти босун, бигьагьабун Мухламадица). Щиб хъван бугеб гьас? Гьаб цалле.

Мухламад (цебе кагъатти ккун). Нильер хатлалъ гуру аб хъван бугеб, бичлизе клолеб жо гуру. Ниль хадур гьезе клолеб жо буклунаро асул. Батлияб гелму буго аб.

1 ж.чи. Ми! Сирураманалъул хъвайцин гурудай аб?

Мухламад. Валлагь, батизе бегула, тлоклаб шибха буклинеб?

Глиса (кагътал хъван). Ма, ма, росе гьал кагътал, хелъги гьабун нуцлбузда чивай.

Руччаби раккана, цес-цес херай члужу, хадур цогиял, лъималги кодор ккун.

Херай члужу. Вугевищ, дир вас? Глумру бугев ватаяв, талихл къеяв! Ниж дудаса цаъкъ рази ругоха, дир вас. Гьитлинав-клубудиясул, бихьинал-цлуязул баркала буго дус, дир дарман. Мун нижее члаго хутлаяв, ургьалил цлурал курмул чучизе гьаруна гури дуца, дир берзул калтъи.

1 члужу. Нижги рачланаха, вац, дуда асклоре, руччабазе, лъималазе сабаб хъвазе бегьиларишан абун.

Глиса. Бегьила, валлагь, ниль мурадалде щвараб жо буго, гьеб сабаб лъияб жо буго. Амма сабаб къабуллъизе ккани, хьахлаб гларац рехизе кколаха дица хъвалев мехаль. Глибасиялдаса дагьаб рехизеги бегьуларо.

Руччаби. Шай къолареб, щиб бугониги къела!

Глиса. Гьедин батани, хъвазинха.

1 члужу (Глисада шурун). Дун росасда рихун йинго, цогиял йокьун йинго. Гьей рихинаюлеб сабаб хъвай дис.

Глиса хъвазе лъугъана, члужугладаналъ глабаси рехана. Глисаца хъвараб сабаб суклун къуна члужугладаналъухъе.

Глиса. Росасул гужгатуль букъе гьаб сабаб, гьосда дой гладан борохьлъун йинхъизе йинго.

2 члужу. Лъимер лъугъунароги буго дие, бегьилариц цо сабаб хъвазе?

Глиса (сабабги хъван). Гьаб сабаб чухъида букъе. Амма гьаб глоларо, цо хьахлаб гьадаро къвариглун буго, гьеб босун ячла.

Гьей уна, 3 члужу глагарлъараб мехаль, Глиса киназухьго валагьун клалъала.

Глиса. Ях1, ях1, ях1. Нужеца бицине ккеларо, дида лъана киназдаго нужеда раклалда бугеб жо, киназулго мурад бичлчлана. Нуж парахат рукла. (Хех-хех сабабал хъван, цинги рикъула). Жанире балагъизеги бегьуларо.

2 аб. члужу ячлуна гьадароги босун, Глисаца гьадароялда жанир хлуччал хъвала.

Гиса. Гьадароялда жанибе лымги тун, бильнеги гьабун гьаб гьекье.

Херай члужу. Гьабгуняб мех дунялалда баниги, гьав гладинав чи росулъе вачлун вихьичло. Баркала, дир вас.

Руччаби ине лъугьана, баркалаги кьун.

Гиса. Ч!ая! Гьанже нужедаса бальго гьабизе щиб гьабилеб, цойги жо буго дихъ нуже к!удияб пайда бугеб.

! члужу. Ч!ая, руччаби!

Руччаби гленекун ч!ола.

Гиса. Г!арабустаналдаса швараб цо гургинаб жавгьар буго дихъ, гьелгул гьунаралгул бицун х!ал к!ивеларо. Гьелда бер ч!варав ч!ясда я унти ч!валаро, я кьварилъи бихьуларо. Гьеб бихьизе бокьарав ч!яс гьелде т!аде цо кун бицатаб жо рехизе ккола. Чиллайдулниги, дарайдулниги т!аде гьединаяб жо рехич!они, жавгьар кодоса боргун уна, нильдеги к!удияб зарал бач!уна.

Киналго руччаби. Вай, тамаша! Вай, тамаша! Гьадинаяб г!аламатгийиш бук!унеб дунялалда?

! члужу. Бет!ер ч!ахьад, нижеда бихье гьеб жо.

Гиса. Рач!аха цо-цо ккун.

Дараялгуль бухьараб жо бач!уна кисиниса т!аде квербац!цги рехун. Хадуйго к!иабилей члужу ялагьизе лъугьана, жамаг!атчаг!азул гаргар раг!ана.

Херай члужу. Рахъа, рахъа, ясал, жамаг!атчаг!и рач!инел раг!улин.

Руччаби хех-хех рахъуна.

! ж.ч. Гиса, ц!оросарольги бак!арана, х!амут!а лъун, гьеб нуха рег!ана. Гьанже нижеца гьабизе кколеб жо бутиц, Гиса?

Гиса. Гьанже хут!араб жо гьеч!оха, вацал, дун ун лъик! кват!ичлого х!амулгун гьалмагъльбиялда цадахъ.

Хъуй бахъуна, цо г!олохъанчи кланц!ун вач!уна.

Г!олохъанчи. Я ц!оросароль кьеларо дица, я х!амул рачун инаро дун. Бица-бицаралдаги божун, гьав г!абдалас махсараде кколелиц рук!инел? Гьав вуго нуж г!адал г!абдалзаби гуккун бет!ербахьи гьабулес чи.

! ж.ч. Г!алагъважа гьабуге, вас! Мун гурони г!акъил гьеч!свиц гьанив? Нахъе а гьаниса.

Г!олохъанчи. Гали бахъиларо.

Гьаркьал. Жанив т!амизе ваче гьев! Вачун жанив т!аме гьев!

Г!олохъанчи вачун уна.

! ж.ч. Г!айиб гьабуге, вац Гиса, бальго г!абдал камуларо. Росулъ цо-цо гьой г!адав чи ватула.

2 ж.ч. Т!асальгъа, Гиса, нижер гьумер ч!ег!ер гьабуна гьадав нажасас.

Гиса. Рук!унаха, ле, гьединаяб цо-цо г!акълу гьеч!ел чаг!и. Г!адахъ гьабизе кколеб жо гуру гьеб. Гьанже лъик! рук!аха нуж киналго.

Киналго (Г!исал кверал рачунаго). Нух бит!аги! Нух бит!аги!

Гиса (хулжалги гьажалде рехун). Гьанже нижеца рак!ал г!ат!нд гьаре, долги гочун ине руго нужер ракъалдасан. Дозул ханасда нужер рохел лъазе кинабго ургьелги тун нижеца цо сук!мат г!адаб жо гьабизе бегъула. Лъик!го рук!а.

Гьаркьал. Нух бит!аги! Рокъове лъик! шваги!!!

Г!али. Зурма-къали баче гьанибе кьурдизе, г!олохъаби.

Лалабиги пун, цоял кьурдизе лъугьингун, маг!ил гьаркьал рахъана. Векерун вач!ана дово г!олохъанчи.

Г'олохъанчи. Чи! Чи! Къотлизе гъабе бертин! Гъагъун
лъугъун руго нуж. Чи! Г'умар хванин.

Гъаркъал. Щиб я?! Дуца бицунсб щиб, ч'орав?!

Г'олохъанчи. Щиб дица бицинеб? Гъанжениги лъачлищ
нужеда гъадав гъерсихъанас нужго махсараде кквей?

1 ж.чи. Унго, Г'умар хваравищ?

Г'олохъанчи. Чиерграб х'елекоялдаги, куялдаги
г'адамасул г'умру хвасар гъабизе клолиланищха нуж рукарал?

1 ж.чи. Вай-вай, вай-вай!!! Ас абухъе, ниль гуккун руго
гури.

Г'олохъанчи. Чи! Жея, г'олохъаби, нильерго гъиралгун
х'амаул нахъе рачинин.

Г'олохъаби рекерун ана, хъудулаго ах'идолаго. Хутларал
г'адамал, г'одоре къулун, къваридго руго. Рик'кладасан маг'ил
гъаркъал рагула.

Пардав г'одобе биччала.

1923

TAT ƏDƏBİYYATI BÖLÜMÜ

Azərbaycan Respublikasında
tatların yaşadığı ərazilər

Tatlar Qubanın Qonaqkənd kəndində, Dəvəçinin Zarlı, Pirəbədil və b. kəndlərində, Bakının Balaxanı kəndində yaşayırlar. Tatların yaşadığı ərazi əsasən Quba-Xaçmaz iqtisadi-coğrafi rayonuna daxildir. Burada xalça fabrikləri və yerli əhəmiyyətli kiçik müəssisələr fəaliyyət göstərir. Gözəl çeşidli Quba xalçaları dünyada şöhrət qazanmışdır. Yerli xalqla qohumluq əlaqələri quran tatlar bölgənin inkişaf etməsində mühüm rol oynayırlar.

TAT ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

(tat dilində və azərbaycanca)

Maqsud Hacıyev

professor

BİZİM BİR VƏTƏNİMİZ VAR: AZƏRBAYCAN!

(ixtisarla)

Azərbaycan hamımızın sevimli və əziz vətənimizdir. Bu torpaq, bu diyar hər cəhətdən zəngin və varlıdır: təbiəti də misilsizdir, qonaqpərvərliyi də başqa xalqların dilinin əzbəridir, dünyanın heç yerində onun gözəl qızları kimi nazlı sənəmlər də tapmaq olmaz. Bu diyarın hərəsi bir dildə danışan xalqları da müxtəlifdir, şeiri-ədəbiyyatı da, nəsihətəməz kəlamları da, zərbül-məsəlləri də... Səbəbi də çox sadədir: ona görə ki, Azərbaycan torpağında — bu qədim diyarda ayrı-ayrı azsaylı xalqların, kiçik etnik qrupların, əqəliyyətdə qalan millətlərin nümayəndələri yaşayırlar ki, hamısı da bir sözlə — bir etnik adla bir-birinə bağlanıblar: azərbaycanlıdırlar. Türkcə danışan azərbaycanlı da, bu ölkənin talışı da, tati da, kürdü də, ləzgisidi də, xınalıqlısı da, udini də... azərbaycanlıdırlar, hamısı bu vətənin bərəbçər hüquqlu vətəndaşlarıdırlar, bir ananın övladlarıdırlar. Bu xalqlar barməqləri müxtəlif olan bir ələ bənzəyirlər, lakin hamısı birlikdə yumulanda bir vahid və bütöv yumruğa çevrilirlər ki, onun da bir iftixarlı-şöhrətli adı var: Azərbaycan xalqı!

Bu şöhrətli torpaqda yaşayan kiçik — azsaylı xalqlardan biri də tatlardır. Təbiidir ki, tatlər da ara-sıra doğma dilləri olan tat dilində öz mənəvi sərvətlərinin nümunələrini yaratmış, bu sərvətin nümunələrini nəsil-dən-nəsilə ötürərək öz dillərini yaşatmış, onu möhv olmaqdan qorumuşlar. Hələ XI əsrdə Mahmud Qaşqari «Divan-i lüğəti ət-türk» əsərində tatlər haqqında yazmışdır. «Tatsız türk bulmas, başsız - börk»: yəni, necə ki, baş papaqsız olmaz, türk vətatsız deyil — onlar ayrılmaz qardaşlarıdırlar. Bir qədim Azərbaycan mahnısında deyilir:

Üşüdüm, ha üşüdüm,
Dağdan alma daşdım...
Gümüşü verdim tata,
Tat mənə darı verdi.
Darını səpdim quşa,
Quş mənə qanad verdi,
Qanadlandıım uçmağa,
Haqq qapısını açmağa.

Göründüyü kimi bu qədim Azərbaycan mahnısında «tat» sözü işlənmişdir.

Məşhur Azərbaycan dastanı olan «Dədə Qorqud»da «tat kişisi» mənəsində «Tat əri» kimi qiymətli bir ifadəyə rast gəlirik.

Tatların yüz illərdən bəri öz ədəbi dili olmuşdur. Fars dilinə yaxın qohum dillərdən sayılan bu ədəbi dil kimi formalaşma bilməmişdir. Buna ehtiyac da olmayıb. Bu torpağın, bu vətənin başqa xalqların nümayəndələri kimi tatlər da ədəbi-yazı dili ky Azərbaycan (türk) dili, ya da firs dili hesab olunur. Başqa müsəlman xalqları kimi orta əsrlərdən bu tərəfə tatlər üçün də elm-din dili ərəb dili olmuşdur ki, o da bu xalqın şifahi ədəbiyyatı, folklor nümunələri, zərbül-məsəlləri, tapmacaları, toylarda oxunan mahnıları, yaslarda deyilən ağılardır. Xalqın könlü arzularını, şadlığını-sevincini, dörd-qəmini ifadə edən bu folklor nümunələri dildən-dilə, nəsil-dən-nəsilə ötürülmüşlər ki, onların da bəziləri bugünkü günlərimizə qədər gəlib çatmışdır.

Tat dilində olan ədəbiyyat nümunələri ki, əsasən şeir və az-çox da hekayə və nağıllardan ibarətdir, indiyədək az çap olunmamışdır.

Bu kitabın tərtibi zamanı bu da nəzərə alınmışdır ki, tat dili ədəbi dil deyil — yəni bu dil ədəbi formaya, bir ədəbi qəlibə düşməyib, bir müstəqil ədəbi dil kimi formalaşmamışdır. Bu dilin müxtəlif ləhcələri vardır ki, onların arasında həm fonetik, həm qrammatik, həm də leksik fərqlər mövcuddur. Məsələn, tat dilinin Şamaxı ləhcəsində çox vaxt «ə», ya «o» ilə ifadə olunur. Məsələn, müvafiq olaraq «vokardən» - «vakardən» (Azərbaycan dilində — «açmaq»), «xudo» - «xudo» (Allah), «Ruxsorə» - «Rüxsarə» (xüsusi

isim), «kəşirəgor» - «kəşirəgor» (çəkən), «karvon» - «karvan», «soxtən» - «saxtən» (etmək) və sair. Bir ləhcədə «u» ilə deyilən söz başqa ləhcədə «ü» ilə deyilir: «kuh» - «kü» (dağ), «zuhun» — «zühün» (dil), «duraz» - «dürüz» (uzun) və s. Əgər bir ləhcədə işarə əvəzliyi «in»dirsə, başqa ləhcədə həmin funksiyayı «i», yaxud «ı» fonemləri daşıyır. Birinci şəxs əvəzliyi əgər bir ləhcədə «tı» ilə ifadə olunursa, başqa ləhcədə bu özünü «tü» şəklində bürüzə verir. Bir ləhcədə sözün əvvəlində gələn «h» başqa ləhcədə düşür. Məsələn, «havaz» (Xızı ləhcəsində) — «avaz» (Quba ləhcəsində, Azərbaycan dilində «yenə», «yenə də»). Əgər istiqamət bildiren qrammatik qoşma bir ləhcədə bu özünü qoşma kimi deyil, «ə» sonluğu şəklində bürüzə verir. Məsələn, «tin bə mən» (tat dilinin Qonaqkənd ləhcəsində) — «tin mənə» (Xızı ləhcəsində; azərbaycanca: mənə ver). Tat dilinin bir ləhcəsində əgər inkar şəkilçisi «na»dirsə, bu dilin başqa ləhcəsində bu şəkilçi «nə» kimidir: «nangu» - «nəgun» (dəmə).

Tat dili ləhcələri arasında leksik fərqlər də vardır. Məsələn, Azərbaycan dilindəki «qız» ismi bir tat dili ləhcəsində «duxter» kimirdisə, başqa ləhcədə (kilə) şəklindədir. «Mərəgo» - «go» (inək), «gələci» - «ösinə» (nağıl) və s. sözlər də bu qəbildəndir.

Bu kitabdakı şeirlərin birində bu torpağın övladlarının dostluq və qardaşlığı haqqında belə deyilir:

Bu diyarda doğulmuş ata-analarımız,
 Bu torpaqda gah tikan, gah da gül dəriblər.
 Hər kimik: ya kürd, ya tat, ya da talış,
 Vətənin ayaqları altında nazbalış olmalıyıq.
 Biz hamımız bir xalqıq: ləzgi, türk, udin...
 Gəl, qardaş, əllərini mənə ver.
 Bir olmuşuq, bir əhd-peymanə bağlıyıq;
 Hamımız Azərbaycan övladıyıq.
 (sətri tərcümə)

Bəli, şair tamamilə haqlıdır: biz hamımız bu vətənin övladlarıyıq. Hamımız bir torpağın üstündə tərbiyə almışıq, bir havadan sinəmizə çəkmişik, bir duz-çörək yemiş, bir sudan içmiş, bir

qan, bir canla bir-birinə bağlanmışıq. Bu bizim taleyimizdir, bu bizim baxtımızdır. Bu Vətən hamımızın Anamızdır. Azərbaycanımızın hər bir fərdinin, o cümlədən hər bir tatinın da arzudur ki, öz anası olan bu vətəni, atalarının, ulu babalarının basdırıldığı bu torpağı, dünyaya göz açdığı bu diyarı bəxtəvər, başı uca, vüqarlı və xoşbəxt görsün. Hər bir ananın övladı üçün bundan əziz arzu, istək və niyyət ola bilməz. Ürəklərimizin bir arzu, diləyi var: Azərbaycanımızın xoşbəxtliyi! Mənim də bu kitabdakı şeirlərdən məqsədim də elə budur: bu torpağı bu əziz diyarı bəxtəvər görmək!

Maqsud Hacıev

AZƏRBAYCANAM MƏN

Qədir-qiymət bilənəm,
Kədərdə də gülənəm,
Qəlblərdən dərd silənəm,
Özüm bir cahanam mən,
Azərbaycanam mən.

Yorğun gözə yuxuyam,
Damaqda xoş qoxuyam,
İstərəm hey oxuyam:
Cahanda qalanam mən,
Azərbaycanam mən.

Əzəllərə əzələm,
Gözəllərə gözələm,
Xoş söhbət, xoş qəzələm,
Əbədi zamanam mən,
Azərbaycanam mən.
Əyilməz başım vardır,
Tarixcən yaşım vardır,
Pis başa daşım vardır,
Qocalmaz cavanam mən,
Azərbaycanam mən.

AYDIN SƏHƏRLİ YURDUM

Adın Azərbaycan, özün od-azər,
Nəsibin olmuşdur daima zəfər,
Sərvətin qədersiz, ürəyin dərya,
Şadlıqsan, xoşluqsan, dostluqsan, hünər.

Başında zülmətə döndü asıman,
Bir an qorxuzmadı səni min tufan,
Səni diz çökdürmək deyildir asan,
Ürəyin saf bulaq, günün bəxtəvər.

Ürəklər qanısan, hamıya cansan,
Görüşsən, şadlıqsan, nurlu zamansan,
Doğma anamızsən, Azərbaycansan,
Doğacaq bəxtinə min qızıl səhər.

VƏTƏN

Vətən baldır, vətən şəkər,
Vətən şadlıq, vətən zəfər,
Vətən günəş, vətən səhər,
Vətənimə qurban olum.

Qızları hər biri nazdır,
Əllərində qaval, sazdır,
Dillərində xoş avazdır,
Nazlarına heyran olum.

Vətənçün can verməliyəm,
Daşından gül dərməliyəm,
Yuxuda da bilməliyəm,
Vətənə qurban can olum.

Vətənimşən Azərbaycan,
Min yol sənə verərəm can,
Sənə alqış deyir cahən,
Göylərində tərlən olum.

AY QUBA

Anasan, körpələr qucağısan sən,
Azad arzuların ocağısan sən,
Bu yurdun gözəl bir bucağısan sən,
Sevilir hər oban, elin, ay Quba.

Qışda ağ örpəklə örtülür başın,
Yayda top buludlar olur sirdaşın,
Cənnəti andırır torpağın, daşın,
Yazda can dərmanı gülün, ay Quba.

Harda olsam daim sadıqəm sənə,
Qürbətdə dostların deyəndə mənə ,
Sevdiyin şey nədir, - deyərdim yenə,
Sənin yağışınla, selin, ay Quba.

Sinəmdə dilləndi azad arzular,
Həm azad diləklər, azad duyğular,
Maqsudun dünyada bir istəyi var,
Azad ötsün hər an dilin, ay Quba.

ŞAHDAĞI

Başın göyə dəyir, sinən lələzar,
Könlündə min əsrin sözü, sazı var,
Sənin tamaşandan doymağımı olar?
Sən özün tarixsən qocaman Şahdağ,
Uca dağlardan da ucaman Şahdağ.

Gecələr başında ulduz sayırşar,
Baharda döşündə lələlər açar,
Düzündə cüyürlər, ceyranlar qaçar,
Sinəsi kəpənək nişanlı Şahdağ,
Qubalı, Xaçmazlı, Nabranlı Şahdağ.

Nazlı gözəllərin bərli-bəzəkli,
İgid oğulların qollu-biləkli,
Şıltaq nəvələrin azad diləkli,
Qoşa sevgililər nəğməsi Şahdağ,
Azəri yurdunun şən səsi Şahdağ.

Maqsud Hacıyev

MƏN ƏSKƏRÜM

Mən səkərim, mən əskər,
Həzürüm bə sad zəfər!
Zür dəre vətən bə mən,
Kuk bətən vətən bə mən.
Vətən bə mən nun dəre,
Bə raghaymə xun dəre.
Şö-ruz mən bistən günüm,
Bə vətən məni xunüm:
Canməni tui can vətən,
Can Azərbaycan — vətən!

AZƏRBAYCANÜM MƏN

Həmişə xəndə misan,
Nəqməha zündə miasam,
Zulumə kəndə misam,
Xiştənmə cahanüm mən,
Mən Azərbaycanüm mən!

Be təşnə dülha-ouyüm,
Be bəstə cümha-xouyüm,
Be qərib-gərmə touyüm,
Be cahan yə canüm mən,
Mən Azərbaycanüm mən!

Mən şabazüm, güzölüm,
Mən özələ özölüm,
Şirin gaf, xuş qəzölüm,
Dünya heyranüm bə mən,
Mən Azərbaycanüm mən!

AZƏRBAYCANİ

Numti Azərbaycan, atəşi-azər,
Dusttü, hamratürü həmişə zəfər,
Sərvəttü qədərsiz, dültü yə dərya,
Şariyu, xuşiyu, dustiyu, hünər.

Türə hiç nə tərsund nə varış, tufan,
Tarik bü bə sərtü həməşə asiman,
Zonu za bə piştü zalumə düşman,
Əmolhaytü safü, ruztü bəxtövər.

Be düsta həmişə kümək, hərayi,
Be çənta millətha xuvari, mayi,
Nistü tü vatanə bə dünya tayi,
Türi subrə bəxtmu, tü qəndi, şəkər.

Tü be nər öladtü nəfəsi, cani,
Xəndəyi, şariyi, xuşə zamani,
Əzizə vatanmu Azərbaycani,
Daima qisməttü bil başü zəfər!

BƏ LƏNKƏRAN SALAM!

Amarüm bə paytü, ey numlü diyar!
Ə dünya qucəyi, ə dövrən cavan.
Tü Azərbaycan vəfa rəmziyi,
Sədaqəttürə saxt zaman imtahan.

Çən qədə xuşbəxtüm qismətmə bire,
Bə paytü aftanüm, xaktürə maç sam.
Seyr sam bə cənnət baqçeytü, baqtü,
Ə şabaz güzölha astunum ilham.

Ə şirvan avardan ataş pur və dül,
Maç birar qəbul san, əziz Lənkəran!
Lənkəranə xanü avaz dəs tünü,
Bə kühnə dust xiştən-bə Fətəli xan!

Lənkəran təzadha... Bin qədim diyar
Çərşölüviş dürüm, gudə domuniş.
Bə yə ruz zumustun, pariziş ama,
Yə ruz vasaliş bü, gərmə həminiş.

Çürəq yə dünyəyə suzund bə dülmə,
Lənkəranmu bə mən balaymə gufti.
Ü mənə qucaq za, həç dan ki, in vəxt
Kəlmə «can»-ə bə mən üz maymə gufti.

Sərmə bə asiman tik bü ə şəri,
Ürə buyi bəmə buy gugut Gümür.
Dəstə gül fürsərə Astara bəmə,
Mən bə in məhəbbət mütüm sad ümür!

Rəhilə Maqsudqızı

MƏN İBADƏT EDİRƏM

Sənə layiq olduğunçün,
Mən ibadət edirəm.
Dərgahına qovuşmağa
Uzun bir yol gedirəm.
Varlığımın ölkəsini
Bir düz yolda bilirəm,
Əbədi səadətə qovuşdur
məni, Allah!

Qürbi — İlahidədir
Bəndənin səadəti
Düz yolunu azmaqdır
Bizlərin qəbahəti
Bəndeyi-ələmdədir
Allahın kəraməti
Qürbi-İplahiyyə çatdır
əbədi məni, Allah!

Gəl ki, nəzərindən,
oğər ki, düşsəm,
Dünyadan əl çəkib,

hər kəsdən küssəm,
Acı göz yaşımı
camlara süzsəm
Bağışla sən məni,
ey Böyük Allah!
İnsanam nüftədən,
Qandan yoğruldu,
İzin ver bir az da,
özüm doğruldum.
Bu yalan dünyada
qəmdən boğuldum,
Bu qəm dönizindən,
Gəl qurtar, Allah!

Gəl ki, gözüm görməz,
dilim lal olsa.
Əlim, ayağımı bir
İflac çalsa.
Bütün arzularım
dünyada qalsa
Yenə də əl çəkməm
mən Səndən, Allah!

Butün gün qəlbimdə,
Beynimdəsən Sən,
Bütün vücudumda
dlimdəsən Sən.
Balaca varlığam,
lap məndəsən Sən,
Böyük kainata sığışmaz Allah!

Dünyada ilk möcüzə
Məhəbbətdir, sevgidir.
Gözəl şeirlər demək,
Allahdan bir vergidir.
Hər bir insan min sirli,
Min bir gizli dünyadır,
Bəşərin min-min sirri
Bir Allaha əyandır.

Heç kimsə bilməyir ki,
Başına nə gələcək.
Keçdiyi ömür yolu
Bəxti üzə güləcəkdir.
Bu enişli-yoxuşlu
Uzun həyat yolunda
Qəzəvü-qədərin də, sənin
alın yazın da.

Ecəzkar sözün nuru
İlahi nura bənzər.
Ürəyi pak bəndənin
Ruhı göylərdə gəzər.
Qəlbimiz Yaradana
İlham mənbəyi olsun.
Gələcək xoş günlərə
Sevinc, məhəbbət olsun.

Mənəvi qida nədir?
Təmizliyə qovuşmaq,
Göylər nurunda üzüb
Nur içində alışmaq.
Bəşər övladı, dayan!
Zatına nur dayanıb
Əbədi dünyamızda
Ruhuna nur boyanıb.

İşləyəni: M.Hacıyev

BƏ PƏLƏNGAZ ƏS

Yə ouçı bə zirü əs raft bə öüşə.

Bəginar öüşə firma əs, daraft bəöüşə, əsə raha da. Əs ye kəm
çarist, in vəxt yə pələng di ürə, küfti bə əs: -

Mən türə bistən xarüm.

Əs böü cavab da: - Nəən, süftə biya zürmunə sinəmiş sanim,
monə bər, bədə xan.

Pələnc bədən: - Başkün, zürmunə peymunim. Süftə pəs ə çü
başləmiş sanim?

- Tü mdani, ə çü kəftürü əzü, - kufti bə pələng əs.

Pələng bədən: - Biya əsər arakərə lup şunim.

Əs lup bəşunde, bəmingə arkərə baftərə bədənün ou, üzgüm
zərə-zərə bədürmarən bə kinar.

Pələng, bədoystən, əzin dəs arakərə bun dəsü lup şund, giraşt.

Ama bədən əs, güfti:

- Mən türə üzüm bistən xarüm.

Əs gufti:

- Pay üzüm mən bətü yə kar qədəqə tünüm.

Pələng xəbər asta:

- Çü kar?

- Biya lüngaymunə bizənim bə sənq, yərə vinim ki bistan ə sənq
atəş könü:

- Başkun, - bədən pələng.

Əs payist bədən yə kələ sənq, tik bü bəsər dəs, yə likət kəşi bə
sənq.

Ə sənq çini atəş dürma ki, çüma pələng ə hədəqə, xıştən dürma.

- Hə, üzüm biya tü bə sənq likət bizən, - bədən bə pələng əs.

Pələng yə likət bəzərə bə sənq lüng xitəniş xürd bəstən,
atəşiş nə bəstan kondən.

Pələng ə əs in zülrə ki, nödi, ə tərsi andümü lərzi virixt raft

darafı bə cike xıştən.

İn vəxt yə bure gürg ama rast bü bə pələng.

Di ki, pələng, ax-uf bəstən, xəbər asta:

- Bəçü ax-uf bəstəni? Lüng türo ki xürd saxte?

Pələng gufti:

- Əs

Bədə ə gürg xəbər asta:

- Yaragun ki, ha tü əs direyi, nə? Əzü tü nəbətərsirəni?

Gürg xəndist, gufti: Tü mənə çü hesab saxtəyi?

Mən əzü bətərsirənüm? Mən ürə xardamış.

Pələng gufti:

- Tü bə mən inanmış nəbəbirəni, ürə bəmən nuşun tin, mən ürə xarüm.

Pələng bə əsə bə gürg uşun dərən vəgəfti ürə bə araydüta pənce xıştən bəhava ki, əsə vinü.

Pələngə pəncəhayül gürgə çini bəqoqundən ki, canü bədürmarən, inə pələng nə bastan ki, gürg mürdə.

Pələng xəbər bastarən:

- Əsə bədirəni?

Ə gürg cavab nəbamarən, yə rayış xəbər bastarən:

- Çübü? Əsə bədirəni?

Ə gürg yərayış əzga cavab nəbamarən.

Pələng hürsin bəbirən, bəzərən gürgə bəxari, bədirən ki, de zu can gürg dürməre.

Bəxəndistan bəten:

- Aşnə, pəs tü bətenbiri ki, mən əs xardam, hə ədur əsə bəyə ra dirənəz ə tərsi ki, cantü dürma; hələ həlalü bəmən ki, mən bəhürəz gafiş saxtam, nəmürdam.

MUJNƏ MAYƏ Ə BİYAR ƏYƏL ÇƏNƏM DÜRARD

Yc duxdərle bəbirən bəyə di. İn duxdərloyə hiç kəsü nəbəbirən, yə əziz-xələfə mayü bəbirən. Nəbastənüm ə qəzyəyü, ə pirü, ya bəlkəə bəxt in duxdərloyü, yə ruz in mayürş bun dünya raftəni bəbirən. Gal bəzərən duxdər xıştənə maç-quç bəstən zənlə, çumay

xıştənə həmsəluqbəbəstən. İn duxdərle əzin bədə ha ruz bartən bəsər qəbür mayxıştən, yə səhət, so səhət bəgirəstən, ərs çüm xıştənə nund in duxdərle sal vasal-zumusdun bartən-bamarən bəsər qəbür may xıştən. İn xəbər bartən bəyə qucayə mərd əni di barəsirən in qucə bətirən ki, in duxdər in karə diyə ədat saxte. Ürə tərg saxtən hə çatüntə bəstən başü.

Xəbər astarund mərdun əzin qucə: axir imu çü sanim ki, sanim, həmişə ki, əzin haruz unçə raftən, ə bəşəhətəyaz gərəstən ürəxulas sanim?

Qucə gufti:

- Bərind bə sərta əni əyəl yə kure mujnə raha tinind, diyə bəsər qəbür may xıştən bisən nə buray. Çənəm ki, in qucayə mərd guftire bü hə ünəriş saxtund. Duxdər səbəhin ama ki, buray bətn qəbür may xıştəni, di ki, yə kure mujnə ə dərü rayü kar bəstən.

Nışt bə tamaşə, bəin mujnəkürə, yə vəxət di ki, bürun şangum birə. Vəxt raft bəxunə. Səbəhin vəxişt raft yərayış bəqal qəbür may xıştən, di in mujnəkürəyə, nişt bə tamaşə saxtən. Yə çən ruz vəxişt ki, buray bəten qəbür may xıştəni, ama bənd bü bə in mujnəkürə ama. Raftund mərdun bəten əni qucayə mərd ki, vay kələ mərd-ə, in əyəl diyə bəsər qəbür may xıştəni nəbartən, ancaq haruz bəten əni mujnəkürə bartən.

Kələ mərd gufti:

- Başgün, ü hasandü, burayind mujnə kurayə varzunind, mujnəha bə üzgə cigə burand, duxdəriş diyə unçə nəmuray. Hintəriş saxtund, kureysunə varzundə bədə mujnəha bə üzgə cigə raftund. Duxdər yə ruz, dü ruz, raft unçə nişt di ki, hiçiz pist. Vəxişt ama bəxunə, diyə bəsər qəbür may xıştənə nə raft, nəgirəst.

SƏ KƏLƏMLƏ

Sə kələmlə ə Ləhic bə zuhun türki vamuxtən bə Şamaxi bartanund. Yə müddət bə Şamaxi bəmundənund, bədirənund ki, zuhun türkiyə vamaxtən qəy səxtü, bəgaştənund bə di xıştəniha. Məlum bəbirən ki, in kələmləha bə in müddət sətə kəlmə ə zuhun türki vamuxtand: yəki vamuxtək kəlmə «biz», un yəki «borc alıb». un

yekiyiş «bir abbası». İnhə bə ra baftaranund, özün qal, əzun qal gaxtilət bə saxtənund. Ki çü dire, çü şünöre. Yə vaxt bədirənund ki, bə dərü ra yə ədəmi mürdə. Bə kündi bamaranund, mətəl bəmundənund ki, çü sanund. Ə qəzyə əzincə yəki ə ədəmiyah xan bə sər əs əbgirəştən. Bədirə ki, yə ədəmi mürdə, sə ta kələmləyş payistand bə sərü Künd bəmarən əzşun xəbər bastarən bə zuhun türki:

- Bu adamı kim öldürüb?

Kələmlə ki, ancaq yə kəlməyə — «biz» bə türki vamuxtebu bəton:

- Biz.

- Niyə? O, sizə nə cləyib ki? — Xəbər bastarən in ədəmi xan.

- Borclu idi — cavab bədirən un yəki kələmlə.

Ədəmi xan lap təcüb bəmundən, xəbər bastarən:

- Nə qədər borclu idi?

Üçüminci kələmlə zu cavab bədirən:

- Bir abbasi.

Bəd əz in sual-cavab ədəmi xan lap mətəl bəmundən, dəşay kələmlə bə rasanaxz bəbəstən, bə qəşəl xıştən bəngəstən, bə tən xan bəvardən. Ü hal-qəzyərə bə xan ittilat bə saxtən. Xan xıştəni əzin sə kələmlə xəbər bastarən ki, un bədərü ra aftarə ədəminə bəçü küştənd. Yarayiş inha həmin sxənə bəzərənund ki, bə dəmi xan gəftirə büründ. Xan əmr bədirən in sə mərde bə zindən bəngəstənund.

Yə müddət bədə in sə ləhicə mərde bə biyar xan baftarən. Xan bə sər baftarən ki, in sə mərde in ədəminə nə güştənd, ə gici xıştəni bə dustaq aftarənd. Uşunə bəton xıştən bə saxtən. Əmr bədirən düta mişqab bəvardənund: bə dərün yə mişqab siyə kişmiş bəbirən, bə dərün ən un yəki mişqab siyə puskuri. Bənarənund mişqabunə bə qəşəl kələmləha ki, xarind. Hintə ki, kələmləhun dəs duraz bə saxtənund ki, ə bə mişqab birə çizha xarund, siyə puskiruha hər yəki bə yə taraf bərixətənund. Hər sətəyşun ki, inə bədirənund, cıra bəzərənund ki, biyəyind əvvəl uşunə xarim ki, bərixətənund.

Xan ki, inə bəşünörən uşunə azad bə saxtən. İn sə ləhicə kələmləyş bə xunə xıştəniha bartanund.

AZƏRBAYCAN ŞAİRLƏRİNİN TAŤCA ÇEVİRİLMİŞ ŞEİRLƏRİ

Poetik tərcümələr: M.Hacıyev

Məhəmməd Füzuli

QƏZƏL

Ğəd ənarəl-əşqə lil-üşşaqi mənhacül-hüda
Saliki-rahi həqiqət ki, bə eşq saxt iqtida.

Eşqü un nəşəyi-kamil ki, maşü əz ü müdam
Bə mey təşviri — hərərət, bə ney təsiri — səda

Vadiyi-vəhdət bə əsli yək məqami — eşqi ki,
Nəmmaşü bun vadi aşkar gistü sultan, ki gəda.

Nəmsanü xəlvotşərayi — sirri vəhdət məhrəmə
Aşiqə ə məşuqə, məşuqə ə aşiq cüda.

Ey ki, tū bə əhli — eşq töhmət sani ki, eşqə şun!
Gun vünüm mümkünnü hiç təğyiri-təqdiri xuda?

Ey Füzuli ki, tū qəy-qəy zövqə bərdi ə eşq,
Hintərü hər kar, əgər giri bə num həqq ibtida.

Abbas Səhhət

VƏTƏN

Dülmə, canmə, sögülü məhəbbmə
Vətənmənü, vətənmənü, vətənmə...
Vətənə nun-nümükürə müxarüm,
Çənəm maşü ürə ə yar dürürüm?
Hər mərde vətənü bəriyü mayü,
Şir dəre ü bə ü, nist ürə tayü.
Şir mayü ki, bə canhaymu xun birə,
Ürə məhəbbətü bə dül cun birə.

Midarüm bə sər düta çüm ürə mən,
 \Mümürüm ə dəs əgər buray vətən.
 Vətənə nemətü nişyan nistü,
 Naxələfha bə ü qurban nistü.
 Vətən — əcdadmünə mədfənürü.
 Vətən — öladmunə məskənürü.
 Vətənə dus nədaştə insan nist,
 Əgər histü, bə ü hiç vicdan nist.

Mirzə Ələkbər Sabir

VASALƏ RUZHA

Ey vasalə ruzhayü,
 Salə əziz ruzhayü.
 O san vərfe bə dahar,
 Şar başü dül ə bahar.
 Arkəraha sel başü,
 Təxüla tel-tel başü.
 Dara vakarund çiçək,
 Vəlghyaşun ləçək-ləçək.

Cəfər Cabbarlı

AZAD QUŞ BÜRÜM

Azad quş bürüm,
 Bürün dürmarum,
 Bəyə baq niştanüm
 Bin cavənə sal.

Ovçı di mənə,
 Za sinəmənə,
 Xak vəgüft mənə
 Bin cavənə sal.

UDİN ƏDƏBİYYATI BÖLÜMÜ

Azərbaycan Respublikasında
 udinlərin yaşadığı ərazilər

Udinlər (udi) Qəbələ rayonu ərazisində yaşayırlar. Udinlərin yaşadığı ərazi Şəki-Zaqatala iqtisadi-coğrafi bölgəsinə daxildir. Bölgənin qədim xalqlarından sayılan udinlər yerli əhali ilə qohumluq əlaqələri quraraq onlarla qaynayıb-qarışmışlar. Ərazisinin 27 %-ni meşələr tutan bu bölgə qiymətli ağac, bitki və nadir heyvan növləri ilə zəngindir. Bu zənginliyi qorumaq və artırmaq məqsədilə Zaqatala, İltis və Qəbələ dövlət qoruqları yaradılmışdır.

UDİN ƏDƏBİYYATI VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ

Qəbələ, Nic kəndi - Udinlər yurdu

Nic kəndi Qəbələ rayonundan 40 km cənub-qərbdə yerləşir. Kənddə etnik qrup olan udilər (udinlər) yaşayır. Əhalinin sayı 4000 nəfərdir. Udilərə aid ilk məlumat hələ 2500 il bundan əvvəl verilmişdir. Bu etnosun əcdadları olan utilər haqqında e.ə. V əsr yunan müəllifi Herodotun "Tarix" əsərində məlumat var. E.ə. I əsrdə yaşamış Strabonun "Coğrafiya" əsərində Xəzər dənizi və Qafqaz Albaniyası haqqında məlumatında utilərdən danışılır. Udi sözüə termin kimi ilk dəfə Böyük Plininin (I əsr) "Həqiqi tarix" əsərində rast gəlinir. Ptolomeyin (II əsr) "Coğrafiya" əsərində, Xəzər dənizinin ətrafında müxtəlif tayfaların, o cümlədən – udilərin yaşadığı göstərir. Utilər Alban çarlığının yaranmasında mühüm rolunu alan 26 alban tayfalarından biridir.

Utilər haqqında daha ətraflı VIII əsrdə yaşamış Moisey Kalankatlının "Alban tarixi" əsərində məlumat verilmişdir. O, özünü uti tayfalarına aid edir. O, Aranda 26 alban tayfalarının olması haqda məlumat verir: "Onun (Aranın) oğlundan Uti, Qardman, Çavdey, Qarqar knyazlıqları yaranmışdır".

VII əsrdə ərəblərin Azərbaycana işğal etdikdə və bütün ölkəni ərəb xilafətinə qatanda əhalinin böyük hissəsinə, o cümlədən utilərə islam dinini qəbul etdirirlər. Lakin onların bir hissəsi əvvəlki inanclarını saxlayırlar. Hələ VI əsrdə aftokefal alban kilsəsinə güclə öz tabeliyinə cəlb etmək cəhdlərinin olmuş, VII əsrdə ərəb xilafətinin icazəsi ilə erməni – qriqoryan kilsəsinin tərkibinə daxil edilmişdir. Alban katalikosunun qalmasına baxmayaraq, aktiv olaraq alban – xristianların etnik köklərinin dəyişdirilməsi və erməniləşdirilməsi siyasəti gətirdi. Nəticədə, Dağlıq Qarabağda onlar bütövlükdə öz dil və mədəniyyətlərini itirmiş oldular. Qəbələ və Oğuz ərazisində udilər öz adət - ənənələrini və dillərini (yazısı) qoruyub saxlaya bilmişlər. 1836-cı ildə rus pravoslav kilsəsi və rusiya idarəçiliyi alban katalikosunun taxtını və dəftərxanasını ləğv etdikdən sonra, udin – xristianlar erməni kilsəsinin tam təsir altına düşürlər. Azərbaycanda islam dininin yayılması və türk dilinin inkişafı ilə əlaqədar, Azərbaycan xalqının uzun-

müddət formalaşması ilə vahid – azərbaycanlı etnosu yaranmışdır. Lakin udi – xristianlar bu günkü günümüzə qədər etnik qrup kimi öz dillərini, maddi və mənəvi mədəniyyətlərini qoruyub saxlamışlar. Udi dili qafqaz dil ailəsinə aiddir. Lakin udilər Azərbaycan xalqının əcdadlarından biri hesab edilir.

Udilər xristian dininə sitayiş edirlər. Oğuz rayonunda yaşayan udilər pravoslavdırlar. Bayram mərasimləri köhnə udi adətləri və xristian dini adətlərinin qarışığını özündə əks etdirir. 1854 – cü ildə Nicdə ilk udi məktəbi açılır. Daha sonra Oğuzda kənd təsərrüfatı məktəbi yaradılır. Burada dərslər rus dilində keçirilirdi. Müəllimlər içərisində yerli sakinlərdən - udilər də var idi. Təhsili davam etdirmək üçün udilər Moskvaya, Kozlova (kommersiya məktəbi), Qoriyə (dini seminariya), Tiflisə (orta kommersiya məktəbi) gedirdilər. 1931 – 1933-cü illərdə udilər təhsili doğma dillərində, 1937 – ci ildən Azərbaycanda azərbaycan və rus dillərində, Gürcüstanda gürcü dilində alırdılar. Ali təhsilləri Bakı, Tiflis və Rusiyanın şəhərlərində alırdılar.

Hətta erməni dilini bilənlər belə Ermənistanın texnikum və ali məktəblərində təhsil almaq arzusunda olmayıblar. 1992 – ci ildə Azərbaycan Respublikasının prezidenti "Azərbaycan Respublikasında mövcud olan milli azlıqların, azsaylı xalqların və etnik qrupların hüquq və azadlıqlarının qorunması, onların dil və mədəniyyətlərinin qorunması və inkişafı" barədə fərman imzalamışdır. Bu sənəd keçmiş sovet respublikaları içərisində qəbul olunmuş sənəddir.

1989 – cu il göstəricisinə görə dünyada udilərin sayı – 8.652 nəfər təşkil edir ki, bunlardan 6.125 nəfəri Azərbaycanın payına düşür.

Nic kəndinin ərazisi 100 kv/km təşkil edir. Kənd ərazisi becərilmiş torpaq sahələrindən, geniş bağ – bağçalı, yaraşıqlı evlərdən, şoxsi həyətlərdən ibarətdir. Kənd fındıq ağacları ilə zəngindir.

Nic kəndi "Cotaari", "Ağ dəlləkli", "Qoca bəyim" və s. məhəllələrdən ibarətdir. Hər məhəllənin öz kilsəsi var idi. Hazırda Cotaari məhəlləsində XVII əsrə aid Alban kilsəsi qorunub saxlanılmışdır. İndi kilsə Norveç səfirliyinin maddi yardımını ilə bərpa olunub. Nic kəndində Udi Xalq Mədəniyyət Mərkəzi yaradılıb. Mərkəz udilərin qədim adət-ənənələrinin inkişafı və mühafizəsi ilə məşğuldur. Mərkəzin rəhbəri udi məktəbinin müəllimi, tarixçi Qeorgi Keçaaridir. O, udi dilinə aid

dərs vəsaitləri, Azərbaycan və dünya klassiklərinin əsərlərinin udi dilinə tərcüməsi ilə məşğuldur. Onun əsas fəaliyyəti qədim udi mədəniyyətini təbliğ etməkdir. Hətta, alban tayfalarından olan etnoslarla maraqlanan məşhur norveç alimi Tur Heyerdal Nic kəndində olmuş, Udi Xalq Mədəniyyət Mərkəzinin fəaliyyəti ilə tanış olmuşdur. Norveç hökumətinin dəstəyi ilə Qeorgi Keçaari günümüzə qədər qorunub saxlanılmış udi adət - ənənələrinə həsr olunmuş kitablar yazmışdır. Udilərin qeyd etdiyi əsas bayramlarından biri də "Mayovka" adlanır. Bu bayram may ayının 1-dən başlanır və 2 mayda qeyd olunur. Hər bazar günləri yerli bazarda xalq sənəti nümunələrindən ibarət yarmarka keçirilir. Yarmarkada udi sənətkarlarının hazırladığı suvenirlər, metaldan, gəndən, yundan, ağacdan hazırlanmış əşyalar və s. satılır. Nic kəndində qədim udi milli mətbəxindən ibarət kafe fəaliyyət göstərir.

Udi mətbəxində – "ət sıyığı" (düyü sıyığı və ət), "fırma" (təndirdə qızardılmış hinduşka), "şiftili" (şabalıd və qozdan hazırlanmış souz), "çilov" (paxla aşı), "döşəmli aş" (cücəli plov) və s. göstərmək olar. Udi mətbəxinə əsasən un, süd, ət və bitki növlərindən istifadə olunur. "Xərisə" yeməyini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Buğda həll olunana qədər bişirilir, sonra kərə yağı ilə yağlanır və ətə qarışdırılır. Xərisə əkinçilərin ənənəvi xörəkləri sayılır. Yaxın Şorqda və Suriyada da eyni adlı xörəkdən geniş istifadə olunur. Bayram və yas mərasimlərində süfrəyə özlərinin hazırladığı alça arığı və üzüm çaxırı qoyulur. Kənddə etnoqrafik muzey üçün bina inşa olunur. Kənddə 5 orta məktəb var. Bunlardan 3-ü udi dili və rus məktəbi, 2-si azərbaycan dili məktəbidir. Rus məktəblərindən fərqli olaraq azərbaycan məktəblərində udi dilinin öyrənilməsi könüllüdür. Məktəblərdə həmçinin ingilis dili də tədris olunur.

Nic kəndinin yaxınlığında Çuxur-Qəbələ adlanan yerdə Qafqaz Albaniyasının paytaxtı olmuş "Kabala" (Kabalaka) şəhərinin qalıqlarını görmək olar. Çuxur – Qəbələ kəndi Nicdən 15km aralıda, Qaraçay və Coruluçayın ortasında yerləşir. Ora gedən yol boyu saxsı su borularının qalıqlarını görmək olar. Qəbələ antik dövr müəlliflərinin əsərlərində qeyd olunur. Şəhər şimaldan düşmən üçün maneə olan kəskin qarğarlardan ibarətdir. Süni xəndək qədim şəhəri iki hissəyə -

"Səlbir" və "Govurqala" ya bölür. Qəbələdən qərbdə lap yüksəklikdə V əsr məbədi "Komrat" abidəsi yerləşir. Bu məbəd hal-hazırda həm xristianların, həm də müsəlmanların inanc yerləridir. Qədim Qəbələ şəhərinin yaşı 1800 ildən artıqdır. Şəhər 600 il Qafqaz Albaniyasının paytaxtı olub. Şəhər daima düşməne sinə gəlib. İndiki şəhər qalıqları, qədim şəhərin yüksək sivilizasiyasından xəbər verir. Udilər oturaq həyat tərzini keçirərək, əkinçilik, sənətkarlıq, heyvandarlıqla məşğul olmuşlar. Hələ XIX əsrdə əkinçilik, ipəkçilik, bağçılıq və bostançılıq udilərdə geniş yayılmışdır. Buğda, arpa, darı səpini ilə də məşğul olmuşlar.

Udilərin milli geyimləri ümumi qafqaz geyim növü kimi idi. Kişi geyim növü – köynək, uzun şalvar, arxalıq, çarix, papaq sayılır. Qadın geyim növünə - əlvan köynək, uzun tuman, arxalıq, çarix və ya başmaq və bel kəməri. Qadın baş geyimi daqta adlanır.

Udilərin sifət quruluşu dairəvi, saçlarının rəngi açıq və ya şabalıdı olur. Uzunömürlü olurlar. Udilər qonaqpərvər və böyüyə hörmətçidirlər.

Keçmişdə udilərə ailələrin böyük olması xarakterik idi. Əsasən yaxın qohumları ilə nigaha girirdilər. Lakin XIX əsrdən etibarən ailələr kiçilməyə başlayır.

Udi qadınları keçmişdə üzləri bağlı gözər, kişilərlə birgə süfrə arxasında oturmaz, söhbətə qarışmaz, icazəsiz evdən bayıra çıx-mazdılar. Uşaqlar günün çox hissəsini həyatda müxtəlif oyunlarla, böyüklər isə əmək fəaliyyəti ilə məşğul olardı. Uşaqların tərbiyəsi ilə 14-15 yaşa qədər məşğul olunur, sonra onlar sərbəst sayılırlar. Erkən yaşlarında, oğlanlar 16, qızlar isə 13 yaşında evləndirilirdi.

Udilərin toy mərasimlərində milli rəqsləri, həmçinin "yalı", "uzundərə" kimi Azərbaycan xalq rəqsləri oynanılır. Cümə günü sad gün sayılırdı. Adətə görə həmin gün başlanılan iş xeyirli davam edərdi.

Udi folkloru çox rəngarəngdir. Müxtəlif oyunlar, əyləncələr, lirik və qəhrəmanlıq nəğmələri, rəqslər, əfsanə və rəvayətlər sıf məişət həyatı ilə bağlı olub. Bir çoxları bu günümüzə qədər qorunub saxlanılır. Hətta xristian dinini qəbul etdikdən sonra, digər alban tayfaları kimi udilər də keçmiş məişət həyatlarını və adət-ənənələrini unutmamışlar. Keçmiş inanclarından, aya inam hələ də qalmaqdadır.

Georgi Keçaari

SA KALA VƏTƏNZAXBU

Sa kala Vətənzaxbu,
İz çii Azərbaycan.
Mə Vətənəxun sa ği,
Bez ük cöybakal tene.

Sa kala Vətənzaxbu,
Şahdağaxun Araza.
Şoto mə belxun tie bel,
Trapsa taşanan za.

Çuruza bez Vətənə,
Buloşi turin taraqaz.
Qazax, Gəncə çiovaki,
Göygölə, Kürə aqaz.

Lənkərana, Şəkinə,
Tarapsunuz çurusa.
Qarabağın hər jicəna,
Bul qoçbsunuz çurusa.

Sa kala Vətənzaxbu,
İz çii Azərbaycan.
Mə Vətənəxun sa ği,
Bez ük cöybakal tene.

AZƏRBECAN

(S. Vurğuni urufa)

Yi loxoluz xəyurə pula,
Hunun tade piyin çiala,
Buluz qoçbsa vi ocəala,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakəban baki elmux kəurban!

Usenxone xəvunxozi,
Həndurxoğun çiovakezi,
Buxurmuğə tarapczu,
Tarapsunen boşi tezu,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakəban baki elmux kəurban!

Gele yakəun çiovakiyo,
Kəacurxoşu boşun bakiyo.
Va sal okəba tər sakiyo,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakəban baki elmux kəurban!

Bul qoçibi şum səxqaltiu,
Əyit qoçibi şum səxqaltiu,
Vi ocəala pul bakaltiu,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakəban baki elmux kəurban!

Nuçarqala bar vastiane,
Bərəkət vi qulastiane,
Şumastiane, elastiane,
Nana Vətən – Azərbaycan,
Vakəban baki elmux kəurban!

ŞAHAT ÇII

Təngə, döylət arçı çime,
Kiyin loxol tene mando.
Xe lafstunen çioroyeğə,
Arı çipsunal vane mando.

Gele çəngi bakayivax,
Arux bafti boqayivax,
«Zuzu-buzu» uqayivax,
Oşiel məcyicn ğine mando.

Aqayitun va şum tadal,
Bol bakale eğal – tağal,
Sa ği piuri tağatıanal,
Vaxun şahatı çine mando.

XAYİL

Çələye çapıbakaney,
Çingirə çatırxoy boş.
Piye tene lapılupey,
Kakala xodurxoy boş.

Sa ği hare sa işkar,
Kiye kereya ecxtii.
Diriyin töçğ bikcseynaq,
Te xayıla bonetii.

Boteğatan, bitatan
Xayıl ha fəcl-fəcleçi,
Əyçindəri çəpərin
Maxce loxol əcleçi.

KAPAKAP

(H. Arifə)

Şum ukatıan kapakape,
Taraqatan kapakape.
Kapakapan yakcyan taysa,
Ginur kapakape baysa,
Usen kapakape taysa,
Har sa əşəstia kapaxyan,
Duyno içal kape meydan.
Sal fikirəl teyan tastia,
Sa çax görəmzin adebu,
Beşi me kapakapastia.

Bir xalçanın ümrləri

TARAL

Kuomiğon sa ği,
Əş tenc ake.
Kəşəmux unqo
Cıgi pambaqe.

Əşba uqatan
Bacane kcacqo.
Arçı ukatıan,
Bestiane bako.

O tene çapqo,
Uşı tene qalıqo.
Yakca çieğatan,
Sal tene kapqo.

Arçı ganuxum,
Tene hayzo sal.
Tağala gala,
Manedo taral.

AĞALA

Ağala, ay ağala,
Ğin bəçğəğybi eğala?
Ten ave me biyəsin.
Sa gkzaxbu tağala?

Kalnan leveti laxale,
Çıtorobi xupi boxale.
Samal çıəyi tağayiz,
Pulmux yakca bakale.

Bir xalçanın ümrləri

ŞIUM

Şauma ukatıan,
Şotıay sa lokcma
Okcane bitı.
Şıme lokcına,
Okcaxun ecxtı,
Nanan müçepı.

ÇİNDƏK

Beşi qakınə
Çıındək əclstıne,
Kalnan zombıyo.
Sıftın çıındəkxo,
İz kalnaynaçə,
Şotın əcldıyo.

AZƏRBAYCAN POEZİYASINDAN UDİNCƏYƏ ÇEVİRMƏLƏR

Tərcümə: Georgi Keçaarı

Məmmədhusəyn Şəhriyar

HEYDƏRBABA DİRİSTİLUG

(sa lokcma)

Heydərbaba, göynül çıəckcen duğatıan,
Oxcırxoxun xe sağaqa tağatıan,
Xıyərmuğon pul çurevki becğatıan
Dirıstıluğkcan baki vəcınaq sa zaxun,
Bezi çııayal makcan bitı muzelxun.
Heydərbaba, əclur purpı tağatıan
Çıııye boştıan tıoyşan cupı çıeğatıan,
Vı əxcıııxo çııçıkxo xcayəğatıan,
Banksa, yaxal cıyex bada, eki hun,
Xcay-xcayğən, sa müçxc baken çkexun!
Axsıbaye müşen qojur sakatıan
Jeje çııçık-qorçımorçı çukatıan
Buy asoyxon iz guratıa kcacqatıan,
Yaxal eyex badal dirıstıkcan baki,
Kac exelçı barta burıxkcan baki!

Bəxtıyar Vahabzadə

AZƏRBECAN

Azərbaycan, hunnu bezi
Çuresunal, çalxesunal.
Şua hunnutı za toy tadal
Azərbaycan, Azərbaycan!

Yastia Sabirxoy, Babəxoy,
Boqala nəfese mande.
Beş məcburxostia kalboğoy,
Har sa ləcnə səse mande,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Tarxa kiciyəğal teyan,
Nəyni baki, ğeal buyan.
Dostluğa bacan taradi,
Əyçin ğinə tağalxoyan,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Azərbaycan bez çurusun,
Ham nana, ham elasnu hun.
Piðğöc sa gala sa qulyan,
Sa lokmazu zual vaynq,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Fikrət Qoca

OCCALEN MƏCĞENGEY

İoğul harı ğinurey,
Occalen məcğec burxcey,
Əyitmux iz üüikey.
Occalenal məcğecney.

Oye ad, kcuşe üney,
Şağaqalo xeney.
Banek, ağalaney,
Occalenal məcğecney.
Yəşil xcavun ləcpiesay,
Tıupıulxo tope baksay,
Üüüikal çıapıe baksay,
Occalenal məcğecney.

Bir xalqınun ilmöləri

Zamin Mahmudov

QƏBƏLƏ

(Sa lokcma)

Şöhərtiun lasaki sa təpin kcurel,
Ljıyal Qəbələnə laxetji şotıay.
Xalqən həvəsene bike, piapiesbi,
Tərif dıynənə tiapetji şotıay.

Kcacaxun, dərdəxun içü efseynaq,
Jecnaxun baritiun zapi kalboğon.
Şöhərin öycicne kaşipi bistieynaq,
Həndəxun üüükitiun zapi kalboğon.

Boy ecxti şakckcoğoy, ayizmuğoy boş,
Dövüri kala sa şöhəre bakey.
Tie alloy buruxmux dumani, çəne –
Qəbələ üüüikxoy, vardurxoy boşey.
Buruğoy, xcavıni xora ecstunen,
Sa kcənədlə kcuşey, buney Qəbələ.
Girbeney sa gala hema obına,
Kala sa mahalli üiney Qəbələ.

Sa tıoçğ Kırc oxcey sa töğğ Alazan,
Xəzərəl qopqareyrey becğ çiğəlastia.
Alaxun bacane Qafqazc çurpey,
Şotıay çai tiapiesay har sa muzastia.

Bir xalqınun ilmöləri

BAVOQCOY AĞYITMUX

Sa dji k I ulal Vağtağne.
Amdari toy – şaqğat I ı I ine.
Safsa amdar koğfe boşal qoroxx.
Soqco arux bakat I an, t I e soqco xene bako.
Ş l um tast I unent I un ş I umla baksa.
Sa k I it I im ağş viı I ağytağxun toyexe.
Kalat I in ııpit I u miı likl t I in qirebo
J I oqçula ağşba, icj I ecna k I ağç I p I a.
Ağfçinen amdara çcomacyicnebo.
Kconşin k I oyaxun qğari xup I en tapan tene boşo.
Xena djiyağrt I unbo, uğk I ağ tet I un djiyağrbo.
Soqco arux bakatlan, t I e soqco xene bako.
Çur çaxecekcan, lağjağ bacqacneqco.
Qğar xodin xazal izi tumele bist I a.
Taynut I xoden xoji tene sako.
Busa xacyen tene bacpk I o.
K I uğç I ağn bacpk I a xacne bako.
Finoqcoyaxun xozamand tene bako .
Buruqco laqcat I an xçaybaki ııysunal eyex bada .
Ağyten tapan tene boşo.
Talaş I uş I axune, t l uma ecş I axun.
Ocxaclbala xcoş xçaybakat I an toy tada!
Ağş tağrs eqcat I an, xaşilenal uluqco xoxebo.
Tapan boneşo, pul boteneşo.
Acxiel baka - muç'a baka!

UDİN DİLİNDƏ NAĞILLAR VƏ ƏFSANƏLƏR

ARUQCOY BEL AĞÇI

Sa işkari ayizexun acxiel xuri erekluqçebuy.Payizin qcinurxoy sunt I ust I a t I iya tarapsane taıçey. Becnecqci erekklucka kala sa eqcelin suğruğnebu. Çobana k I alepi izi t I ocqcoel.Pine:

- Metağr ağş tene bako, suğruğnağ usunba ç I evk l a! Eqcelxo saal me pervare makcat I un ak I cıı! İnbaki!

Oşin qci taıçı becnecqci suğruğ p I urum erekluqçane.P I urumal çobana izi ağyitağ pine.Şot I in ağyite tadi ki, enc suğruğnağ erekluqca ak I alatenu.Bezi ağyit ağyite.

Sa qğcma qci oşa işkaren suğruğnağ p I urun erekluqcin boşe ak I i.Sal çobani pervare tene taıçı.Bexc baft I i ki, djoğy sa yakc fikirbsune lazum.Tene, çobanen topoqco lağjağ lavk I ala ç I urevk I ale.Xçaybaki qğare k I oya.Xeylağk fikirebi.Biyağsin k I oyaxun ç I ere.İçş I a dost I urxo qirbi pine:

- Me uğşe bezi çoğlnağ erekluqca taqçalyan.Sa çobanen suğruğnağ t I iyane efsa.Qğart I in sa qaval ecxt I anan.Amdarxo bask I it I uxun oşa yakca baft I alyan.Vacn erekluqci oş I el çurpanan.Zu taıçı çobana bacqacabalzu.Şot I o ççaxk I alzu exlağtağ.Bancko, t I uğt I ağyal farpest I alzu.Bezi sağsağ ibakala k I inağ arxca ç I ovakanan.Suğruğ bask I i bakale.Qğart I in sa eqcel qavala basak I i aranexun ç I ekinan.Makcicbanan, suğruğnağ xac tenebu.

Dost I urux irağzit I un baki.Djamaqğat I bask I it I uxun oşa ayizexun ç I ert I un.Erekluqca p I ap I at I an dost I urux çurt I unpi.İşkcar taneıçı suğruğnağxun samal t I aqçay ak I eqçala aruqçoç.Çoban aruqcoy best I a arıçency.İşkcar ak I i samal içü aççesebi.Şor becnecqci j I amdi duğvağzağrbale.Ama işkaren burexci muç ' a muz ııpsa:

- Ay viçi, zu dava sakseynak I tez qğare.Qğik I ağ bakenc, ç I ovakene.Erekluqca ukest I enu dirist I baka.Bezi ağyitmuqco bağrağn ten tade, p I urun dirist I baka.Vaxun sa çuresunzaxbu. Next I un şaqğat I t I uğt I ağyen fare, serine?

Çobanen, bulane qaldi:

- Serine, qcinurxo farenuz bel duqcsa

- Ay dirist I baka. Beşi ayize t I ugt I ağı fark I al tenebu. Zu t I ugt I ağı faren sa kağrağm boşamun ağçipsunez çuresa. Çuruzsa qğun sa ağçin qğava fark I avax, zual ağçik I azax, baneko?

Çoban exlağti metağr muç ' a qğakcesuna mucxcecy. Kavayi okcaxun t I ugt I ağıyağ ç I evek I i. Burexci farpsa. İşkcarenal acmurxo xcaypi burexci ağçipsa. Aruqcoy best I a ağçik I a dost I urxo ost I aqcaraxun me ağyitmuqcone ibakest I ay:

- Ay dirist I bakanan! Ay djan, ay djan!

Şot I ay sağsağ ibakala k I inağ dost I urxon burt I unxci içoqcoy ağslağ. Qğart I in kiye koft I ala qçelxoxun sunt I u qavala basak I i axat I unpi, usun aranexun ç I ert I un.

Çobanen xeylağk farepi, işkcarenal «Ay djan» uk I a ağçinepi. Saal kula alabi çurepi, çobana pine:

- Viçi, bağse, fara bot I es banko. Qele dirist I baka. Vaxun irağziz baki. Dirist I oqcon!

Oşaal kul-kiye bikci çobanaxun djoğye baki. Taqcat I anal bask I i qçelxoxun sunt I u qavala basak I i axanepi. İçu p I ap I esebi dost I urxo. Sa qala qğart I un ayize. P I ap I ala k I inağ qçelxo ş I ampi djoğy-djoğyt I unbi.

Ağyç I indağri çobanen suğruğnağ bockcacl k I at I an ucxc qçel kame ç I eri. Şor becneçqi ulurxont I un zapi taşere. T I e qcinaxunal suğruğnağ erekluqca bast I unaxun kule qğakci.

KALNAKCA ÇIUKIUDİ

Sa karmu çuqcoy boyaxun qele miçlik sa nağvağnebuy. Tlilin kağşinağxun malmul kalane bakoy. Şotlay çli Çlukudiney. Çlukludi qğar qci ağyluqco qağrbaki ağçinağne taysay. Şotloqcon ağçitlunney. İçal samal acxicl arıjı tamaşane besay.

Sa qci plurumal Çlukludi ağçinane taqey. Samal ağyluqcoy ağçinağ tamaşanebi. Oşaal şotloqcon pitlun:

- Çlağlağye tağrağnqi qirbsa taqcalyan.

Me ağyitmoqco ibakatlan Çlukludi mucxcebaki. Şotlin

qğağlağ sal çlağlağye tene akley. Tağrağnqinağ qğetağr qirbsuna tene avay. Şotlaynaklal ağyluqco pine:

- Zaal taşanan! Çlağlağye aksunez çuresa. Qğamal tağrağnqi qirbsun zombakalzu.

Ağylux irağzi tetlun baki. Pitlun:

- Qğun qele miçlik İnu, taşes teyan bako. Yakca bakala oxcaxun va şin çlevklale? Oxce xenen va taşayin, çlağlağyee aççayivax, kalnay djoqcaba şin tadale?

Çlukludinen usum içu plaplesebi kalna. — Kalna, pine, aylux çlağlağyettun taysa. Za taştun tetlun çuresa. Klalna, şotloqco upa, za barti makcatlun taçi.

Kalnan ağyluqco klalpi pine:

- Ağylux, Çlukludina barti matakinan. Vaxxun taşanan. Ama oxca baysa mabartanan. Axapi çlevkalan. Zual buyklal buyklalzu. Xcaybakatlan ckinan, vaxx platlar tadalzu.

Ağylux kalnay ağyitağxun tetlun çleri. Çlukludinaxun sa qala bafılundi yakca. Şotlo axapi oxcaxun çlevtlunki. Taçi platlunpli çlağlağye. Burtlunxci tağrağnqi qirbsa. Qirbaltlu baqç-baqç qcaçtılunpi. Çlukludi samal ağyluqcoy pervare tarağnepi. Oşaal xurimuri çlikurxo qirbi içeçnakl sa şlalakle duğzbi.

Berezağre içşla ağyluqcon baqçurxo cextlundi. Kloya taysuntlun çureçi. Çlukludi izi şlalakli loxol arıçeney. Şotlo pitlun:

- Qğayza, vi şlalakla axapa, kloyayan taysa.

Çlukludi izi qanuxun tene qalpi. Ağyluqco pine:

- Zu turin taqcala tezu. Kalnan vaxx pine. Çlukludina axapanan. İsağ zaal, bezi tağrağnqin baqcaal axapanan, taqçen kloya.

Ağyluqcon qğekcara pitlun, Çlukludina yakcal eçes tetlun baki. Çlukludinaal, şotlay şlalaklaal axatılunpi. Bafılundi yakca. Qğari platlunpli oxce çlotla. Oxce xe qelebakeneç. Ağyluqcon Çlukludina okca çivki pitlun:

- Qğun sa qğoor miya çurpa! Yan beşi şlalaklxo tle çcoyel çlovakeştlen. Xcaybaki eqçen, vaal axapi çlevken.

Çlukludinen turmuqco suna tlaplkla pine:

- Zu tağk miya çurklala tezu. Çurnansa za barti taqçanan? Zaal, bezi şlalaklaal axapanan, sa qala çleqçen tle çcoye.

Ağyluqcon ÇlukIudina axatIunpi. Tağrağnqin baqce loxol arçevtlunki. ŞotIoxun sa qala batIuntı xena. Oxce bicyex plaplatlan, ÇlukIudın pulmuqco xenen taneşeri. Furı I eui bineti bujlıpı taqcala oxce boş.

Ağylux baftIundi suna. BurtIunxci kIalpsa, ala-okca flısta. Bacqağbes tetIun baki. Sa xeylağk oxce çIotInu artIuntı. ÇlukIudınaxun xavar tene çleri. Umuda botIuntı. ŞIalaxo axatIunpi. Qğari çIertIun ayize. Usum içoqco plapIestIunbi kalna:

- Ay kalna, pitIun, ÇlukIudina oxce xenen taşerene. Qğekcara xacveçeyan, teyan bacqağbe.

Kalnan pine:

- Efi uğkIağ xacxac mapanan. ÇlukIudina xenen qele axicI tene taşeri bako. Za buykIaleynakI xe lazume. Qğağysağ tazsa. Oxcnuxun sa qamat xe eçalzu. ŞotIol xacvetı bacqağzbo.

Kalnan qamata ecxedi. Usun kIoyaxun çlere. Oxce çIotIa planepIı. Burexci "ÇlukIudi qğuy!" ukIa izi nağvağ xacvesa. Kİalpsun alane taıı, okcane xcyabaki. Sağs tene çleri. Xene tIe soqco tağrağfağal çlere. Nağvağ bacqağbes tene baki. ŞotIinal umuda boneti. Qamata xenen buybi kIoyane xcyabaki.

Xena banepi buykIala. Arıı burexci buypsa. Mono qğikağ? Kalnan buypsunen buykIali boştlan sağse çleysay: BecşI buykIatlan "Vay bezi bul!", xcoş buykIatlan "Vay bezi baç'an!" Ayitmuxe ucmucqo lafstIay. Buypsuna efatlan sağs botIe baksay. Kalnan me sağsağxun qğikal bex tene baftIı. Şor becneqci izi ucmucqone sağsbasa.

BuykIala buypi çareki. SelakIa şadebi. BuykIala amılinebi kala sa levetIin boş. Kula faclıdı burexci nakce çcoe bakala çIayınağ qirbesa. Saal kiye sa kuğndağne qğari. ŞotIo nakce boştlan çIevkIatlan sağse çleri:

- Vay, qğe bayıncuna! Qğik I al akles tene baksa.

Kalna qğakceııı manedi:

- Ay aman, mono qğe sağsağ izbaksa?

Kuğndin boştlan plırum sağse çleri:

- Kalna, zuzu! Usumba, bezi ççoya-xojına ouIkIa, tağmızba.

Kalnan kuğndınağ kuğvağ xenen ouIeki, tağmizebi.

Serinağxunal, ÇlukIudiney. Belxun oşlel çIağyınağ bağçluğreui kuğndin boş arııney. ŞotIo arıısesıdı taxtle loxol.

ÇlukIudinen taxtle loxol zıxc-zıxc tIutIunney. Samal qameçIıtIuxun oşa kalnan xavare qığakci:

- ÇlukIudi, saal tağrağnqı qığbeynakI çIağIağye tanqco?

ÇlukIudinen bulane jıckIıplı:

- Kalna, zu saal çIağIağye taqcala tezu.

Ağylux qıreıı qğartIun. ÇlukIudına akIı mucxctIunbaki.

Kalnan şotIoxco platlare tadi. PlatIara kağyi çartIunıı.

Kalnay ÇlukIudi metağr ÇlukIudiney.

PAÇÇAQCKCA NAXIRÇI

Bakene, tene bake, sa paççaqç. ŞotIalay buney sa bilıdıı. Paççaqçen tIe bilıdıına pine:

- Qğun sa becçca duğnyağne qğe xavarebu.

Bilıdıınen pine paççaqça:

- Tıe axicI oğIınağ bakala sa naxırçin qçaren vi paççaqçluqca extIale. Paççaqç şıple baki. Sa xaş oşa djoğy sa bilıdıınen eçeri. ŞotIinal sıftIın bilıdıın ağyıtmoqçone pi.

Paççaqç ecka laıı yakcane baftIı naxırçı bakala sağqğağre. Biyağsınğ çıraçxco bağçluğkeçatIan planepIı. Yakca çurepi. İzi becşIıtan çIovakala naxırçına anekIı. ŞotIın naxırçına pine: «Za me biyağsin kconaqçba».

Oşa paççaqç taneıı duğz naxırçin kIoya. ŞotIo qele qğoğrmağttIunbi. Paççaqçen nexce:

- Sa qçar ağyel bacqçacaban, beşı oğIınağ yakcabalzu.

Naxırçinen pine:

- Bezi qçara yakcibes banko.

Paççaqçen sa kaqçıze çampi, tanedi naxırçin qçara. Paççaqçen kaqçızı boş çampeney: «Me qçar qğari plaplala k I inağ izi ozana botIananı». Qçaren kaqçıza ecxtIı yakcane baftIı paççaqçı sağqğağre. Taneıı duğz paççaqçı baxçına. Baxçin boşal sa qğovuzebuy. Qçar taıı tıe qğovuzı bestIa bask I i neplaxcıı.

Samal oşa paççaqçı xuğyağrağI qğare qğovuzin bel. Şot I in

izi çcoə oç I k I alaney . Becneqci tle qğovuzin bestla sa qcare baske. İçal tlema yaraşuqlune, becqca nexce qğun maçleki, zu çleqaz. Şotlo samalal içslane baki. Becneqci şotlay papakcin boş sa kaqcızebu. Kaqcıza çineçeri papakcin boşlan. Şotlo klalepi, kaqızı boş çamey: «Me qar qğari plaplala k I inağ izi ozana botlanan». Xuğyağren fikirebi. Kağqıcıza taşeri aruqcoy boş basak I i boklosebi. Djoğy sa kaqcıze çampi. Kaqcızın boş çamepi: «Me qar qğari plaplala k I inağ bezi xuğyağrağ kotoxun kağbinbanan». Kaqcıza lanexi qcare papakcin boş. Paççaqci amdarxon qcara atıunkfi. Tatıuşeri saraya. Kaqcıza klaltıunpi. İzi boş çameçı k I inağ bitlun.

Sa-plac qınağxun oşa paççaqc içal qğari çlere. Becneqci iz xuğyağra tle qcaraxun kağbintlun botle. Paççaqci ağıdjuqcon qelene bikci. Anekli tağ çara tenebu. Xuğyağrağ tle qcare bel qcaççpletlun. İzi tadjia ecxtfi lanexi naxırçin qcare bel. Şono baneki paççaqc. Oşa şotlaykca izi xuğyağri laşlkloyane çlovakestfi. Naxırçin qar baneki paççaqc, paççaqci xuğyağral şotlay çuqğux. Şorox içay muradakcatlun plapli, yanal beşi murada.

KULBAKİAXUN KCİZİL

(legenda)

Kağsıbluqca baft I i sa ayizlunen pağrağkağl efsune çuresay. Taçı mexca eneçeri. Ama şot I o qğetağr becqsuna tene avay. Ayizlun qele paxıl kconşinebuy. Qğar usen pağrağkağl becqcic kulbak I e toyst I ay. Ayizlunen t I e paxıl kconşınaxun xavare qğakci:

- Ay kconşi, pağrağkağl becqsunez çuresa. Mexca eçerezu. Şot I oqco qğik I ağıukest I az.

Paxıl kconşinen mexcurxoy k I aı I e sunane çuresay. Şot I aynak I al ayizluna metağre djoqcab tadi:

- Taki, meç I qğacvkca. Eça, xuri k I aı I p I a. Çıpa mexcurxoy loxol, kağyekcat I un.

Ayizlunen şot I ay pit I u bine. Taçı meç I a qğacveckci. Eçeri xuri k I aı I epi. Çınepi mexcurxoy loxol. Ama paxıl kconşinen

çureqcala k I inağ tene baki. Mexcurux meç I a kağyi tet I un k I aı I eçı. Burt I unxci qcinaxun qcina kalabaksa. İzi vaxt I eqcat I an art I unı, qğayt I unzeri. Burt I unxci samalal qele meç I ukca. Sa qci ayizlunen meç I a çik I at I an kcarı k I ovalxoy kcate sa qğema kulbak I e ak I eçı. Tene avabaki qğik I ağıbane. P I urum taneçı paxıl kconşin k I oya. Şot I o k I alpi pine:

- Ay kconşi, pağrağkağlxon burxcet I un kulbak I serbsa. İsağ qğik I ağıbsunc lazum?

Kconşinen şot I o metağr sa yakce ak I est I i:

- Taki, sa ş I alak I macien çauç k I aı I p I a. Eça, pağrağkağlxoy loxol laxa. Çıaıurxoy loxol kulbak I kcat I un serbi.

Ayizlu taneçı buruqco. Çıaıa k I aı I epi. Ş I alak I en zapi eneçeri. Djoğy-djoğybi çınepi zole loxol.

Pağrağkağlxon macien çıaıurxoy boş nuak I eçı kulbak I t I un serbi. Qğar sa çauç belxun oş I el bicqçqaçç kulbak I en buyebaki.

Ayizlunen teneavay qğik I ağıbane. İçu p I urum p I ap I esebi paxıl kconşına:

- Ay kconşi – pine, - pağrağkağlxon kulbak I serbi çark I et I un. Çıaıurux belxun oş I el kulbak I e. P I oy isağ qğik I ağıbaz?

Paxıl kconşinen ağıdjuqcoxun uluxxo k I aramk I a djoqcab tadi:

- Taki, uş I k I aı I p I a. Mağqğağlne kala sa arux kcoçpt I a. Kulbak I la çıaıurxo soqco-soqco ç I evk I a t I e aruqco bapa, bok I osb I a.

Ayizlu me sağfağral kconşin ağıvitağxun tene ç I eri. Taçı uş I e k I aı I p I i. Mağqğağlne kala sa arux kcoçpt I i. Kulbak I en buy çıaıurxo soqco-soqco t I e aruqco bapı bok I osebi.

Ağyç I indağri savayna ayizlu arux bok I i qala eqcat I an, pulmoqcon ak I alt I u vecbakes tene baki: bok I i kulbak I xoy qğar soqco tarapı bakeneş sa kcızıl. Aruqcoy qa buloş I kcızıley.

Serit I un piyo, buxadj I ux amdara koğmağy bakat I an sal sunt I in, lap paxıl kconşinenal şot I o kulamçı I i bartes tene bako. İzi becqcic pağrağkağlxon serbala kulbak I armuş I umi qala tarapı lap kcızılal baneko.

BATKIİ KIOJURXOY

(legenda)

Buney, tenebuy, ayizin uşilin şakckcina p I ac k I ojebuy.

Boxoy usenxoney ortaqt I uniy.Sa qala bit I i, sa qala ext I unbsay.

Sa usena cxnaxaş burxcat I an ortaqcxoy sunt I ay qcare baki.Şot I ay kcxır ç I crinut I t I e ortaqcial sa xuğyağre nanaxun baki.Amdarxon ortaqcxo pul xaşluqt I un tadi.Mucxluqc mucxluqcane qağrbaki.

Ağyluqcoy kcxır ç I erit I uxun samal oşa qcare bavan izi ortaqa pinc:

- Buxadj I uqcon za sa qcar, vaal sa qcare tade.Şot I oqcoy kağbin qoğynule bot I bake.Dirist I uqc bakayin, vi xuğyağrağ bezi qcareynak I eçalzu.

Xuğyağri bavan - buxadj I uqconkcan ibaki - pine - kalabakekcat I un, xuğyağri bakekcan vi bin, qcaral bakekcan bezi yezna.

T I e qcinaxun ortaqcxon burt I unxci sun-suna «kcuda» k I alpısa.P I ac k I ojin kcate muç'a kcoğumluqc burxci.

Ağyluqcon qciba-qci boyt I un exct I i.Turint I un taşı.Ağyit pesunt I un zombaki.Nana-bavoqcon saal pulmuqco xcaypı bect I unqci xuğyağri işkcarı taqcala, qcaral laş I k I oybalane.Loroşın belxun sunay niç I anlu baksunaal avat I uniy.Xuğyağri k I oya qcarı «beşi yezna», qcare k I oya «beşi bin» t I un k I aley.İçal sa maralane zerst I ay.Becqca nexey qğun maç I eki, zu ç I eqcalzu, xaşa nexey qğun maç I eki, zu ç I eqcalzu.Ayizin djağyılxo şot I o ak I at I an xe-xet I un baksay.De eki, sa ağyit pes, zozamand yakcibes tet I un baksay.Avat I uniy loruşi boş niç I an tadeşene.Sal şuk I k I alen niç I anlu xuğyağri u I iya zapes tene bako.

Next I un vi çampit I u laxa yannul, becqca sa fağlağyen qğik I ağ çamk I ale.Qğun maupa, şeytan tene bask I e, bayinkcun qala ç I ap I bakenc.Me p I ac djağyılı baxt I avarluqca çarpşeynak I yakce xcaevcesa.

Sa qci pit I un qcare k I oya sa falçı karnune qğare.Moma xebe bapene xenen buy djame boş.Falc xcaypc.Oşaal nana-bava penc ki, t I e loruşın best I a niçş I an tadeşi xuğyağri kağsib k I oyaxune.Vacynak I şaqəat I qcinurux aqcuzbakala tene.Şot I oxun kul qğakcanan.Efi qcareynak ayizi zağrlağ-zorla amdarxoxun sunt I ay xuğyağrağ eçanan, izi xoşına karxanan.

Nana-bava falçin ağyitağxun ç I eyes tet I un baki.Burt I unxci qcareynak I djoğy sa xuğyağri xcaevcesa.Şot I in ocneç-zizine saki.Pine bezi çureqcala zaxun djoğy mabanın.Nana-bava içoqcoy ağyitin loxol çurt I unpi.

Qğik I ağ pesc bakoy.Doğoğri djoğy doğoğrey.Nana-bava djağduqağri, falçin ağyitağxun, ağyluxal nana-bavay ağyitağxun ç I eyes tet I un baksay.Falçı qğarit I uxun sa qğema şamat I ç I ovaki qcareynak I sa doğylağtlun xuğyağrağ niçş I ant I un tadi.

Me xavar ç I eqcala k I inağ xuğyağri k I ojin qcinurux yasane tarapi.Zarafat tene, kca usena içş I aney sun-suna "kcuda" pit I un çalxsay.Taşı-cysune baksay.Ayizluqcon niçş I an loruşi best I a bot I baki p I ac djağyılı laş I k I oyin yakcat I un becşesay.İsağağl metağri nuak I eşi sa xavart I un ibaki.

Ağyiti serit I u uk I ayiyan, kala kcaç' façır xuğyağrağne laft I ey.Pis xavara ibaki bafedi ocneçni dağrqağnağ.Kulmux ağşlağxun, turmux yakc taysunaxun zap I eşi.Uksunaxun, ucşsunaxunal kule qğakci.Usunluqcon kcolay nubaka sa azare bacqçacbi.Bineti lağyifin okca.

Exlağtağxun sa usene ç I ovaki bakoy.Payizi qcinurxoxun sunt I ust I a qcare k I oya laş I k I oye burxçeli faresa.Zurmin,kosnaqcarın sağş şuğne bicqcacl u I iri tene bot I baki.Ağyç I in dağri bint I un eçeri.Oşın qci biyağşinal udiqcoy ağdağten şot I o bağyağ tapşurbalat I uniy...

Qcare k I oya bağyağ binc otaqca taşt I unı exlağt taqcat I an t I e baxt I nutl xuğyağri k I oj djoğy sa qğalnuney.Façır xuğyağri sa nağfağsey, taşı enesay.Nana-baval şot I ay bere best I a pulmuqcoxon nçqçik I a çurpet I uniy.

Saal xuğyağri berane t I ayaqc baki.İçu ecceedi ala.Çcoya alaarçit I uçe taradi.Acxiaclexun ibakes nubakala sa sağşen me

ağyitmuqcone pi:

- Buxadj I ux, va kcurban bakaz! Bezi qğe qcina baksun va ayane. Elmuqco qğakca, za me zinzilinağxun çark I est I a. Ama bezi quğnağxağ baçı, za me dağrdağ badit I oqcoal djazanut I mabarta. Şorba, beşi me p I ac k I ojonal qala orayinkcan ç I eri.

Me ağyitmuqco pi bula saneki bere loxol.

Şaqğat I t I un pe, uğk I au I ar, taxsır nubakala amdarxoy çuresun usune bel p I ap I sa. T I e qcial qğaketağre baki. Xuğyağren ağytağ çark I sunkca t I e p I ac k I o j içoqcoy qanuxun j I ick I esun sane baki. P I urannayal okcaxun oçcal xcicnebaki. İzi qala kala sa bayinkcune ağmağlağ qğari. T I e bayinkcunen pula kciç I p I i xcayc k I amun p I ac k I ojaal zapi taneşeri bulokca.

Oşin qci savayna eqçala amdarxon k I ojurxoy qğar sunt I ay qala xc qğağlağ nuaç I arcı sa orayint I un ak I i. K I ojurxoxun, şot I oqcoy boş bakala amdarxoxun sa nicş I ana tet I un bacqcabı.

Bavoqcoy exlağten ayize Tambatan k I inağ çalxeçqala p I ac orayin mctağre ağmağlağ qğare. Şot I oqcoy xcal next I un izi çuresuna nup I ap I i t I e baxt I nut I xuğyağri pulmuqcoxun barala nqçce.

LƏTİFƏLƏR

ANEKDOTXO

TEZ ÇURESA VA PIAPIAZ

Sa işkaren piye çeşmağye laxey. Çalxalxoy suntlin şotfoxun xavare qğakci:

- Bipl pulla bakenu. Bipl turla qğevaxtl bakalnu?

İşkaren djoqabe tadi:

- Zu sal tez çuresa va plaplazax.

SAMAL YAVAŞ DOCPRIA

İşkaren tuğfağnağ çcoye ecxfti xodal arçı klunklurina docpstlun çureqcatlan çuqcon pine:

- Samal yavaş docptla, loroça bask I i ağyelebu. Makcan muqçur baki.

UCMUCQCOY TUM KCAÇ 'KIATIAN

Sa tapaninxor amdaraxun xavartlun qğakci:

- Vi boştluna sal avabakes banksa?

Şotlın djoqabe tadi:

- Qğetlaynakl tez avabaksa? Ucmucqcoy tum kcaç'kiatlan, avazbaksa boşezu.

BAZARE XCACVEKİNAN

Suntlay qele kcoja sa çurebuy. Qğema kağrağm bazare çİeveki, toydes tene baki. Sa qcial çur aneçci. Qğa xcacvtlunçı, bacqcabes tetlun baki. Biyağsin bavan qçara pine:

- Ay bala, sa taki, tle bazari pervare tarapa. Baneko, çur tlaqçaye taçc.

Oşin qci savayna qçaren taçı becnecqci çur bazari beli toyeqcala paynu jlomo acmbi çurpene.

FAQCIREN QĞİKAĞKCANBİ?

Suntlay «Kağsib» ıılıla sa xcağnebuy. İçuxun ocxaclacne taştlay. Sa qci ocxaclağxun xçaybakatlan yakc qimqınağxune biti. İşkacaren exlağtağne burxci, Kağsibal ojlula klacnkİuclbi samal tlaqçay baseki. Tle pervari xacöqcon şotlo atlunkli. Saki burtİunxci tola-molabsa.

Amdarxoy suntlin xacye kcondj I uqco pine:

- Vi Kağsibağ şono qğe qçınağtlun bastla?

Şotlin içu tene xaxçacpi. Pine:

- Xçouııle xozeyin lavabaketlun sa kağsibi loxol. Faqciren qğikağkcanbi?

ZU BEZİ KİOJAZ ıARE

Viçimoqcoy soqco alin etİajane karxsay, tle soqco okcin etİaja. Ala arııtİin okcintİu pul tanestİay, işiqç tene tastİay. Sa qci ala arııaltİin becnecqci viçen okcin atİaji olurxone duqci çİevkİsa. Şotİoxun xavare qğakci:

- Kono qğikağnbsa?

Pine:

- Kİojaz ıare. Taşeri djoğy sa qala bikcalzu.

Viçey pulmuqcon dampİule qğacvkci:

- Pİoy bezi kİoj ala çurekİo?

Viçen pine:

- Kono zaluqç tene. Zu bezi klojaz ıare. Vi klojaxun ağş tezaxbu.

Şİ TAĞNQAĞ QELENE

Plac viçi sa qala qele muç'a kartİunxsay. Ayize şotİoqco şaqğatİ yakca taqçala viçimux k I inağ k I ağşinentİun akestİay.

Sa uğşe şotİoqcoy kloya exlağt' ayize tağnqağ qele bakala amdarxoxune biti. Viçimuqcoy suntİin pine, xozeyin Kçadaşı tağnqağ qelene. Tle suntİin pine, Mağİik izbaşin tağnqağ şotİoxun qelene bako. Ağyit ıİirritİağ, ıİirritİ İİama, İİamal kçapazane çİovaki. Viçimuqcon sun-suna tİapi ıartİunpi.

Ağyçİindağri ayizin izbaşı sa qğema tanaxun sa qala qğari plac viçağ sunaxun djoğytİunbi.

QELE ALAXUNTIUN PE

Sa işkacaren sağdire ağşbsay. Savayna ağşİağ taqçatİan çuqcon alin etİaji seyvanexun şotİo pine:

- Briqadir Evetİa qce ağşİağxun çİevkİa.

Sağdir ağşİin qala plapİala k I inağ çuqcoy pitİu bsune çureıı. Yoldaşxo nağrağzİitİun baki:

- Evetİ şaqğatİ amdare, qğetİaynakİen ağşİağxun çİevkİsa?

Sağdiren pine:

- Şaqğatİ amdar baksuna şaqğatİ amdare. Ama za ağyitağ qele alaxuntİun pe. Tle ağyitağxun çİeyes tez bako.

BOÇCU BUTİKİA

Suntİin belinkİojin loxolxun butİİkİseynakİ şifere qğakçey. Çalxalxoy suntİuxun xavare qğakci:

- Qğetağr baz, barina zapi çağrİklamun şiferxo xarab makcan baki.

Çalxalen pine:

- İzi loxolxun boçcu butİİkİa, aqçalinen makcan şaqşyinbi.

KİALAMÇİA

Soqco uda klaupİsane tauçey. Çağkuğİağ ıİinedi. Udina qirebi. Şİalakİa axapi yakcane baftİi klojaç. Pula xçoş taradatİan becnecqci sa ıampİ dizİkİ izi baç'anexun enesa. Şİalakİa bosİ burexci tİstİa. Darvazina plap I atlan çuqco kİalepi:

- Usum baka, sa alatla eça, bezi baç'anexun eqçala dizikla besplen.

Çuğux usum titleri qğare. İzi kiyeal sa boxoy alatla, yakce boxoyini pule çurevki, oşaal axşlumkla pine:

- Ay qğun akcuñci, maya dizikl? Vi platıplalin klalamçla şadbakene, baç'anexun.xoresa. Qğarayenne ki, eki dizikla besplen.

QĞE TAFOTIEBU

Kolzoza kcoyluqçantlun lasaksay. Sıntlin klamadjxo bulurux okca, tumurux alane bitley. Aqronomen motlo akli pine:

-Mono qğiklağ, klamadjxo tumurux ala, bulurux okca qğetlaynaklen bitle?

İşkaren metağre djoqab tadi:

- Ay viçi, klamadjkcan bitleçi, bulurux okca baki, tumurux, qğe tafotlebu.

KEÇİTUN QCAÇCPIE

Banditl bikcseynakl qğari plac tan uğşe suntlay kloya mandalane baki. Biyağsin baskısun çureqçatlan pillağkağni tumelxun sağşe qğari. Tuğfağnqxo buybi anyin beçıl çurtlunpi. Sağs tene çleri. Taçı bastlunki. Saal çlere. Djupi qğaytlunzeri. Tuğfanqxo buytlunbi. Xeylağk çurtlunpi. Sağs tene çleri. Xcaybaki bastlunki. Sa çimir bamun sağs plurumal çlere. Plurumal djupi qğaytlunzeri. İşkarcxo kağy bakamun baski qğaytlunzeri.

Savayna mağqğaağlne uıqçatlan beçtlunqci klojin kcondj I uqcon pillakağni tumel... sa boxoy muckcaclağ keçine qcaçcpfe.

AQCALİNEN TENE BARE

Kloya azarru baski bavan qçara pine:

- Çloğş çleki, becqca qğava qğetağre!

Qcar çlere çloğş. Tleyin qele çlağyine xcaybaki. Bavan xavare qğakci:

- Ay bala, mayan mandi! Avabaki qğava qğetağre?
Qçaren djoqçabe tadi:

- Aqçala sa çurene, avabakaz qğava qğetağre.

MUŞTIULUQC

Suntluxun sa baçç manat tağnqağtlun çureçi. Pine:

- Tağnqağ tezaxbu. Ama şaqğatı sa yacç akestles bazko. Zu qğar qci klodayun çleqçatlan çuqcon nexç: «Vi bisuni xavara çaltlu sa baçç manat muştuluqçadalzu». Va plaplespla beşi kloya. Çuqço upa: «Vi işkar maşini okca mandi plurenc. Muştuluqça ecxtla taki. Baçç 'anaxun ağş tevaxbu.

BULNUTI BAKAYİN TADALE

Amdarxon kala sa qğaağndnu oççaltlun ezbsay. Saal ezbalxoxun suntlay usurux qcaççeçi ockç xoxebaki. Ezbalen izi qçara pine:

- Ay bala, taki tle qğaağnde oşel bakala işkçara upa usurxo şadbek. Ockçac tadekcan va. Eça, beşi oççala ezbi çark I en.

Qçaren pine:

- Ay bava, tle işkçaren için ezbsa. Sal izi ağşlağ barti ockçağ yax tanedo?

İşkçaren pine:

- Kalatlay uklala ağıyitağ kculp tetlun laxo. Taki, upa. Qğakcullu bakayin, izi ağşlağx bakale. Bulnutl bakayin, ockçağ şadbi tadale. Yan beşi ağşaağ çarkestlalyan.

BEZİ QALA BASKIALNAN?

Sa finoqçoy laşıkloyaxun kloya xcaybakatlan turmux fıruçleçi, xoyidin xacle boş boxoy bineti. Bula bazuki loxol laxi baseki. Çlovakaltloqon çurtlunçı şotlo xene boşlan çlevki kloya taşatlun. Finoqçoyen pine:

- Feretlles tenan bako. Çurnansa za qğayzevkılanan, bezi qala baskılanan?

KARoz

Sa işkari qele çağr sa çurebuy. Bëliqcoy boş efes tlene baksay. İçu duneqcsay xoyida, bostlana, djoğy bitfunxo.

Sa biyağsin naxırçinen binckci çure kcondj I uqcoy afata:

- Qğun qğetağr amdarnu? Çura qğetaynakI tenne bezi ağyitağ becqcane? Nexzu ay çur, sa çurpa, bezi ağyitağ uklaz, oşa taki. Vi bul axçin, sal xcaybaki xcoş tene becqcasa.

Çure kcondj I uqcon pine:

- Vi ağyitmoqco izbaki. Biyağsin çura karoz tazdo. Ağçılinağxun vi ağyitağ becnecqco.

ELEM ELEMA TENE TARAKIO

Suntlin ibakney zokcalna xodalxun bitalo tarapi eleme baksa. Sa qci şono içal zokcalna xodalxun bineti. Ca tağqğağren alane ecxcecçi. Bula oşa çapedi. Usum içu plaplesebi çuqco:

- Şuklala maupa, zokcalna xodalxun bite. Baneko, tarapi elem bakazax.

Çuqcon pine:

- Taki, vi ağşlağx baka. Qğik I alaxun makcicba. Elem elema tene tarakIo.

ÇIAĞYİNNUTI BARİ

Ustlan qele kçırçi sa amdareynakI barine zapley. Ağşbi çarklamun şotlaynakI çağyinx sa xoray tetlun boxi. Kcari şlumenkca elaxoy şoren kcokca çlekcney. Ağşaq çarki taqcatlan klojin kcondj I uqcon ustlaxun xavare qğakci:

- Ustla, bari moğkkağme? Çareçi barala tene?

Ustlan bulane jlicklpi:

- Pes tez bako. Qele çlağyinnutI barine. Baneko, pospli barane.

BULİN ŞAKCKCİNA ŞİKILAM TENE BAKSA

Nextluniy bulin şakckca qele çeyil qane, tliya şikllam tene baksa. Şotloqcoy amdarxoxun suntlin diriya sa qğema xacl şikllame çarpi. Şaqğatlal becnecqci: ilebi, xene duçci. Xaclurxo bol şikllame ağmağlağ çeri. Sa qci qimqinağ diriyxoxun exlağt bitatlan pine:

- Şina pe bulin şakckcina şikllam tene baksa? Ağfçi ağyite. Vec tenan, takinan bezi xaclurxo becqcanan şikllamen qğetağre bul bikce. Qğar soqco sa puşlin boyda.

Qğa tle uğşe işkari diriya baçi şikllama buloş I çcupi tatluşeri. Ağçılindağri biyağsin şono qimqinağ qğari pine:

- Bavoqcon scritlun pe, beşi şakckcina şikllam tene baksa.

Vİ İŞKAREYNAKI FARENKIO

Çalxalxoxun suntlay tağzağ laşlkIoybaki zurnaçına ağşe bitey. Qğare şotlay kloya. Zurnaçi kloya teney. Binaxun işkari qanune xavar qğakci. Binen amdarxoxun tene ağyitey. Şotlaynaklal plac kula jIomoy becçI çeri burexci zurna farpsuni qğağnqağ çlevklsa. Çalxalen pine:

- Ay xunçi, bexez baftli. Farpsuna efa, işkar eqcatlan şotlaynakI farenkIo.

UKSUN ÇURUNSA ZAXUN TAQCEN

Ayize sa kconaqce qğarcy. Plac tanen şotlo taştuntlun çuresay. Suntlin pine:

- Taqcen beşi kloya, va şaqğatlI kculluqcbaz.

Tle suntlin şotlay ağyitağ bonetli:

- Eki, zaxun taqcen. Kotlay sa çuğğuxebu, mağşkağtilağnc zerstla. Şotlin vaynakI qğik I ağ boxala iştlacqen ukavax.

Ayitağ sifltağ sakitlin içu tene xaxacpi:

- Ay viçi, serinc. Kotlay marala zerdala sa çuğğuxebu. Çuğğux tamaşabsun çurunsu, kotlay kloya taki. Şaqğat ukun çurunsu, zaxun taqcen.

XACYAXUN QELE KCİCBALTIUN

Suntlay kloya kconaqce qğarey. Şotlay tloqcoel içü akestleynakI sa qğema kağrağm çuqcoy loxol kcenepi. Çuğux kciçleuđi çurepi. djoqab tene tadi. İşkaren kconaqca pine:

- Ankİsa çuqcoy pula qğetağrez qğakce? İzi nağfağsağ tene çlevkİsa.

Kconaqcen pine:

- Zu me çuqcoy azukla şaqğatlez çalxsa. Xacyaxun qele kciçbaltİun.

BUŞAL BAKALEY

Suntlay belinkİojin becşI xacyoqcon uğşe burtİunxci bacpİsa. Şotİin tuğfağnqa ecxİli çİre mağqğaqİne. Alloy sağsen pine:

- Ucqenağ kloya şu bune, çİrekcen okca! Tene, docpezdi!

Oşaal qğavina sa pİatİrone tağrbi. Tuğfağnq docpkİala k I inağ sa djağyil qcar belin ucquculxun djupi çİre okca. İşkaren şotİoxun xavare qğakci:

- Bezi belin ucqucul qğİkağnbsa?

Djağyilen pine:

- Beşi mozine açce, şotİoz xcacvesa.

- Ağ... ağ, ucqucul mozine bako? — pine işkaren.

Djağyilen djoqcabe tadi:

- QğetİaynakI tene baksa? Sa kağrağmal docptİyİnuuy, İap buşal bakaley.

UCKCECNİN XAŞIOY

Kalnan boxi xaşİoya İlalik I xo bapİ laxatİan, nağvoqco pine:

- Ukanan, qce vacynakI yekce xaşİoyez boxe.

Kala nağvağn malak I ina badi İlalik I a qağrquğrbitİluxun oşa pine:

- Ay kalna, yekce xaşİoy boxi, yaynakI ucqcecnin xaşİoy qğetİaynakİen

SA KCAYİNBANE UKSA

Suntlay kloya kconaqce qğarey. Şİuma kayİtluxun oşa sulfina sa sini aplİ kenekİtlun laxi. Kconaqcen sininağxun sa kenek ecxİli xavare qğakci:

- Efi kloya kenek qelene?

Kİojin binen metağre djoqcab tadi:

- Ucqucul zibil k I inağ buye. Sa kcayİnbane uksa.

ORO KCONŞYOX

Pİac kconşİ usenxoney orotİunİy. Ağyİt tadi, ağyİt tetİun qğakcsay. Sa qci sunaxun xavarnutİ Şağkİnağ bazare taqcalatİun baki. Qğari platİunplİ Tuğrqağni çİotİa. Becİİunqci oxç tİe bul, me bul xene. Sa xeylağk oxce loxol becqsun çurtİunpİ. Oşa soqco muzale baki:

- Ay kconşİ, ankİsa, oxç xenen docpene. Tağk baqçaiyan, xenen yax taşale. Eki, oroluqca sa qğoor bosen. Sunay kula bİkcen, oxca çİeqcen. Xenaxun çİerİtluxun oşa plurum oroyan bako.

Kconşİqcon sunay kula bitİunkci. Xenaxun çİertİun. Plurumal oro amdarxo k I inağ burtİunxci yake taysa.

BALDIZİN XUNÇİ

Sa işkcar çuqcoxun sa qala bazarenc taçey. Acxİel çalxalxoy suntİin şotİoxun xavare

qğakci:

- Vaxun tarakİala çuğux şua?

İşkaren pine:

- Bezi baldızın xunçİne.

Çalxal mucxce baki:

- Qele şaqğatİ. Zu sa usene suğpuğr mandezu. Kc çuqco zaynakI duğzba, kcoqğum baken.

İşkaren bulane qaldİ:

- Sa ağyİt tezaxbu. Zaxun kağbİnağ çarpekcatİun, qğun

qğakca.

Çalxalen şotlay ağıyitağ isağne bex baftlı.

TAVASAREN KİOJA ÇARKIALE

Suntlin bipl ağıyel bakala sa çuqğuxə eçerey. Çuqcon qğar qci xoray boxatlan tavasari boş çlağplkin çlağyin xebi izi ağıloqco ukesestlay. İşkaren me ağıslağ avabakatlan çuqco pine:

- Ay çuqğux, cki, me tavasara toyden. Mandayin, beşi kİoja çarkİale.

AĞŞURUX MANEDİ BEZİ OZANE

Suntlin izi yoldaşxo qğeyvani çliye laqcabxone klaley. Sa qci becnecqci darvazin tle ççoye plac elem çurpene. Çuqco pine:

- Bezi dostlurux qğaretlun, zu tazlı.

Çuqcon klodoqco suruklbi tİotİokla pine:

- Bezi pul xaş. Qğun biyağsağl ü İ iri vi dostlurxoxunen bako.

Kİojin ağışurux plurumal manedi bezi ozane.

ZU QĞAR QCI BOZAKISA

İşkcar kİoya samal ucqciç eqcatlan, çuqcon tİotİokla nexey:

- Qğun koğfen zapİe. Kİoj, ağılux eyex tene bastİa.

Sa qci çuqğux çle xenezaney. Kirağfinkinağxun xe avabaki ağrağkcina banepi ayakca. Sa qğema kcuç İ ucqcaclac k İ inağ şotlay qğarayen kİoja cexcedi izi bel:

- Vay, bonek İ i bezi kcokc! Vay, bozki!

İşkcaren axşlumkİa pine:

- Zu qğar qci qğaketağr bozakİsa. Kİoya plaplatİanal bezi ççoya çunksa ki, koğfen zapİe.

Çuqcon tle qcinağxun işkcarİ ççoye tİotİopsunaxun kule qğakci.

KÜRD ƏDƏBİYYATI BÖLÜMÜ

Azərbaycan Respublikasında
kürdlərin yaşadığıları ərazilər

Kürdlər vaxtilə Kəlbəcər-Laçın iqtisadi-coğrafi rayonuna daxil olan Laçın, Qubadlı ərazisində yaşayırdılar: indi qaçqın şəhərciklərində, qismən də Bakı və Sumqayıtda məskunlaşmışlar. Hazırda Ermənistan Respublikasının işğalı nəticəsində 1 milyona yaxın soydaşımız öz yurd-yuvalarından didərgin düşmüşdü. O cümlədən minlərlə kürd ailəsi indi Azərbaycanın müxtəlif bölgələrində qaçqınlıq həyatını yaşayır.

Feqîyê Teyran

DİLBER

Ey Dilbera gerden zerî,
Way nazika dêm qemerî,
Qamet ji mûma fenerî,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dilbera gerden letif,
Way nazika qamet elif,
Qamet ji reyhana xeffif,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dilbera gerden zuzac,
Way nazika misli zuzac,
Qamet ji reyhana qirac,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dilbera qamet misal,
Way nazika dilî hejar,
Te ji xandinê kirim betal,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dilberê, way Dilberê,
Firyad ji destê keserê,
Avik ji ava Kewscrê,
Wêran ezim, malim xirab.

Ey Dilbera gerden zirav,
Dêm şûşeyc, tiji gulav,
Ey duxtera bejna zirav,
Wêran ezim, malim xirab.

Çavan ku hiltîni bi meste,
Ew çend ya misrî bi deste,
Li kuştina min te bi qeste,
Wêran ezim, malim xirab.

Tu bi qesta min dikuji,
Tu bi k'ifra di nosojî,
Gelek sotim kirim riji,
Wêran ezim, malim xirab.

Gelek sotim, kirim qşibab,
Kirye bi min, sed reng xirab,
Ya leytenî kunrû turab,
Wêran ezim, malim xirab.

Ya leytenî kunrû ve xar,
Wey nazika min te ji dûr,
Bêhiş kirim zilfê di hûr,
Wêran ezim, malim xirab.

Bêhiş kirim zulfê du reþ,
Biskê siyah, bîhnê di xweş,
Ey duxterê, çapik bi meş,
Wêran ezim, malim xirab.

Bêk'êf kirim zilfê du reş,
Biskê siyah, zilfêd qemer,
Eşq û muhbata min li ser,
Wêran ezim, malim xirab.

Sotim, biraştım bê hesab,
Lê pirsî bo kirme k'ebab,
Kirye bi min sed reng ezab,
Wêran ezim, malim xirab.

Sibhan ji şahê bi tenê,
Xalik li xala gerdenê,
Ez dîn kirim berdam dinê,
Wêran ezim, malim xirab.

Eşqa mezac peyda bûye,
Îro li min dijwar bûye,
Hîvî dikim heqîqiye,
Wêran ezim, malim xirab.

EZ

Îro ji dest husna hebîb sergeste û heyran im ez
Min eşq û muhbet bûn nefsîb sewadê sergerdan imlez

Eşqê gelek sewda kirin bê mal û bê mewda kirin
Nûra çira winda kirin Mûsayê Imran im ez

Mûsa ji dest husna bi nûr &tu şêrîniya xalên di hûr
Secde bire ber Kohê Tûr nêzikî remzê wan im ez

Remzê ku dê dilber bikin carek bi çesman seyr bikin
Dê kohê Qaf ker ker bikin mecrûhê pir-kovanim ez

Min ah ji dest kovan û qehran min sebr nayêt li sehran
şubhetê mewcên di behran qulzemê umman im ez

Qulzem û behrên di heftê agirê eşqê ku keftê
Dê bisojit subhe neftê min diye, pê zanim ez

Min diye mubbet çî reng e sohtim edoja pir-ye'ke
Min mudam dil jê biheng e bi nalîn û efxan im ez

Nalîna teyr û tuyûran kalîna çeng û bilûran
Xulxulên di qesr û qusûran bulbulê xoşxan im ez

Bulbulim daîm dixwînim ez yeqîn ez te bibînim
Dîn dibim sewda dimînim serxoş û sukran im ez

Serxoş û ebter kirim te ji illeta rengzer kirim
Te sotim û ker ker kirim tu agir î buryan im ez

Agir û pêta di dil da me'neyan daxan ku hilda
Ew kitab naçit du cilda hafizê medhan im ez

Hafizê medh û pesendan rohiya mehbûb û rindan
Bê hisab werbûn di fîndan satiyê bêcan im ez

Sotî me qet pêt û nar ne kuştîme derb lê diyar ne
Min demek sebr û qerar ne nexweşê pir-jan im ez

Nexweşê reng lê nemayî dest li ser falê nihayî
Wan digot ji çavê giyayî kûştîyê e'ynan im ez

Kuştime herdu 'uyûnan yan kî yêd nisbet ji nûnan
Radikit ew qetl û xûnan girtiyê zindan im ez

Girtî me insaf di mîr ne qazî û muftî ve bîr ne
Qeyd kirim kes bê xebîrne bendeyê hicran im ez

Ma di benda firqeta te canfîdayê xidmeta te
Da bibînim rehmeta te nobedarê xanim im ez

Nobedarê qullehê xo dergevanê dergehê xo
Bîne bîr û agahê xo tûleyê asîtan im ez

Tûleyê dergahê yar im şev û rojan nobedar im
Westayê der întîzar im çavrêyê Sultan im ez

Çavrêyê sirra li pêş im meqseda ezlê feniş im
Hicreta Yûsuf dikêşim Ye'qûbê Ken'an im ez

Kor e bo Ye'qûb ji dînê j'perdeya daxa evînê
Ger dibên veke birînê hewceyê Lokman im ez

Wan digot Lokman tebib e gote min xef 'endelib e
şafiyê derdan hebîb e pê bawer û îman im ez

Sond dixwim sa'id û destan kevir û seylêd li bestan
Min bi xom li curhan bebestan be rahet û asan im ez

'Aşîqa rahetya kême e agir û pêt a dilê me
Çend hezar medhan dibême muhitê esman im ez

Xwezî min sed ser hebûna sed hezar dev pê ve bûna
Ew hemûl'medhên te bûna hêj bi wan niqsan im ez

Ez kiz û zer bûm ji qehrê dê devêk çibkit ji behrê
Yan du çav çibkin ji sehrê bê dîtina cynan im ez

Sed hezar çav min divêna bayekî perde hilîna
Xet û xal min têr bidîna eşqe qûtî can im ez

Her kesê eşq tê eser kit sed hezar perdan di ber kit
Hemuyan dê ker be ker kit tazî yû 'uryan im ez

Perde çû ez mame tazî dil sirra mehbûb dixazî
Min ibadet eşq û bazî bê mey û meyhan im ez

aniya bade û mey tê mexnî yû hem çeng û ney tê
Min ji ethorn; qan heye-hey tê serxweş û sukran im ez

Serxoşê ava heyatê meclisa reqs û sematê
Dê çi kim bi sewn û selatê b'kûzê û fîncan im ez

Ew meyê gerdên dirêjan şîşe û wan bade rêjan
Min nema hiş li nivêjan li deftera dînan im ez

"Mim" û "Hê" aqil vederda sicleya eşqê û derda
Lew qelem anî bi ser da me'fuyê Xufran im ez

Şamil Dəlidağ

OLMASAYDI

Dünyanın ürəyi qan ağlamazdı,
Əldən-ələ keçən zər olmasaydı.
Bəşərin qəlbində dərd çağlamazdı,
Pul-zülmü fırladan pər olmasaydı.

Beşi sanamazdıq - dördü bilməsək,
Namərdi sezməzdik - mərdi bilməsək.
Sevinci duymazdıq - dərdi bilməsək,
Zəhmət götürməzdi - tər olmasaydı.

Dayaz bölli etdi - dərini bizə,
Acı nişan verdi - şirini bizə.
Pis dedi - yaxşının yerini bizə,
Qorxaq bilinməzdi - ər olmasaydı.

Qaranı görəndə - ağı tanıdıq,
Şoranı görəndə - bağı tanıdıq.
Təpəni görəndə - dağı tanıdıq,
Tülkü tanınmazdı - nər olmasaydı.

İnsanın göz yaşı gölə dönməzdi,
Heç kimin əməli fələ dönməzdi,
Şamilin qəzəbi sələ dönməzdi,
Böhtan olmasaydı, şər olmasaydı.

ÇƏTİN

Həyat həm şirindi, həm acı zəhər,
İçməmək də çətin, içmək də çətin.
Həyat həm zülmətdir, həm aydın səhər,
Seçməmək də çətin, seçmək də çətin.

Əkizləşib ömrün sevinci, qəmi,
Azdır dərdə yanan könül həmdəmi.
Həyat bir sünbüllü, tikanlı zəmi,
Biçməmək də çətin, biçmək də çətin.

Gah sərin, gah şaxta, gah isti, bürkü,
Biresiz olmayıb əyinin kürkü.
Həyatın dağlardan ağırdı yükü,
Çəkmək də çətin, çəkmək də çətin.

Həyat yaranandan ikibaşlıdı,
Kimi şad, kimisi gözü yaşlıdı.
Şamiləm, yolları yaman daşlıdı,
Keçməmək də çətin, keçmək də çətin.

TAPA BİLMƏDİM

Mən sənə, dünyaya yetirdim nəzər,
Tay tapa bilmədim, Azərbaycanım.
Arazına bənzər, Kürünə bənzər
Çay tapa bilmədim, Azərbaycanım.

Səninlə fəxr edir bütün el-oba,
Yazsam, sərəvtlərin sığmaz kitabə.
İstədim toplayıb aləm hesabə,
Say tapa bilmədim, Azərbaycanım.

Sonu var, ömrümüz olsa da ləziz,
Şamiləm, qoynunda bəs nə qoyum iz?
Qurbanın olmağa canımdan əziz,
Pay tapa bilmədim, Azərbaycanım.

GÖRDÜM

Ələk-vələk etdim mən bu dövranı,
Astarını gördüm, üzünü gördüm.
Qənimi olubdu insan, insanın,
Əyrisini gördüm, düzünü gördüm.

Şüşədə olsa da divlərin canı,
Axtarıb tapmadım onu qıranı, -
Zalımlın, günahsız eli-obanı,
Yandıran odunu, közünü gördüm.

Öz altından su yeridən samanın,
Pambıqla başları kəsən fərmanın,
Barmağı məkirli ala şeytanın,
Əllisini gördüm, yüzünü gördüm.

Şamil Dəlidağam, bədin, xəbisin,
Yamanlığa, nahaq qana hərisin,
Çoxlarına tələ quran iblisin,
Axırda tələdə özünü gördüm.

Rəfayıl Mayılov

LAÇIN

Elə qovrulmuşam çıxıb cızdığım,
Həsretinə dözmək olmur, ay Laçın.
Göynəyir sinəmdə hər bir an dağım,
Min-min zohmətimiz olub zay, Laçın.

Xəyanotə qurban etdilər səni,
Düşməne verdilər cənnət vətəni.
Qəlbimdə el dərdi, yurdun şivəni,
Olub qəm dəryası, olub vay, Laçın.

Sənsiz didələrim qan ağlayır, qan,
İnan, xilasına bəziram hər an.
Yaralı ürəyim ayrılığandan,
Olub qəmlə dolu bir saray, Laçın.

Vətəndə-vətənsiz olmaq bələdi,
Başlara töhmətdir qaçqınlıq adı.
Böyük tanrı olsun xalqın imdadı,
Dərd qəlbimdə olub laybalay, Laçın.

Bircə çiçəyini üzüb-dərməyə,
Şeylanlı kəndimə salam verməyə,
Bir dəfə üzünü gəlib görməyə,
Olaydım bir uçan torağay, Laçın.

Rəfayılam, sənsiz qalmuşam yetim,
Təpəyəmə gəlib mən necə yetim?
Gecə də, gündüz də, budur niyyətim,
Şirin canım olsun sənə pay, Laçın.

DEYİL

Min tƏbib tƏkƏlsƏ, loġman gƏlsƏ dƏ,
ƏqidƏsi çürək saġalan deyil.
Qurumuş səhraya suyu tƏksƏn dƏ,
DƏrya olə bilmƏz çağlayan deyil.

Min nəsihət versən zatı qırığa,
Ədəbdən, ərkandan çıxar qırığa.
Yarandan qan gƏlsƏ, əgər sarığa,
Xəbiş onu gƏrsƏ, bağlayan deyil.

Aqıl olan dayaq durar elinə,
Uymaz bədzatların fitnə-felinə.
Yuvanı versələr, şərin selinə,
Haqdan tikilibsə, laxlayan deyil.

Rəfayıləm, nəzər yetir əslinə,
Səs verəndə səs ver haqqın səsinə.
Bədcins övlad, təhmət olar nəslinə,
Ata, baba yolun saxlayan deyil.

BİZİM ELƏ YAZ GƏLƏNDƏ

Gül ətrini duyar ellər,
Bizim elə yaz gələndə
Gözəlləşir çəmənlər-çöllər,
Bizim elə yaz gələndə.

Yağış yağır, şimşək çaxır,
Səllər-sular daşır axır.
Göy qurşağı şəfəq taxır,
Bizim elə yaz gələndə.

Buz açılır, əriyir qar,
Könül oxşar güllü bahar.
Nəğmə deyir gözəl quşlar,
Bizim elə yaz gələndə.

Təbiəti etdim seyr,
Rəfayıləm, yazdım şeir.
Şair təbim nəğmə deyir,
Bizim elə yaz gələndə

Vidadi Qurbanov

AGLA, TELLI SAZIM, AGLA

Gerə dönməz bu karvanın, yolu hardan haradı?
Karvanbaşı başın əyib;- Nigarandı, nalandı.
Vətənimiz əsir düşdü, sər vətimiz talandı,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Ağbırçəkli anaların sinəsində yara var,
Gülçöhrəli körpələrin taleyində qara var.
Yetim qalmış bu millətim hara getsin... hara var?
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Ruhlarımız girov qaldı, təhmətini götürdük,
Puça döndü həyatımız, mənasını itirdik.
Qaçqın-köçgün damğasıyla ömrümüzü bitirdik,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Köhlən atlar yohərlənib, boş yəhərdə gəm yeyir,
El-obamız diyar-diyar, pəren düşüb, qəm yeyir.
Naxələflər yurdu satdı, kefin çəkir, dəm yeyir,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Nə ölməyə üzümüz yox, yaşamağa haqqımız,
Viran olub yurd yerimiz, talan olub taxtımız.
Gülə bilmir üzümüzə qara gəlmiş baxtımız,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Qorqud ruhu yurd yerində qopyz calıb aqlayır,
Ələskərin nur qəbrini ah-nalələr dağlayır.
Qaçaq Nəbi məzarından Boz atını haylayır,
Harda qaldın, ağlamırsan, telli sazım, ağla sən.

Ramiz Qərib

LAÇINIM

Daglar zirvəsində igidlər tacı,
Yağı tapdağına döndü, Laçınım.
Səni unutmağım zəhərdən acı,
Həsərdən ürəyim yandı, Laçınım.

Sərt keçilməz dağlar,bəndlər,bərələr,
Çox ucuz satıldı dərin dərələr.
Qız- gəlinin, qəmin qara hörələr,
Parlayan ulduzun söndü, Laçınım.

Xəritəni cızım baxsın baxarı,
Güləbirddən başlar, üzü yuxarı.
Həkəri çayında sular axarı,
Görənlər cənnət tək sandı, Laçınım.

Uca zirvələrdə Çalbayır dağı,
Minkənddə İstisu, aranı bağı.
Ərinməzdi igidlərin oylağı,
Oylaqların indi qandı, Laçınım.

Qaranlıq dərədən Yeddiböliyə,
Məşələrdə ras gələrdim əliyə.
Qorçu-Dambulaqdan,Şəlvə dərəyə,
Obaların şöhrət- şandı, Laçınım.

Hamısını sayarsam, yüz otuz kəndi,
Bir dastana sığmaz bərəsi- bəndi.
Satqın fitnəsilə düşmənin fəndi,
Dəyişdi adını, dandı, Laçınım.

"Qara qapı" deyilməşdi adına,
Səndə getdin oyunların oduna.
Mərd igidlər bir gün çatar dadına,
Qərib balam içər andı, Laçınım.

LAÇIN HƏSRƏTİ

Qocalıq olursa, yaşım yaradı,
Qəriblik ömrümdən, günlər daradı.
Bakıda olarkən çatmadı havam,
Buraya gəldim ki, Laçını dadam.
Verərmə torpağı, havasını duyum,
Tökməklə quyudan, alasan suyun?
Laçın havasını, heç bir məkanda,
Nə yerdə taparsan, nə asimanda.
İsmayılı, gözəl meşə torpağın,
Bizim elə verib, meyvəsin bağın.
Gələnlər köçkünlərə, açıbdı qucaq,
Sayılır hörmətli, iş bilən qucaq.
Burda nə deyilmir, yerlidi gəlmə,
Qəribə xoş gəlir, xoş gəldin kəlmə.
Sordum bu diyarda, vardılar xeyli,
İgidlər buraya, salıblar meyli.
Kürdoba yaradıb, salıblar məkən,

Qollarında qüvvə, damarlarda qan.
Söylədim hardadır, məhşur pəhləvan,
Onun görüşünə, biz olaq rəvan.
Dedilər köç edib, qoca pəhləvan,
Gətirməyib bəxti, dəyişib məkan.
Ona rəqib olub, cavan Miraləm,
Bir əlində balta, bir əldə qələm.
Gör necə fəlakət, qərüb bir əldə,
Meydana çıxıblar, əllərdə balta.
Kürdün iki igid, pəhləvan oğlu,
Qəm-qüssə yaratdı, söyləsəm doğru.
Üz-üzə gəlibdir, iki şiri-nər,
Qərüb bir mahalda tapıblar hünər.
Meydan sulayıblar, sağa və sola,
Kiminki dağıla, kiminki dola.
Ucuz qəhrəmanlıq, ucuz ədavət,
Özgələrcün etdik, hər an səxavət.
Qərüb söyləyir ki, gərək pəhləvan,
Girməsin döyüşə, keçərsə zaman.
Əqlin əməyiylə, qazansın hörmət,
Qoysun cavanların, boynuna minnət.
Kürdlərin birliyi, olsaydı yəqin,
Qurardı dövlətin, olardı əmin.

LAÇIN

Dağların qoynunda yurd-yuva salan
Atadan-babadan vətənim Laçın
Nəmərdin əliylə köçü başladı,
Arada-bərədo itənim Laçın.

Vallah səngər idi daşı , qayası ,
Bizdən yan keçərdi düşmən gülləsi.
Torpağı verdilər "xalqın cəbhəsi"
Yoxdu harayına çatanım Laçın.

Ayazdan büründüm dumana , qəmə
Nadanlar dağ çəkdi ana vətənə
Əsir düşüb gedən , ölüb-itənə
Olmadı qolundan tutanın Laçın

Oğlun Babək idi , qızın da Həcər
Koroğlu qeyrətli Nəbiden bəter.
Düşməni azdırıb qol-qola çatar ,
Çıxaydı böyürdən Sultanım, Laçın.

Ay Kamran, kədərdən ürəyim əsir,
Günlər qovhaqovda , aylar tələsir.
Olaydım vətənə torpağ şələsi,
Əkəydi sinəmdə kotanım, Laçın.

Validə Arzumanlı

GÖZ YAŞIMDAN SU İÇİB

Boz qayada boy atıbdır bir çiçək,
O çiçək də göz yaşından su içib.
Öz tacında saralıbdır al ləçək,
O, çiçək də göz yaşından su içib,
Özünə də hicranımdan don biçib.

Tumurcuğu daş bağrını dəlibdi.
Bu gül mənim görüşümə gəlibdi?
Köksü üstə qara xalla gəlibdi,
O, çiçək də göz yaşından su içib,
Özünə də hicranımdan don biçib.

Tumu düşsə, torpaq odsuz yanardı,
Validə də el dərini qanardı.
Laçımlı qış fəslə bahar sanardı,
O, çiçək də göz yaşından su içib,
Özünə də hicranımdan don biçib.

BU YARA

Uşaqlığın daş izi var dizimdə,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!
Qəhər yağır, qəm cücərir izimdə,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!

Yaman əsdi cəhənnəmin küləyi,
Parçaladı həyat dolu ürəyi.
Küsgün baxır gəncliyimin diləyi,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!

Can-qəfəsdən ayrı düşdü hər yana,
Tanrı qulu nədən quldu şeytana?!
Ölkəmizdən qan çiləndi dövrəna,
Köz tutmayan nə yaradı bu yar

Bir xalqınun ilmələri

Validə də qurban olsun qurbana,
Laçın adlı yurdu talan, ay ana.
Göz yaşımız buxarlanır ümməna,
Köz tutmayan nə yaradı bu yara?!

MÖHTAC EYLƏDİ

Bir od düşdü sinəmizin dağına,
Yağı bizi,dağa möhtac eylədi!
Sar qonubdur Laçımının bağına,
Kim bülbülü bağa möhtac eylədi!

Eh,bədəndə ruhu belə böldülər,
Qoca-cavan min əzabla öldülər,
Tanrım, vəhşət, dəhşət, zülm gördülər,
Kim sol əli sağa möhtac eylədi!

Validənin kəsilibmi soracağı?
Getdi bada ömrünün hər varağı.
Həkəriyə həsrət,təşnə dodağı,
Libasını ağa möhtac eylədi.

Səbahəddin Eloğlu

RÜBAILƏR

Bönnə gərək daş sındıra, daş yara,
Daş altında daşda dedim Daşyara.
Daşyar dedi: - Daş yarmaqdan Daşyarın,
Qabar əlin daşlar edib daş yara.

Yandım ki, yandırım yana biləni,
Yananda yananla yana biləni.
Yanmayan yandırılmaz, yanma yanmaza,
Yanmaza yandırma yana biləni.

Bir xalqınun ilmələri

Qoymayın almazla yara Almazı,
Onsuz da öldürür yara Almazı.
Almazın yarasın almaz yaranmaz,
Qorxuram sındıra yara Almazı.

Ürək görək boşala hey, dola hey,
Aç zülfünü, sal boynuma, dola hey.
Qurban olum o yara ki, yar gözü,
Yar yolunu gözləyəndə dola hey.

Görən yar bağına göldimi Didə,
Yar bağın gülünü dərdimi Didə.
Yar dərdi dərdimə dərd artırıbdır,
Varmı bir dərd əhli dərdimi didə?

Gözələ özünü gözlə demişəm,
Gözün görən qədər gözlə demişəm.
Sözümün sədəsı çıxmasın deyə,
Gözələ çox sözü gözlə demişəm.

Azər Güləliyev

ŞEYLANLI ŞEİR BULAĞIYDI

Laçının mərd kəndi idi,
Şeylanlı şeir bulağıydı!
Günəy qaya quzey meşə,
"Həkəri çay" qırağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

Gül qoxusan qana çəkdik,
Dağ havasını cana çəkdik,
Çeşməsindən suyun içdik,
Söz bitirən gül bağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

"Ağ Şələlə" telləri tək,
Tel-tel idi şair ürək,
Dağlarına verdik kürək,
Qaya ilham çırağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

Dağ zirvəsi yaxın aya,
Zirvəsindən aldıq maya,
Qalxdı ordan qartal qıya,
Zirvə şair dayağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

Xatırladım o gülzarı,
Saça yağdı dərdin qarı,
Orda sevdim gözəl yarı,
O vaxt ömrün gənc çağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

Azər, girov qaldı Laçın,
Qarabağa yollar açın,
Yurdda görəm elin köçün!
Bu da şair sorağıydı,
Şeylanlı şeir bulağıydı!

ÖLÜM ADLI VERGİSİ VAR DÜNYANIN

İnsanların əli ilə qurulan,
Cah-cələli, hörgüsü var dünyanın.
Qəlbi açan, hərdən edən pərişan,
Mənzərəsi, sərgisi var dünyanın.

Bulağı var, meşəsi var, çöli var,
Tikanı var, qanqalı var, gülü var,
Köhnəsi var təzəsi var, tülü var,
İti uclu süngüsü var dünyanın.

Kasıbı var, varlısı var, bəyi var,
Alimi var, aqılı var, səyi var,
Göl-göli var, get-geti var, həyi var,
Qanlar salan sevgisi var dünyanın.

Bahar-yayla payızı var qışı var,
Aran-dağla qayası var, daşı var,
Gecə gündüz, quru ilə yaşı var,
Gör neçə cür bölgüsü var dünyanın.

Azər niyə hicran sazın çalmasını?!
Haray-həşir yerə-göyə salmasını?!
İnsan ona borclu deyər qalmasını,
Ölüm adlı vergisi var dünyanın.

İSTƏYİR

Hicran qandalında çürdü canım,
Könlüm öz dağların görmək istəyir!
Çıxıb zirvələrdən dünyaya baxıb,
Cənnət təbiətin süzmək istəyir!

Ağ sürünü gələni kimi sağaydım,
Güneyində çəşir gəzib yığaydım,
Kaş yağış olaydım, yurda yağaydım,
Əlim bənövşələr üzümək istəyir!

Azərəm, ürəyim şırım-şırımdı!
Laçınsız canım da, qardaş, yarımdı!
Əzab dayağımdı, dərd də barımdı,
Qürbət ürəyimi əzmək istəyir!

DAĞ YƏHUDİLƏRİ ƏDƏBİYYATI BÖLÜMÜ

Azərbaycan Respublikasında dağ yəhudilərinin
yaşadığıları ərazilər

Dağ yəhudiləri (ivritlər) əsasən Quba rayonunda (Qırmızı Qəsəbə) və qismən Göyçayda, Bakının Balaxanı kəndində yaşayırlar. Yəhudilər əsrlər boyu Azərbaycanda öz dillərini, dinlərini, milli-mənəvi dəyərlərini, bir sözlə, mədəniyyət və ədəbiyyatlarını qoruyub saxlasalar da, azərbaycanlılarla sıx qaynaşmışlar.

**DAĞ YƏHUDİLƏRİNİN ƏDƏBİYYAT
VƏ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİ**
(*yəhudicə və azərbaycanca*)

Simax Şeyda

“İKİNCİ VƏTƏN - AZƏRBAYCAN!..”

(*ixtisarla*)

...Biz dağ yəhudiləri harada yaşadığımızdan asılı olmayaraq, oramı özümüz üçün Vətən hesab etmişik. Çoxumuz Azərbaycanda, bəzilərimiz Dərbənddə, Qroznıda, Nalçikdə, Mahaçqalada və başqa şəhər və kəndlərdə yaşamış, çörəyini yeyib, suyunu içdiyimiz ölkənin havası ilə nəfəs almışıq. Ürəyimizin məhəbbətini orada yaşayan xalqlara vermişik. Həmişə bir-birimiz ilə mehriban-mehriban oturub-durmuşuq. Sevinc və kədərimizi bir-birimiz ilə bölüşdürmüşük. Azərbaycan xalqının adət-ənənələrinə hörmətlə yanaşmış və hörmət görmüşük.

Biz Azərbaycanda yaşayan dağ yəhudiləri bu ölkənin mədəniyyəti və ədəbiyyatından bəhrələnmişik. Ana dili kitabımız “Ana dili” və “Əlifba” olub. Analarımız laylamızı azəri və yəhudi dillərində oxuyublar. Dahi Xaqaninin, Nizaminin, Nəsiminin, Sabirin, Səməd Vurğunun, Mikayıl Müşfiqin, Rəsul Rzanın şeirləri ruhumuzu oxşayıb, bizə məhəbbət hissi aşılayıb. Uşaqlarımız A.Şaiqin, A.Səhhotin, Ə.Sabirin, M.Dilbazinin, M.Seyidzadənin şeirlərini oxuya-oxuya boya-başa çatıblar. Bir sözlə, Azərbaycan şairlərinin şeirləri bizim hamımız üçün bir məktəb rolunu oynayıb, gələcək həyata inamla baxmağa, insanlara məhəbbətlə yanaşmağa və dünyanın gözəlliklərini duymağa çağırıb.

Dağ yəhudiləri Azərbaycan ədəbiyyatı ilə tanış ola-ola, həm də rus və dünya ədəbiyyatının məşhur şairlərini oxuyub, onların yaradıcılığından bəhrələniblər. Puşkinin, Lermontovun şeirləri qəlbimizi rıqqətə gətirmişdir. Kimlər Nizami, Xaqani, Nəsimi, füzuli,

Vahid qəzəllərindən, Vaqif, Zakir, Sabir, S.Vurğunun, R.Rza, M.Müşfiqin şeirlərindən ilham almamışıdır?

Hörmətli oxucular! Ona görə də mən klassik və çağdaş Azərbaycan şairlərinin bir çoxunun şeirlərindən seçmələri dağ yəhudiləri dilinə tərcümə etməyə başladım. Düşündüm ki, bizim dağ yəhudiləri də qoy Azərbaycan şairlərini öz doğma dillərində mütaliə etsinlər. Dağ yəhudiləri görsünlər ki, Azərbaycan ədəbiyyatı nə qədər zəngin, nə qədər mənalı və axıcıdır.

Bir məsələyə də aydınlıq gətirmək istəyirəm ki, bizim danışıq dilimizdə və şeirimizdə Azərbaycan sözləri az deyil. Doğrudan da bu belədir. Uzun illər azərbaycanlılar arasında yaşayan, onların adət-ənənələri, həyat tərzləri ilə oturub-duran dağ yəhudiləri onların bəzi sözlərini də özlərinin gündəlik danışıqlarında və ədəbiyyatlarında işləmişlər. Əlbəttə, aylar, illər keçəcək, bəzi Azərbaycan sözləri dağ yəhudiləri danışığından çıxacaq, yeni-yeni sözlər, yeni-yeni ifadələr ilə əvəz olunacaq. Çünki bu dünyada heç nə öz yerində durmur, həyat daim inkişaf edir. Öz adlarını şair, elmlı, daha doğrusu, savadlı qoyan bəzi adamlar deyirlər ki, bizim dağ yəhudilərinin danışığından, ədəbiyyatından belə sözlər tezliklə aradan qaldırılmalıdır.

Əlbəttə, dağ yəhudiləri dili də get-gedə saflaşmalı, şairlərimiz şeirlərində Azərbaycan sözlərini az işlətməlidirlər. Bayaq dediyim kimi, bunun üçün aradan aylar, illər keçməlidir.

Antologiya üzərində işləyərkən bəzi çətinliklər ilə üzləşməli oldum. Bir tərəfdən klassik Azərbaycan şairlərinin şeirlərindəki fars, ərəb sözlərinin olması, digər tərəfdən qoşmalardakı, şeirlərdəki bəzi ifadələri, idiomaları oxuculara çatdırmaq. Allahın köməkliliyi ilə mən bu çətinliklərin öhdəsindən necə lazımdırsa, eləcə də gəldim. Xüsusilə müasir şairlərdən B.Vahabzadənin, S.Tahirin. R.Rövşənin və başqalarının şeirlərinin tərcüməsi olduqca gözəl alınmışdı. Sözsüz ki, S.Vurğun, R.Rza, S.Rüstəm, N.Xəzri, H.Arif, M.Müşfiq, Ə.Cəmil, Ə.Cavaddan da etdiyim tərcümələr müvəffəqiyyətli çıxmışdır. Azərbaycan bayatlarından və bəzi dastanlardan etdiyim tərcümələr də yəqiqin ki, yəhudi oxucularının xoşuna gələcəkdir.

İlk dəfə çap olunan bu antologiyada Azərbaycan aşiq ədəbiyyatının da bəzi nümayəndələrinin şeirləri verilmişdir. Burada Dirili Qur-

bani, Tufarqanlı Abbas, Aşıq Valeh, Sarı Aşıq, Aşıq Alı, Aşıq Ələsgər, Molla Cuma və başqalarının qoşmaları böyük məhəbbətlə tərcümə edilmişdir.

Ümumiyyətlə, antologiyada 75 nəfərə yaxın şair və aşıqların şeirləri toplanmışdır. Bu tərcümələr arasında Nizamının məşhur "Sən-siz" qəzəli, Natəvanın "Qərənfil", Vaqifin "Durnalar", "Bayram oldu", S.Vurğunun "Azərbaycan", R.Rzanın "Olum ya ölüm", M.Müşfiqin "Məhəbbət", "Küləklər", H.Cavidin "Kor ərəbin mahnısı", Ə.Cəmilin "Can nənə, bir nağil de", N.Həsənzadənin "Heç nə istəməyən qız", Ə.Kərimin "İki sevgi" və başqalarının məşhur şeirləri də vardır.

Azərbaycan xalqı kimi yəhudi xalqı da bu gözəl şeirlərin çoxunu əzbərdən bilirlər. Uşaqlarımızın dilindən bu gün də M.Ə.Sabirin "Gəlgəl a yaz günləri", "Uşaq və buz", A.Şaiqin "Keçi", "Ay pipiyi qan xoruz" şeirləri düşür. Bayaq dediyim kimi, birinci dəfədir ki, dağ yəhudiləri tarixində belə bir antologiya nəşr olunur. Əlbəttə, burada ola bilər ki, mənim də səhvlərim olsun. Ona görə oxuculardan əvvəlcədən üzr istəyirəm. Əgər bilməyənlər varsa, qoy bilsinlər ki, Quba yəhudiləri ilə Şirvan yəhudilərinin, yaxud da Dərbənd yəhudilərinin danışığında xeyli fərq vardır. Buna ləhcə fərqləri desək, az oldadı. Ümumiyyətlə, bu xalq bir-birlərindən uzaq düşdükləri üçün danışqlarındakı bu fərq özünü büruzə verir. Ona görə bu şeirləri oxuyarkən heç də təəccüblənmək lazım deyil.

Bir məsələni də qeyd etmək istəyirəm ki, şeirləri tərcümə edərkən bəzi şairlərin şeirləri əlimdə olmadığı üçün onları da çevirə bilmədim. Oxucuların nəzərinə onu da çatdırmaq istəyirəm ki, bu antologiyanın ikinci kitabını da tərtib edəcəyəm. Allah qoysa, onda tərcümə edə bilmədiyim şairlərin şeirlərini tərcümə edib oxuculara çatdıracağam.

Qoy bu antologiya iki xalqın — Azərbaycan və yəhudi xalqlarının həyatında, onların mədəni əlaqələrinin genişlənməsi istiqamətində yeni bir körpü olsun.

DAĞ YƏHUDİ DİLİNƏ POETİK ÇEVİRMƏLƏR

Çevirəni: S.Şeyda

MİLLİ HİMN

Musiqisi: Üzeyir Hacıbəyov
Sözləri: Əhməd Cavad

Azərbaycan, Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadirik!
Üç rəngli bayrağınla məsud yaşa!
Minlərlə can qurban oldu,
Sənə hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər!
Hər bə bir qəhrəman oldu!
Sən olasan güllüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!
Namusunu hiyf etməyə,
Bayrağımı yüksəltməyə,
Cümlə gəncələr müştəqdir!
Şanlı Vətən, şanlı Vətən!
Azərbaycan, Azərbaycan!

AZƏRBAYCAN DÖVLƏTİRƏ HİMNİ

Azərbaycan, Azərbaycan, con Vətən,
Əy qəhrəmon, əy mehribon, xon Vətən!
Miqirorim əz cun imu ə rəhtü,
Miqirorim əz cun imu ə rəhtu.

Ə sə rənklü hələmovaz zihis şor,
Qürbu dərəym ə rəhtü hozor-hozor.
Ə qəd atəş dəmund diho, şəhərho,
Yə qəhrəmon igid bisdo əsgərho.

Həziz Vətən! Biyo boşı qülüstön,
Qürbutünüm mə həmişə, hər zəmon.
Ə dülhoymu mühbəttü ambari,
Həm qiməttü, həm hümməttü ambari,

Həmustərəəri doşdə, vəbərde
hələmtürə əri pişoho bərdə,
Həyrətünü bütün həşqlü covonho,
Türə xosdə odomiho, insonho.

YƏ ZƏMONƏMİ

(*"Koroğlu" dastanından*)

Dəshoymə lərzirə, çummə tor dirə,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?
Çü soxum nəsdanüm fə qof kufdirə,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Yə igid mürdəki misoxut qiryə,
Yə çü nitov burra xəncəri diyə,
Oməri namərdə zəmoni quygə,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Həytər igid əcə, mərd igid əcə,
Namərdho əz mərdo visdonu bocə.
Yəpələq ə tərton middədü pəncə,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Omo hümmərə diyə əxiri,
Nitam dəhvo kürdə dülmə pir biri,
Tüfəng vədərəmo həytər çü zürü,
Mənüm pir birəkor, yə zəmonəmi?

Koroqlu Qırata miğəşd ə sərü,
Miyofdo düşməne ə zir poy sərü,
Doqho lərzirənbü əz yə nərəyü,
Mənüm birəkor, yə zəmonəmi?

Nizami Gəncəvi

TÜSÜZ

Hər şəvmə bisdo dərd, qəm, qüssə, müsibət tüsüz,
Kəşirə nəfəsmdə rafid hədər səhət tüsüz.

Türə u dül vəbərde ə həşqtü şəhvə soxdum,
Əz dərdi tü su qürdüm, nisdi əmə taqət tüsüz.

Üzgə yə səvgili yor çütar qərdüm imuhoy,
Danusdum tuş qufdiri: «Mikəşüm həsrət» tüsüz.

Tü dülmərə sahibi, ə pişoytu qulum mə,
Tü həzizi mə ucuz, yə hiçum həlbət tüsüz.

Çummə nəş ofdo türə, bəxtmə ambar xisiri,
Əri virixdən nisdi əmə cəsarət tüsüz.

Tü əgər əz Nizami ərxoyin bisdiriqəş,
U həmişə qəşd türə, nəbisto rahat tüsüz.

OMORƏBU

Ə xunəymu xəlvət-xəlvət imşev yor omorəbu,
Ruyi əz mæng diyəş qüzəl nazlü nigor omorəbu.

Əz qül sifət rixdə əraq dəqürdəbu ruy ənurə,
Ə yon ovçı əz vişəho buyi çinor omorəbu.

Əz pəhniki çum dakoşdə mə əyu həy dənüşürüm,
Ə yon ovçı əz vişəho buyi çinor omorəbu.

Əyə cigə ə xov rafdim, tə çin səbəh kəyf kəşirim,
Ə boq-boqçəy sürxə bəxtmə ambara bor omorəbu.

Qufdi: - Bəxti rəfdə gərək, qu diyə çü xostəni, yor?
Muqum ki, yə moçış bəxş di. Xub ki, dildor omorəbu.

Qirisd, qirisd u nazənin, nə poisd rofd çumi hərsi,
Ə qəd ataş suxənd mərə, beixtiyor omorəbu.

Əy Nizami! Qufdi birdən əz xov xəbər bisdorum mə,
Vinirüm ki, rofdi qülmə, çumi xumor omorəbu.

Molla Pənah Vaqif

DURNƏHO

Ə ruy h, əsmu biyoyt qənət nə zənit.
Yə kəm poit, mərə şinit, durnəho.
Dəstə qurdə omorənət əz çəho?
Əz hol işmu yə xəbər dit, durnəho.

Çumi mundi ə rəh işmu Baqdadə,
Cigəşmu bu u tarafho yə vəhdə.
Omon ruzi qənət zənit ahəstə,
Telhoşmurə nəbu şənit, durnəho.

Xəyli vəxti kəşirənüm dərd yorə,,
Pərvapnəho ə sər çiroq omorə,
Ədəm qəşdə u raçə çum nigorə,
Viniritgə əzmə quyit, durnəho.

Sürməliyə çumhoyumi h, əşq dülmə,
Əz bədnəzər ə dur qərdo u qülmə.
Nəs xosdənüm işmu dur qərdit əzmə,
Birdən nəbu çəşmiş boşit, durnəho.

Nazənin-nazənin misoxit ovoz,
Ruhho taza imbu, kəyfho xəyli saz.
Vaqifəş poy dülü həy soxu pərvaz,
Əyə cigə qənəd zənit, durnəho.

Xurşudbanu Natəvan

QƏRƏNFİL

Çənd mə ki mixoyu türə qərənfil?
Oşuqə ədəy h, əşq dorə, qərənfil?

Ə qəd ən qülşənho kəyfsüz poisdəy,
Yəqint səvmiş soxdəy yorə, qərənfil?

Qülho cəng miqirü, bocəh mizənü,
Həmişə zəvər gi sərə, qərənfil?

Həyf ki, bofoi nisdi hülomə,
Murov raçiyi par zərə, qərənfil.

Əz ruy piş sox burov pərdəy ən naza,
Əz yor nə vədəşən mərə, qərənfil?

NƏİL OMORƏ

Xandostu, omoni nəl omorə,
Sifətü yomoni nəl omorə.

Vay, vay! Hiç ə inson oxşori nisdi,
Yə xüşqə şəkili kor-bori nisdi,
Həytər şüvər nibu, simsori nisdi
Səri sər qoboni, nəl omorə.
Sifəti yomoni, nəl omorə.

U ruz ki, erimə nişan vəqürdit,
Ambar tərif dorit, numirə qürdit,
İmuhoy danusdum şüvər şüvər nisdi,
Xandostu, omoni nəl omorə,
Sifətü yomoni nəl omorə.

Tərsürüm, oy omon, dülmə xun bisdo,
Nazik vorə bisdo, nimə cun bisdo,
Dodo, kup-kup dodo və zəbun bisdo.
Qu i çü zomoni. Nəl omorə,
Sifətü yomoni nəl omorə.

Yə hünlürə filəh vəri ə sərü,
Qoşyurə muhoyi sipsipi biri,
Kələ bəbəyməni, quyigə piri.
Həşdanki xortdani, nəl omorə,
Sifətü yomoni nəl omorə.

Ədəy əz ləhəyi rixdə ovhoyi,
Pisə buy omorə əz həlovhoyi,
Tərsirənüm nəznik rafdə mə əyi,
Mara xuno çüni, nəl omorə,
Sifətü yomoni nəl omorə.

AZƏRBAYCON

(Yə bəxş)

Həy quroşdəm əzi doqho,
Durna çumlu əz biloqho,
Şinirəm əz qof misoxho,
Sakit rixdə arazhorə,
Sinamiş soxdəm dəsde, yorə.
Xəlq danusdə tü önməni,
Yuvay məni, məskən məni.
Həm dədəy, həm Vətənməni,
Dur imbumi dül hiç əz con,
Azərbaycon, Azərbaycan!

Mə yə həyil, tü yə dədəy,
Dü-yəkirə xostənim həy.
Par zörümgə ə çüco kəy,
Kənə tüni dan yuvoymə,
Xori kələ bəbəhoymə,

Qüror əz doq, tü əz aran,
Əz Astara, əz Lənkəran.
Əz Afrika, əz Hindisdan.
İncə quşho qinoq miyov,
Diyə pisi, bədi nitov.

Zərdə sünbül nun imuni,
Pəmbəy imu cun imuni
Şirə kəş əz onqur uni,
Səbəh-səbəh şüqəm qisnə,
Qüvot biyov ə qul gənə.

Ə kəmə r həs b nüş ə Qazax,
Həy sox urə xostə çü vəxt.
Həs b bisdoqəş ə qəd ə rəq,
Yoyloqhorə gəş d tū həmiş,
Əz Kəpəz ə Göy-göl dənış.

Dül qiroşdə əz Qaraboq,
Koh əzi doq, koh əzu doq.
Şəv birəki əz dur əncəq,
Biyov Xana həy xundəyi,
Qarabağa şikəstəyi.

Vorvorihə naz soxdəki,
Ə kin dirhoy poyu təki,
Dül imuni qüzəl Boku,
Üşüqlüni quvot ən qof,
Astarohoy səbəhi sof.

Qüzəl vətən şin tū mərə,
Xub-xub quyum qof dülmərə,
Ə xəlqəvoz yəki birə,
Tü şori sox, xənd hər zomon.
Azərbaycon, Azərbaycan!

Rəsul Rza

KƏYFLÜ İSGƏNDƏR

Ki əz dər d xurdə,
Ki əz kəyf xüşdə.
Ki əz taza paltar tərsirə,
Kiş əz kəfən.
İsgəndərə pürsirənit əz mə?
İsgəndər xurdənbu.

Bir xalqınun ilmələri

Ləqəbiş kəyflü İsgəndər bu.
Soqə mürdəhorə dər di
Şəv-rüz nərahət misxod urə,
Həbuqə əyə poçt korsoxd imbisdo,
Nə qəm. Nə şərob mixurd.
Hümür i ə qəd mürdəho mqiroşd
Səssüz, sakit.
Qinəmiş nə soxit İsgəndərə,
Yomon birə donit,
Dər d ə sər ofdorəqor,
Və qəm-qüssə kəşirəqor.

Məmməd Araz

SALAMAT BOŞ

Diyə nə omorum bəlkə incikə,
Dumon salamat boş, doq salamat boş!
Bulutho əz çumho hərs rixdə quyqə,
Buston salamatr boş, boq salamat boş!

Tarlanho par zərə ədərə rafdə,
Nərqüzho ə çəmən zərd bisto ofdo,
Yə qüzəl ə dəsməyə yə dəstə qül do,
Cəyron salamat boş, ox salamat boş!

İncə sofəlünü hər taraf, hər yon
Bisdorum ə çəmən, ə qülho həyron,
Midoru nummə rə xəlq əyi dəvron,
Dəvron salamat boş, xəlq salamat boş!

Doqhorə pələnci, həm şiri tün i,
Şohirə nəqməyi, şeyri tün i.
Vori, bərəkəti, hər xəyri tün i,
Çupon salamat boş, soq-salamat boş!

Bir xalqınun ilmələri

Ramiz Rövşən

İMURƏ

Ə şirinə xov dəbirim,
Ya zalum şovund imurə.
Dədəyhərə ez quçoqi,
Əyi dünyo şənd imurə.

Ambar kəşdim i rəhhərə,
Həy şəv soxdum səbəhhərə,
Əyə çikə soxdə kurə,
Ə dəş vəçəvund imurə.

Rəh çünikə nəsdanbirim,
Əz dühəy rafdara dirim,
Koş ə hülom niyə niyəmorim,
Dədəyho furmund imurə.

Ə zomonə, zomonə,
Nəki ə dəş komonə.
Xərho ədəy çüy xürdə,
Həsbho mundi bikonə.

Nə dəşən ə dörd mərə,
Vinum yor həmdərd mərə.
Ə namərd mühtəç nosox,
Küş ə pişoy mərd mərə.

DÜNYO ƏMƏ TONIŞ OMO

Rafdüm ləpir poyhoymə mund,
Qof nə soxdum, qofhoymə mund.
Dənişürüm çummə çarust,
Dünyo əmə toniş omo.

Bir xalcanın ümöləri

Doq, sənq əni əmə toniş,
Həminoni əmə toniş.
Həy hərs ruxünd çummə, dəniş,
Dünyo əmə toniş omo.

Düyümün boy omorəmmi?
Omorəmmi, vinirəmmi?
Hümür soxdəm, sur birəmmi?
Dünyo əmə toniş omo.

DAĞ YƏHUDİLƏRİNİN POEZİYASI

(azərbaycanca və yəhudicə)

Simax Şeyda

NOVRUZ BAYRAMI

Salam, Novruz bayramı,
Salam, ay ayz bayramı!
Bu gün gülüb-sevinir,
Şadlaq eyləyir hamı.

Göyərüb səmənilər,
Bəzənibdir xoñçalar.
İnsanların üzünə
Gülür bağlar-baxçalar.

Bənövşənin, nərgizin,
Ətri tutb hər yeri.
Torpağa həyat verir,
Günəşin şofəqləri.

Yenə ötür qumrular,
Səllər, sular çağlayır.
Gözəllik insanları,
Öz yolundan saxlayır.

Bir xalcanın ümöləri

BƏNÖVŞƏ

Vasal omərəki vokundəni tü,
Dorəni doqhorə raçi, bənəvşə.
İni ə kintünüm sərə zəvər qi,
Dəniş tü çü imbu həçi, bənövşə.

Xəyli zomon hisdi ətū bənd birəm,
Diyəş xoşbəxt birəm, mozolmənd birəm
Razi niboşum ki, kəşi qüssə, qəm
Usüzüiş i dünyoh puçi, bənəvşə?

Türə əz numtünü yormərə numi,
Mərə dövlətmərə, vormərə numi
Mundi ə siffəttü şohirə çumi,
Həytər qüzəl hisdi ərçü. bənəvşə?

Hər türə dirəki mərə həz dorə,
Ə dülmə mühbət, səvqi ofdorə
Simax mihid imbu viniqə yorə,
Əji u nazonin, əji bənəvşə?

SOR MƏNİ

Sən ey mənim axtaranım, soranım,
Hörmət edib tez-tez məni ananım,
Bağım, baxçam, telli sazım, kamanım, -
Neçə-neçə kənd şəhərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

Yadımdadır o uşaqlıq illəri,
Dağ çayının aşib-daşan selləri,
Pay-piyada dolaşdırdım çölləri,
Hər gecədən, hər səhərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

Bir xalcanın ilmələri

İlhamımdır babaların topağı,
Qəlbimdədir ləpələrin coşmağı,
Ay bacılar, ay qardaşlar yaz çağı,
Lalələrdən, tər güllərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

Məftun etməz ürəyimi dövlət-var ,
İllər keçir, üzə gülür arzular,
Simax, yoxdur bu dünyaya etibar,
Qədir bilən bu ellərdən sor məni,
Nazlı-nazlı gözəllərdən sor məni.

XUN, YUSİF

Əri Yusif ben Yoxay

Şinirəki əsə türə,
Təmizə nəfəs türə,
Dülho ədəf şor birə,
Di imurə jun, Yusif!

Hər xundəqor Xan nibu,
Yə qürqış aslan nibu,
Boqbonsüz qülşon nibu,
Ə həşqəvoz xun, Yusif!
Di imurə jun, Yusif!

Məhni qənətlü birə,
Dülho mühbətlü birə,
Diyəş mühbətlü birə,
Ə həşqəvoz xun, Yusif!
Di imurə jun, Yusif!

Simax məcnun səs tüni,
Quyqə Əbülfəz tüni,
Şoh doqi, Kəpoz tüni,
Ə həşqəvoz xun, Yusif!
Di imurə jun, Yusif!

Bir xalcanın ilmələri

OXU QARDAŞIM

Müğənni Yüsif ben Yoyxaya ithaf edirəm

Rıqqətə gətirdi qəlbimi səsin,
Bahar nəfəsidir sanki nəfəsin,
Bütün el, obada yoxdur əvəzin,
Vurğundur səsinə çoxu, qardaşım,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım!

Sənin mahnıların gül kimi incə,
Ruh verir qocaya, ruh verir gəncə,
Çağlayır gör necə, dinir gör necə,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım.

Səsin Kanadadan, Nyu-Yorkdan gəlir,
Gözəl Fransada göyə yüksəlir,
Səni Moskvada nəğməkar bilir,
Vurğundur səsinə çoxu, qardaşım,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım.

Simaxın qəlbində daim yerin var,
Bir-birindən şirin nəğmələrin var,
İsrail səninlə edir ıftixar,
Vurğundur səsinə çoxu, qardaşım,
Gözəl oxuyursan oxu, qardaşım.

NATƏVAN

Gözəlliklər yurdudur,
Başdan başa Qaradağ.

Düzlərdə gül-çiçəyə,
Dağlarda sən qara bax.

Bir xalqın ilmələri

Bu torpaqda doğulmuş,
Bir zamanlar Natəvan.

Şuşanınşair qızı,
Şeirə, sənətə heyran.

Xan qızı həm payğikeş,
Həm də mehriban idi.

Yoxsulların halına,
Alışib-yanan idi.

Qüvvət alıb, güc alıb,
Vətən torpağından o,

Şuşayda su çəkirmiş,
İsa bulağından o.

Xan qızının şöhrəti,
Yayılmış hər tərəfə.

Şer məclislərində,
Yad edilmiş hər dəfə.

Anton Aqarunov

AZƏRBAYCANIM

Gəlin siz a dostlar, gözək dünyanı,
Bir kino lentinə çəkək dünyanı.
Görək kim qazanar şöhrəti, şanı.
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Sıravi uzanmış sıra dağları,
Yaşıl meşələrdə ceyran, maralı.
Dünyaya məşhurdur Göyçayın narı,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Bir xalqın ilmələri

Şahdağ ötəyində Quba şəhəri,
Dünya miqyasında bəllidir yeri.
Alması olmuşdur dillər əzbəri,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Məndən inciməsin gözəl Naxçıvan,
Onun saf adı da dünyamızda var.
Yer altı suyunun ləzzət dadı var.
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Başdan başa deyim sənə gülüstan,
Dillərdə olubsan sən böyük dastan.
Bol tərəvəz verir bizim Lənkəran,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Mil-Muğan torpağı ağ pambıq verir,
Pambıq da ölkəyə bol sərvət verir.
Adı ürəklərdə güc, qüvvət verir,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Qara qızıl fantan vurur Xəzərdə,
Nefti çoxdur Abşeronda, hər yerdə.
İnsanlar yaradır, qurur burada,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Yaşıl meşələri, yaşıl çölləri,
Şəffaf bulaqları, mavi gölləri,
Bol dövlət verən gözəl Xəzəri,
Belə Azərbaycan de harda vardır.

Çayların adını söyləyim sizə,
Dərədən, təpədən çıxmışlar düzə.
Kür çayım, Arazım axır dənizə
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Vətəni tərək etmiş həmvətənlərim,
On il qərrib yaşamaqdan, dostlarımla,
Yaxşıdır bir günü ana Vətəni.
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Hər şeyi yenidən başlamaq üçün,
Yenidən birlikdə yaşamaq üçün,
Yığışaq vətəndə gələcək üçün,
Belə Azərbaycan de, harda vardır.

Mən aşib keçmirəm tarixim üstədən,
Mənə əzab verir, axı anamdır.
Vaxt gələr qayıdar kim köçüb burdan
Belə Azərbaycan de, kimdə vardır.

İKİ XALQIN DOSTLUĞU

Gəlin siz a dostlar, gəlin görüşək,
Gəlin qucaqlaşib bir-bir öpüşək.
Bilirsiz nə qədər, şadam mən bu gün,
Sizi xoşbəxt, gülərlüzlü görəcəm.

Kim ayırar bizi bir-birimizdən,
Kimin gücü çatar, ayırsın bizi.
Ömürlük dostuq biz Azəri xalqla,
Allah belə yaratmış ürəyimizi.

Hər vaxt sevinərik, hər vaxt gülürük,
Çünki bu xoşbəxt həyat bizimdir.
Biz mərd insanlarıq, qədir bilənlik,
Gözəl Azərbaycan, əlbət bizimdir.

Bizim ana yurdumuz Azərbaycan,
Gül açılmış, güllü bağa dönübdür.
Artıq nəki zülm var, nədəki vuran,
Heç vaxtı enilməz dağa dönübdür.

Bizim İsrailin qəlbində varsan,
Xalqımız unutmamış, unutmaz səni.
Şairlər-vətəni nə bəxtiyarsan,
Şair Anton hər vaxt xatirlər səni.

* * *

Yə dusdtü vokundgə sirr türə ə kəşo,
Əz düşmə ziyod tan tü urə ə dünyo.

Ə h, oşirəvoz dust birə, ə kosib məxənd,
Əz xüşdə zu madaray, imboşi mixənnət.

Xalqə voyisdgə türə kəşü pişovo,
Gurin gi xüşdərə mə gəşd ə nəloyiqovo.

SİMANTU GƏRDO

Əri 63 sala birəyi düstmə
Simon Borisoviç nuvsdəm.

Əz xori bəbəho, adəm soxdə,
Əy dust mə, həmişə dül tü şor gərdo
Yə biroro xuno, türə mə xostə
İ şast sə salay tü simontu gərdo.

Əİ dül mə əri tü, dəri niyyətho,
Çənd salho zivisdi, cun soqi gərdo.
Zəmi salamatı, həmi xəndə lov,
İ gufidirəhoy mə, əz xudo gərdo.

Dültü yə təmizi, guzkirə xuno,
Hörmət tü ambari ə qəriş dustho.
Anton türə xostə, biroro xuno
İ şast sə salay tü simantu gərdo.

AD GÜNÜN MÜBARƏK

*Dostum Simon Borisoviçim
ad gününə həsr edirən...*

Salam Simon qardaş! Bir insan kimi,
Daim uca görüm sənin başını.
Bu gün mən də səni bir şair kimi,
Təbrik edirəm altmış üç yaşını.

Xalqımız unutmaz səni heç zaman,
Dünyada əbədi insansan, insan.
Xalqına köməklik göstərən adam,
Gördüyün əməllər şahidi sənən.

Xalqımızın sədaqətli oğlusuz,
Sözündən dönməyən insan oğlusuz.
Xalqın sevgisindən bil yaşasanız,
İnan vallah, siz çox yaşayacaqsınız.

Sənin mərdliyinə bizim xalqımız
Baxıb ilham alır səndən doyunca
İnan, sağlıq olsun, hər yaşını da
Təbrik edəcəyik səni görüncə.

BİXƏBƏRƏM MƏN

Bir gözəlin eşqiylə əcəb divanəyəm mən,
Xalq elə bilir ki, guya bəxtəvərəm mən.

Nə üçün bu qədər zülm eləyir mənə o gül,
Dözürəm zümlərə, çünki onu sevirəm mən.

Məqsədimə çatmaq üçün yüz dəfə can versəm,
Vaxt gələr sözsüz ki, məqsədimə çataram mən.

Kim saysa məni quluyam o nazlı dilbərin,
Səhvdir, o gözəlin yanında bir ağayam mən.

Həmişə istəyirəm dostum şad, sevinc olsun,
Heç-vaxt, heç kəsin pis gününü istəmirəm mən.

Anton, deyirlər çox insanlarda vəfa yoxdur,
Elə bilmə ki, bu dünyada bixəbərəm mən.

BİSTOGƏ

Ləzzətsiz imbu xurdəy odomi holol nəbistogə,
Xubiş mizüvü hiç dərdü nə qəmü nəbistogə.

Əzu inson hiç məhəl əh, ilom inson niimbu,
Əgə urə əqül nə danandayü nəbistogə.

Çü soxdənüm özünü raç buho zonanəki mə,
Məxbər bədən, siyə-qoş, siyə-çümü nəbistogə.

Əkəsho həmişə mühdoc imboşi urə dan tü,
Türə əgə mol-dövlət nə əqül tü nəbistogə.

Uvaxt nuş imbu ə cun odomi xuruho içki,
Ə hololə süfrə nüşdə, cəng, dəh, vo nəbistogə

Hər vaxt xubi inco Anton, dan tü ginə h, hidimi
Tərs uni ə u h, ilom sual-covobü bistogə.

QUBA ŞƏHƏRİ

Məni şair yetirib
Mənim Quba şəhərim.
Bağlan gül gətirib
Mənim Quba şəhərim.

Torpağında göz açmışam,
Qoynunda böyümüşəm,
Yaratmışam, yazmışam.
Mənim Quba şəhərim.

Dolayı yolların var,
Aşılmaz dağların var,
Gözəldir hər il bahar,
Mənim Quba şəhərim.

Daha qəm cləmirəm,
Toylarına gələm,
Xalqımla mən gülürəm,
Mənim Quba şəhərim.

ŞƏHƏR QÜBƏY MƏ

Mərə şoir soxd xudoy mə,
U, eşq dəşəndi ə dül mə,
Xundəm, nüvüsdəm, şor birəm,
Ə u şəhər Qubəymə.

Ə u xori çum vokundəm,
Ə qicoqu kələ birəm,
Xubə ružo unco dirəm,
Ə u şəhər Qubəymə.

Sərüü vərflü şoh doqu hist,
Təmizə ov, bilşoqho hist,
Ceyron gəşdü yəyloqho hist.
Ə u şəhər Qübəymə.

Mə Qübərə rafdüüm, düürüm,
Əz xubiyo həzz vəgürdüüm,
Con güfdire, con şinürüm,
Ə u şəhər Qübəymə.

Ə DUXDƏR

Dül türə ə sər dül mə,
Vəni, duxdər. guş dorum mə.
Vünüm, ə qəd ən dül tü
Dərigə eşq-mühbət mə.

Nədəgə eşq ə dul tü,
Ərçü mərə, duxdər tü.
Eşq-mühbətsiz xosdumgə,
Ləzzət nüdü sevgi tü.

Ədül tü dəgə eşq mə,
Tob nüdü, dan i dül mə.
Su müğürü, musuxu
Əz eşq tü i bədənəm.

Anton mugu. ə duxdər,
Gərdoş tü yə bəxtəvər.
Xubə xosyət hist türə,
U əz hərçü hist zəvər.

YYSQ VƏ KULTUROLOJİ LAYİHƏ BARƏDƏ

Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu 1998-ci ildə yaradılıb, həmin il təsis qurultayını keçirib, 1999-cu ildə AR Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən dövlət qeydiyyatına götürülüb.

Təşkilatın üzvləri yaradıcı insanlar – yazıçılar, şairlər, jurnalistlər, publisistlər, tənqidçilər, tərcüməçilər, filoloqlar, sənətin müxtəlif sahələrinin adamları və sadə ədəbiyyatsevər şəxslərdən ibarətdir.

YYSQ-nin icraedici orqanı: sədr və 7 nəfərlik İdarə Heyəti, qanunverici orqan: 9 nəfərlik Məclis, nəzarətəddici orqan: 3 nəfərlik Mərkəzi Nəzarət-Təftiş Komissiyası. Üzvlərinin sayı: aktiv – 40, ümumi 168 nəfər. YYSQ Milli QHT Forumunun, AR GT Milli Şurasının üzvüdür, respublikanın əsas 6 bölgəsində (Sumqayıt, Quba, Cəlilabad, Lənkəran, Gəncə, Qazax, Naxçıvan) bölmələri fəaliyyət göstərir. Daha geniş məlumatlar bu saytda: www.yysq.azeriblog.com

YYSQ-nin əsas fəaliyyəti milli, eləcə də dünya mədəniyyətini və ədəbiyyatını həm ölkə daxilində, həm də xaricdə təbliğ etmək, yeni nəsil yaradıcı insanların əqli-intellektual, sosial və müəlliflik hüquqlarının qorunması istiqamətində fəaliyyət göstərmək, sənət adamlarının yaradıcılığını cəmiyyətə tanıtmaq, çağdaş mədəniyyəti və ədəbiyyatı inkişaf etdirməklə milli kulturoloji-intellektual düşüncənin zənginləşməsinə yardımçı olmaq, mədəniyyətlərarası dialoqu, sivilizasiyaların inteqrasiyanı gücləndirməklə qloballaşan dünyada Azərbaycanın inkişafına, estetik-bədii irsini yüksək səviyyəyə çatdırmaqdır. Bu istiqamətdə isə ədəbi-mədəni, kulturoloji hadisələrin təşkili, hüquqi-mədəni maariçilik, gənc yaradıcı insanların ictimai maraqlarını ifadə etmək, mədəniyyətlə, ədəbiyyatla bağlı layihələri hazırlamaq və həyata keçirməklə qurum qarçısına qoymuş məqsədlərə çatmağa çalışır.

YYSQ 10 ildir ki, respublika əhəmiyyətli və beynəlxalq səviyyəli mədəniyyət, ədəbiyyat, sənət, kitab nəşri və təbliği, qəzetçilik, yeni mass-media və İnternet fəaliyyəti ilə məşğul olur. Səkkiz dəfə Bakı Kitab Bayramı – illik Milli Kulturoloji layihə həyata keçirmiş, 4 kitab nəşr etmiş, çoxsaylı mətbuat-ədəbiyyat layihələri həyata keçirmişdir. Hazırda İnternetdə və ictimai düşüncədə “Virtual Azərbaycan”

Layihəsini gerçəkləşdirir. YYSQ-nun bu dəyərli layihəsi əsasında "Virtual Hiper Elektron Kitabxana - Sadələşdirilmiş Milli e-Axtarış Sistemi" İnternet portalı yaradılıb. 1000-ə yaxın səhifəsi olan saytın istifadəçisi 1-5 saniyə ərzində müxtəlif kitabların (1 000 000 - bir milyon) elektron variantını əldə etmək imkanı qazanır. www.xaricedebiyat.azerblog.com ünvanına daxil olmaqla, Azərbaycan, türk, rus, ingilis və başqa dillərdə olan elmi, tarixi, bədii, dini, ictimai-siyasi kitablardan istifadə etmək mümkündür (indiyə qədər toplam 700 000 İnternet istifadəçisi yararlandı). Saytda, həmçinin dünya ədəbiyyatının Azərbaycan dilinə tərcümələri də yer alıb. Saytın pul-suzdur, bu hiper elektron kitabxana və e-axtış sistemi YYSQ tərəfindən həyata keçirilən "Virtual Azərbaycan" layihəsinin bir hissəsidir. Eyni zamanda Art-İnfo (www.azeriedebiyati.azerblog.com) saytında çağdaş dünya və milli mədəniyyət xəbərləri, analitik yazılar və digər lazımlı kulturoloji materiallarla tanışlıq imkanı əldə edilir. www.artazar.azerblog.com ünvanlı İnternet portalında dünya ədəbiyyatının - ədəbi-bədii, elmi-filoloji, fəlsəfi-kulturoloji düşüncəsinin maraqlı, bir sözlə bəşəriyyətin indiyə qədər yaratdığı dəyərli nümunələri yer almışdır.

Azərbaycanda gedən yeni mədəniyyət və ədəbiyyat, eləcə də cəmiyyətimizin demokratikləşməsi prosesində fəal iştirak edən YYSQ yeni nəsil yataqçı insanların intellektual-kulturoloji potensialını ölkəmizin inkişafına yönəltmək, milli-mədəni irsimizi dünyada tanımaq, çağdaş mədəniyyəti və ədəbiyyatımızla zənginləşdirmək məqsədiylə 2007-ci ildə aşağıdakı layihələri həyata keçirib.

1. VII Bakı Kitab Bayramı – hər il keçirilən Kulturoloji layihə çərçivəsində gerçəkləşdirilib (Layihə qismən Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman Nazirliyi tərəfindən maliyyələşdirilib):

a) İlin Kitabı sənət müsabiqəsi (fevral – may, 2007);

b) Kitab nəşri və yayımı problemlərinə həsr olunmuş dəyirmi masa (mart, 2007)

c) YUNESKO-nun xəttiylə bütün dünyada qeyd edilən 23 aprel – Beynəlxalq Müəllif Hüquqları və Kitab Günü, eləcə də 26 aprel – Ümumdünya Əqli Mülkiyyət Günüə həsr olunmuş yeni nəsil yazarların Dəyirmi Masası və ədəbi-bədii görüşü (aprel, 2007);

d) Yeni nəsil yazarların təzə nəşr olunmuş kitablarına ictimai baxış (aprel, 2007);

e) Gənc Yazarların kitablarının sərgisi (may, 2007);

f) Yeni kitabların və nəşr məhsullarının sərgisi, nümayişi, müzakirəsi (may, 2007);

g) VII Bakı Kitab Bayramının tənqidi mərasimi, müzakifəlandırılma məclisi, yazarlarla oxucuların görüşü (may, 2007);

h) XIX Beynəlxalq Moskva Kitab Sərgi-Yarım kəsime seçmə milli kitabların hazırlanması və göndərilməsi (may-iyul, 2007).

2. Gənclər Təşkilatlarının II Ümumrespublika Sərgisində ayrıca standla iştirak etdik (may, 2007).

3. "Yeni Tənqid və Çağdaş ədəbi proses" mövzusunda Elmi-Kulturoloji Konfrans. Azərbaycan Yazıçılar Birliyi ilə bərgə (may, 2007);

4. "Ümid Yeri" Xeyriyyə Cəmiyyətinin nəzdindəki "Ümid Yeri" Sığınacaq Evinin Kitabxanasına yeni kitabların bağışlanması və səfil uşaqlarla görüş (iyun, 2007);

5. II Respublika Kitab Sərgisində gənc yazarların kitablarından ibarət ayrıca stand və ekspozisiyayla iştirak edildi (may, 2007) və b.

Təşkilatda yarıdaçı insanlar – yazıçılar, şairlər, jurnalistlər, publisistlər, tənqidçilər, tərcüməçilər, filoloqlar, ədəbiyyatşünas mütəxəssislər, sənətin müxtəlif sahələrinin adamları və s.ə.ə. ədəbiyyatsevər şəxslər birləşir.

"Azərbaycan: müxtəlif mədəniyyətlərin birləşdiyi ümumi evimiz" Kulturoloji Layihə

Yer kürəsində 2000-dən 4000-ə qədər xalq, millət və etnik qrup yaşayır. Dünyada bu qədər xalq, millət və etnik qrupun olması bir o qədər də psixologiya, etnomədəniyyət, etnik şüur, mentalitet, həyat və davranış tərzinin olması deməkdir. Bu müxtəlifliklərin öyrənilməsi, azsaylı xalqların milli mədəni dəyərlərinin geniş ictimai sferada təbliği, yaşadılması həm də müasir demokratik dünyada inkişafın başlıca prinsipinə və göstəricisinə keçirilib. Hər hansı bir dövlətin demokratik inkişafının bir ölçüsü də onun ərazisində yaşayan xalqlara

olan münasibətidir. Dünyanın əksər çoxmillətli dövlətləri sırasında Azərbaycan Respublikası da var. Bu gün Azərbaycan yerli aborigen tayfa birləşmələri və xalqlarla yanaşı öz taleyini bu torpağa bağlayan bir sıra milli azlıqların, əzsaylı xalqların və etnik qrupların da doğma vətəninə çevrilib. Zaqatala-Qax rayonları ərazisində yaşayan avarlar, inqiloylar, Azərbaycanın Qafqaz dilləri ailəsinin ləzgi qrupuna daxil olan saxurlar, Qəbələ rayonunda yaşayan udinlər, əslər boyu azərbaycanlılarla, xüsusən Quba rayonu ərazisində və Bakıda yaşayan dağ yəhudiləri, tatlar, kürdlər, talışlar bu gün Azərbaycanın etnik xəritəsini çox zəngindəşdirirlər. Bu gün Azərbaycan mədəniyyəti kimi vahid termin altında çox zəngin musiqi, folklor nümunələri, ədəbiyyat, xüsusən poeziya mövcuddur. Əgər bir tərəfdən bütün bu etnik qruplar öz dillərində olan ədəbiyyat və musiqi əsərləri yaradırlarsa, digər tərəfdən öz kiçik və gözəl mədəniyyətlərinin çalarını ümumazərbaycan mədəniyyətinin tərkib hissəsinə çevirirlər. Nümunə kimi göstərə bilərik: bu gün çoxsayda talış ədəbiyyatçıları, şairləri vardır ki, onlar talış dilində maraqlı şeirlər yazmaqla yanaşı, həm də dövlət dili olan Azərbaycan türkçəsində də yazıb-yaradır, ümumi ədəbi manzərəyə öz koloritlərini əlavə edirlər. Qeyd etmək yerinə düşərdi ki, yaradıcı sənət sahələri arasında söz sənəti qədim tarixə malikdirsə, ədəbiyyat sahəsində də dilin ən ali hadisəsi sayılan poeziya daha mükəmməl yəradıcılıq məhsulu hesab edilir. Təəssüflər olsun ki, indiyə qədər bu xalqların ədəbiyyatı və folklor nümunələri sistemli tədqiq, nəşr və yayımı istənilən səviyyədə təşkil olunmayıb. Bəzi dillərdə isə danışanların sayı get-gedə azalır, onların birdəfəlik yox olma təhlükəsi var.

Ədəbiyyatçılar, kulturoloqlar, mədəniyyət sahəsinin mütəxəssisləri, talış, tat, dağ yəhudiləri, avar, ləzgi, udin, kürd icmalarının nümayəndələri, jurnalistlər, KİV, kitabxanaçılar, dilçilər, filoloqlar, etnoqrafiya mütəxəssisləri, konfliktoloqlar, xalqşünaslar, sosioloqlar, siyasətçilər və b. bu layihədən faydalana biləcəklər.

İÇİNDƏKİLƏR

Ümumazərbaycan mədəniyyətinin - ədəbiyyatının yeni qatları.....	3
Azərbaycan etnik mədəniyyəti.....	7
Azərbaycan Respublikasında milli azlıqlara mənsub olan şəxslərin hüquqlarının qorunması üzrə mövcud vəziyyət.....	10
Ləzgi ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	15
Talış ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	100
Avar ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	151
Tat ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	182
Udin ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	201
Kürd ədəbiyyatı və folklor nümunələri.....	235
Dağ yəhudilərinin ədəbiyyat və folklor nümunələri.....	256
Təşkilat və kulturoloji layihə barədə.....	283

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurası

Yeni Yazarlar və Sənətçilər Qurumu

BİR XALÇANIN İLMƏLƏRİ

Korrektor: Günay Şıxəliyeva

Yığıcı: Arzu

Bədii redaktor: A.Əhmədovlu

Dizayn: A.Əbilov

Kompyuter səhifələyicisi: İradə Əhmədova

Üz qabığının dizaynı: Ceyhun Əliyev

Çapa verilib: 05.12.2008

Çapa imzalanıb: 30.12.2008

Formatı: 60x84, ş.ç.v.18

Sayı: 1000

Ofset kağızı. Ofset çap üsulu.

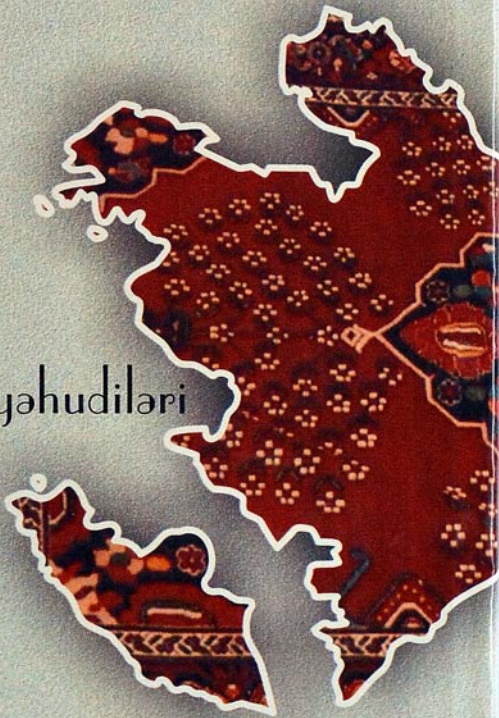
Səh. 288

Kitab "EUROPA" Publishing house"-
Avropa Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzində
çapa hazırlanıb, "MBM" mətbəəsində
nəşr olunub

Axf-254563

Şeir, nəsr, tərcümə, araşdırma

- ❁ ləzgi
- ❁ talış
- ❁ avar
- ❁ tat
- ❁ udin
- ❁ kürd
- ❁ dağ yəhudiləri

**Orijinalda və azərbaycanca el nəğmələri,
nağıllar, rəvayətlər, gülməcələr**